

2016 / 1

LATVIJAS INTERESES EIROPAS SAVIENĪBĀ

2016/1

LATVIJAS INTERESES EIROPAS SAVIENĪBĀ

Eiropas Parlaments
Informācijas birojs
Latvijā

Izdevums ir Eiropas Parlamenta Informācijas biroja īpašums.
Latvijas Politologu biedrība uzņemas atbildību par objektīva satura sagatavošanu.

Redakcijas kolēģija:

Daunis Auers (Latvijas Universitāte), Andris Gobiņš (Eiropas Kustība Latvijā),
Mindaugas Jurkynas (Vītauta Magnusa universitāte), Anna Marija Legloaneka
(Starptautisko studiju un pētījumu centrs, Sciences Po), Žaneta Ozoliņa (Latvijas
Universitāte), Fabricio Tasinari (Dānijas Starptautisko pētījumu institūts),
Bens Tonra (Dublinas Universitāte).

Zinātniskā redaktore **Žaneta Ozoliņa**

Projekta vadības grupa **Iveta Reinholde, Nora Vanaga**

Literārā redaktore **Inga Kanasta-Zabarovska**

Angļu valodas redaktore **Justīne Elferte**

Maketētāja **Inese Siliniece**

Māksliniece **Kristīne Plūksna**

Redakcijas kolēģijas adrese:

Latvijas Politologu biedrība

Lomonosova iela 1A, Rīga, LV-1019

Tālrunis: 67140533

e-pasts: info@politologubiedriba.lv

www.politologubiedriba.lv

Saturs

Redaktora sleja	5
I. EIROPAS SAVIENĪBAS POLITIKAS	7
Sandra Kalniete. <i>Labi dokumenti, vāji darbi...</i>	7
Edgars Rinkēvičs. <i>Kādai jābūt ES Globālajai ārpolitikas un drošības politikas stratēģijai</i>	12
Rihards Bambals. <i>Izturētspējas koncepts ES Globālajā stratēģijā</i>	21
Mārtiņš Hiršs. <i>2016. gads – izšķirošs brīdis transatlantiskajām attiecībām</i>	30
Nora Vanaga. <i>ES krīžu vadība un spējas: savu interešu meklējumos</i>	43
Sigita Struberga. <i>Eiropas Savienības un Krievijas attiecības. Quo vadis?</i>	56
Eduards Ozoliņš. <i>Latvijas un Eiropas Savienības izaicinājumi sašķeltajā informatīvajā telpā</i>	69
Žaneta Ozoliņa. <i>Eiropas Savienības skatījums uz reģionālajām arhitektūrām: Centrālāzijas gadījums</i>	79
II. INTERVIJA	91
Ina Strazdiņa. <i>Būt līderim tālumā ir vieglāk. Intervija ar Eiropas Savienības Augstā pārstāvja ārlietās un drošības politikā padomnieku Pēteri Ustubu</i>	91
III. DISKUSIJAS	97
Daiga Deģe. <i>Diskusija “NATO un ES apaļais galds 2016”</i>	97
IV. DOKUMENTI	103
Eiropas Parlamenta 2016. gada 13. aprīļa rezolūcija par ES mainīgā globālā vidē — saistītāka, strīdīgāka un sarežģītāka pasaule (2015/2272(INI))	103

Tukša lapa

Redaktora sleja

Žurnāla “Latvijas intereses Eiropas Savienībā” jaunais gads sākas ar numuru, kurš veltīts topošajai Eiropas Savienības Globālajai stratēģijai. Pēdējo gadu notikumi ES un tās tuvumā ir krīžu, apdraudējumu un potenciālu risku piepildīti. Dalībvalstis vēl nav isti apjēgušas Grieķijas finanšu krīzes sekas, kad jau jāmeklē kopīgi risinājumi Ukrainas konflikta neregulējumam, Krievijas ambīciju ierobežošanai un vienlaikus jāmeklē reālas īstermiņa un ilgtermiņa politikas globālās migrācijas krīzes pārvarēšanai. Teroristu uzbrukumī Eiropas galvaspilsētām Parīzei un Briselei ir pieteikuši jaunu periodu Eiropas drošības un stabilitātes laikmetā.

Savstarpēji pārklājošās krīzes, to pieaugošie apmēri un intensitāte sasniedza ES nesagatavotu. Kad pagājušajā gadā Latvijas prezidentūras ES Padomē laikā Federika Mogerīni pieteica jaunas ārējās un drošības politikas stratēģijas sagatavošanas posma sākumu, daudzi eksperti to vērtēja kā novēlotu, bet svarīgu lēmumu. Taču grūti bija prognozēt to, cik strauji attīstīsies dažādi notikumi un ka stratēģijas izstrāde pārvērtīsies par dalībvalstu vienprātības pārbaudījumu.

Latvija kopā ar pārējām 27 dalībvalstīm līdzdarbojas stratēģijas gatavošanā. Pat vēl vairāk — šajā jautājumā Latvijai ir privilīģētas pozīcijas, jo Eiropas Parlamenta deputāte no Latvijas Sandra Kalniete tika nozīmēta kā ziņojuma, kas atspoguļo EP pozīciju, sastādītāja. Darbs pie stratēģijas turpinās. Šobrīd tiek apkopoti dalībvalstu, ekspertu un ES institūciju viedokļi.

Aizsākot Eiropas līmeņa diskusiju par ES Globālo stratēģiju, Eiropas Ārējās darbības dienests formulēja tos politikas virzienus, kuri būs aktuāli Eiropai vismaz nākamajos piecus gadus. Žurnāls ir veidots pēc līdzīgas shēmas. To ievada divi šajā procesā iesaistīto politiķu raksti. Sandra Kalniete, atskatoties uz paveikto dokumenta sagatavošanā, sniedz ieskatu tajos problēmjaudājumos, ar kuriem politiķiem un sabiedrībām būs jāskaras stratēģijas ieviešanas gaitā. Savukārt ārlietu ministrs Edgars Rinkēvičs piedāvā Latvijas skatījumu uz šīs stratēģijas nozīmi un galvenajiem prioritārajiem virzieniem. Ekspertu rakstu sēriju aizsāk Riharda Bambala raksts par vienu no ES Globālās stratēģijas centrālajiem jēdzieniem ‘izturētspēja’ (angļu

valodā — *resilience*). Tas ir jauns jēdziens gan terminoloģiski, gan saturiski. Tādēļ šis raksts ir būtisks pienesums ne tikai saistībā ar stratēģijas apspriešanu, bet arī tālākām diskusijām par šo jauno parādību — valstu un sabiedrību spēju piemēroties jauniem apstākļiem un atgriezties pie normalitātes pēc pārdzīvotām krīzēm un katastrofām. ES ir noformulējusi, ka tieši ciešā sadarbība ar tradicionālajiem partneriem ir viens no būtiskiem nosacījumiem tās ārējās un drošības politikas mērķu sasniegšanā. Starp šiem partneriem pirmajā vietā minama ASV, ar kuru tiek gatavots Tirdzniecības un investīciju partnerības līgums, ar kuru kopā tiek īstenota sadarbība NATO ietvaros. Gaidāmās prezidenta vēlēšanas var atstāt iespaidu uz sadarbības intensitāti un daudzveidību. Šiem jautājumiem pievēršas Mārtiņš Hiršs. Starptautiskās drošības jomā ES ir izkoptas krīžu neregulējuma spējas un uzkrāta ievērojama pieredze. Nora Vanaga atgādina, ka tuvākajā nākotnē krīžu un konfliktu skaits pieaugs. Tas nozīmē, ka arī ES būs jābūt spējīgai politiski, finansiāli un militāri tajos iesaistīties un sniegt ieguldījumu. Taču vienprātības panākšanai un spēju izkopšanai nepietiek ar stratēģisku apņemšanos, bet ir vajadzīgs konkrēts dalībvalstu politisks lēmums.

Gandrīz neviena diskusija par ES Globālo stratēģiju nav iztikusi bez jautājuma, kā veidot attiecības ar Krieviju, kuras iespaido ES sankcijas un Krievijas pieteiktās pretsankcijas. Ir skaidrs, ka tuvākajā laikā nav sagaidāma attiecību uzlabošanās. Sigita Struberga mēģina rast atbildes uz jautājumu, kāpēc dalībvalstis kļūdiņās Krievijas politikas novērtējumā, pieļaudamas nonākšanu zināmā atkarībā, un kādiem būtu jābūt nākamajiem soļiem attiecību iespējamā neregulējumā. Eduarda Ozoliņa raksts turpina Krievijas tēmu saistībā ar Eiropā pieaugošo šīs valsts piekopto informācijas karu. Rakstā norādīts uz dažiem soļiem, ko sper ES un Latvija, lai ierobežotu iespējas izmantot Eiropas informācijas telpu propagandas nolūkiem. Viena no topošās ES Globālās stratēģijas tēmām attiecas uz sadarbību ar tā saucamajām reģionālajām arhitektūrām. Šoreiz žurnālā ir iekļauts raksts par ES attiecībām ar Centrālāziju, kas ir svarīgs reģions, ņemot vērā potenciālo attiecību ar Ķīnu, Krieviju un Eirāzijas Ekonomisko savienību attīstības tendences.

Piedāvājam Inas Strazdiņas interviju ar Pēteri Ustubu — bijušo Latvijas diplomātu, kurš šobrīd ir ES Augstā pārstāvja ārlietās un drošības politikā padomnieks. Žurnālā iekļauta arī ES Globālās stratēģijas saīsinātā versija.

Žaneta Ozoliņa, LU profesore,
žurnāla “Latvijas intereses Eiropas Savienībā” zinātniskā redaktore

I

EIROPAS SAVIENĪBAS POLITIKAS

Labi dokumenti, vāji darbi...

Sandra Kalniete,

Eiropas Parlamenta deputāte, ETP grupas viceprezidente,
Parlamenta Ārlietu komitejas locekle

22. martā Eiropas Parlamenta Ārlietu komitejas sēde sākās ar klusuma brīdi, godinot terora akta upurus Briseles lidostā. Kad komitejā gatavojās balsot par manis sagatavoto ziņojumu par Eiropas ārpolitikas un drošības politikas stratēģiju, mēs uzzinājām, ka tikko noticis sprādziens Parlamenta ēkai vistuvākajā metro stacijā. Tā bija nereāla un dīvaina sajūta. Mēs balsojām par Eiropas ārpolitikas stratēģiskajiem mērķiem, bet dažu simtu metru attālumā mira cilvēki — un daļēji tajā var vainot Eiropas mazspēju, īstenojot jau pirms daudziem gadiem pieņemtas stratēģijas.

Ieskatoties 2003. gadā pieņemtajā Eiropas Drošības stratēģijā, mēs redzam, ka viens no trim galvenajiem stratēģiskajiem mērķiem ir Eiropas apkaimes, tajā skaitā Tuvo Austrumu, stabilizācija. Terorisms, reģionālie konflikti un valstu mazspēja tajā skaidri iezīmēti kā galvenie apdraudējumi Eiropai.

Tomēr šodien, 13 gadus vēlāk, mums jākonstatē, ka šis stratēģiskais mērķis nav īstenots. Drošības situācija Eiropas kaimiņu reģionos ir ievērojami pasliktinājusies un kļuvusi par vienu no galvenajiem cēloņiem lielai drošības problēmai pašā Eiropas sirdī.

Man ļoti negribētos, lai pēc 5 vai 10 gadiem, kad mūsu pēcteči vērtēs, kas padarīts, viņi atkal konstatētu — labi dokumenti, vāji darbi. Vāji darbi, jo Eiropas Savienība sirgst ar hronisku politiskās gribas trūkumu, kas ietekmē

daudzu Eiropas politiku īstenošanu, bet visvairāk traucē ārējās un drošības politikas jomās.

Mēs Eiropas Parlamentā apzināmies, ka šo deficītu nevar aizpildīt ar burvju nūjiņas mājienu, pieņemot kārtējo rezolūciju vai noturot kārtējo augsta līmeņa sanāksmi. Tam ir vajadzīgs dalībvalstu atbalsts, sistemātisks ES institūciju darbs un atbilstoši finanšu resursi. Tāpēc viens no svarīgiem ieteikumiem šajā rezolūcijā ir regulāri vērtēt stratēģijas izpildi un sasaistīt stratēģijas mērķus ar resursiem tās īstenošanai. Parlaments labprāt regulāri uzklausi Komisijas viceprezidenti/ES Augsto pārstāvi par stratēģijas īstenošanas gaitu.

Šī EP rezolūcija, kas tika pieņemta plenārsesijā 13. aprīlī, ir Eiropas Parlamenta demokrātisks ieguldījums Augstās pārstāves Federikas Mogerīni topošajā Eiropas Globālajā stratēģijā. Tas ir dokuments, kas tapis kolektīvi, atrodot kompromisu starp EP politiskajām grupām un atsevišķu deputātu ieteikumiem un papildinājumiem. Tāpēc teksts, protams, mazliet atgādina Ziemassvētku eglīti, kurā katrs ģimenes loceklis ir iekāris savu mīļāko rotājumu. Lai arī dažbrīd šī “daiļrade” padara politisko dokumentu nevienmērīgu un grūtāk uztveramu, tomēr tikai atspoguļojot šos kompromisa formulējumus rezolūcijas galīgās versijas projektā, bija iespējams vienoties par deputātu vairākuma atbalstu tai kopumā.

Neskatoties uz raibo tekstu, es esmu gandarīta, ka rezolūcijā ir izdevies saglabāt gandrīz nemainītus tās projektā ietvertos būtiskākos vēstījumus, kas pēc balsojuma ir ieguvuši Parlamenta politiskās gribas spēku:

1) Prioritāte drošībai, aizsardzībai un noturībai¹

Ir būtiski jānostiprina Eiropas aizsardzības spējas, jāveido kopēji aizsardzības spēki un jau pārskatāmā nākotnē jārada Eiropas Aizsardzības savienība. Arī ES ietvarā dalībvalstīm ir jāuzņemas saistības atvēlēt aizsardzībai vismaz 2% IKP. Mēs aicinām Eiropas liderus pārskatīt līdzšinējās dogmas par to, ka Eiropas Savienībai nav aizsardzības funkcijas un tādējādi no ES kopējā budžeta netiek finansēti izdevumi aizsardzībai.

¹ Ar noturību vai izturētspēju (angļu val. — *resilience*) ES rīcībpolitikās saprot “spēju izturēt spriedzi un atgūties vēl spēcīgākam”, novēršot infrastruktūras, piegādes ķēžu un sabiedrības iespējamās vājās vietas. Vairāk skat. <http://j.mp/hibriddraudi>

2) Eiropas Savienības ārējās darbības centrā ir jāliek Eiropas plašākās apkaimes stabilizēšana, necenšoties būt par visu visiem visur pasaulē. Nebūs ticamības Eiropas globālajām ambīcijām, ja mēs nespēsim stabilizēt situāciju kaimiņos.

3) Eiropai ir jābūt globālai spēlētājai ar reģionālu fokusu. Mūsu Savienībai ir jābūt aktīvai globālo “noteikumu veidotājai”, nevis to izpildītājai. Protams, šāda ietekme ir iespējama tikai ciešā sadarbībā ar ES galveno stratēģisko sabiedroto — ASV. Tajā pašā laikā mums jāapzinās, ka Amerikas intereses arvien lielākā mērā ir vērstas uz Āziju un eiropiešiem labāk agrāk nekā vēlāk būs jāspēj gādāt par Eiropas drošību un apkaimes stabilitāti, vairs nepaļaujoties tikai uz ASV spēku un līdzdalību.

Šie vispārējie principi varētu prasīt no dalībvalstu līderiem un to sabiedrībām diezgan krasu attieksmes maiņu pret ārpolitiku un aizsardzību. Esam iegājuši laikmetā, kad bieži vien “ārējie” jautājumi ir tik cieši saistīti ar “iekšējo” drošību, ka robeža starp tiem nav skaidri novelkama.

Un tieši ar mūsu Savienības valstu un sabiedrību spēju vai nespēju novērtēt savas ilgtermiņa intereses, manuprāt, ir saistīti galvenie stratēģijas ieviešanas riski.

Kādi tie ir?

1) Nepietiekama politiskā griba un kopējo interešu izpratne un apzināšanās.

Ļoti dažādie ārējo apdraudējumi novērtējumi, atšķirīga vēsturiskā pieredze, stratēģiskās un politiskās kultūras, dažādie vēlēšanu cikli vienmēr ir bijuši un turpina būt kavējoši šķēršļi kopīgai Eiropas rīcībai — gan diplomātiskai, gan militārai, gan finansiālai.

Tomēr es esmu optimiste un ceru, ka lielle ārējie apdraudējumi — neregulējama masveida migrācija, Eiropas robežu mainīšana ar brutālu spēku, džihādistu teroristu noziegumi — šo kopīgo izpratni un gribu varētu palīdzēt kaldināt ātrāk nekā mierīgā laikā.

Mēs tuvojamies eksistenciālas izvēles robežai. Ja drīzumā Eiropas pilsoņi un mūsu valstu politiskie vadītāji nesapratīs, ka mums jāvienojas un jāsteno kopīgi ilgtspējīgi drošības risinājumi, mūsu Savienība var izirt. Tad katra valsts un katra tauta paliks viena pret pasaules pārdales spēkiem.

2) Arvien pieaugošie “Vox Populi” riski

VP/AP Federika Mogerīni 2015. gada rudenī kādā konferencē pa pusei jokojot noteica, ka topošās stratēģijas izstrādē nākas balstīties uz dažiem pamatpieņēmumiem, piemēram, ka Donalds Tramps nebūs ASV prezidents.

Paradoksāli — tagad, kad stratēģijas izveide tuvojas nobeigumam, prezidents Tramps ir viens no vērā ņemamiem riskiem Atlantijas aliansei un pasaulei.

Jau pavisam drīz briti referendumā lems par palikšanu ES. Bez kodollielvalsts un ANO Drošības Padomes pastāvīgās dalībvalsts Eiropas stratēģiskais svars pasaulē ievērojami samazinātos.

Savukārt ES Padomē prezidējošajā valstī Nīderlandē pilsoņi konsultatīvā referendumā tikko ir noraidījuši ES-Ukrainas asociācijas līguma ratifikāciju un drīz līdzīgs referendums var notikt par ES-ASV Tirdzniecības un investīciju nolīgumu (TTIP).

Diemžēl šādus ierobežojumus Rietumu ietekmei un kopīgajai rīcībspējai uzliek vēlētāji, kuri balsojot drīzāk protestē pret pavisam citām problēmām savā sabiedrībā, kam ar referendumu jautājumu nav nekā kopīga. Ar šo pilsoņu neapmierinātību un liberāli demokrātisko sabiedrību mehānismiem it veikli prot manipulēt populistu un ārējie spēki, kuru mērķis ir vairot nenoteiktību, pretrunas un mazināt Eiropas rīcībspēju.

3) Nepietiekami resursi

Atvēlēt pienācīgus līdzekļus ilgtermiņa mērķu sasniegšanai un apdraudējumu novēršanai mēdz būt politiski ļoti grūti. Pilsoņi bieži sagaida vienkāršus un ātrus risinājumus, it īpaši lēnas ekonomiskās izaugsmes apstākļos. Ir grūti izskaidrot, ka par katru eiro, ko mēs efektīvi neiegunām savā ārējā darbībā, mums var nākties maksāt daudzkārt, risinot ārēju apstākļu izraisītas iekšējas problēmas.

Iespējams, ja Eiropa būtu savlaicīgi novērtējusi 2006. gada sausuma sociālās sekas Sīrijā, mēs būtu atvēlējuši vairāk resursu un uzmanības to pārvarēšanai un tādējādi palīdzējuši izvairīties no postošā pilsoņu kara un tā izraisītās masveida emigrācijas.

Pašlaik Eiropas valstis kopā tērē 40% no ASV aizsardzības budžeta, lai nodrošinātu apmēram 10%-15% no ASV militārās kapacitātes. Ja mēs būtu savlaicīgi apvienojuši un savietojuši savus resursus, mēs būtu spējusi atturēt vai apturēt asiņainus konfliktus Eiropas apkaimē.

Tāpēc Eiropas Parlamenta rezolūcijas ieteikums ir ne tikai atvēlēt pienācīgus resursus aizsardzībai un ārējai darbībai, bet arī jēdzīgāk, efektīvāk tos izmantot — apvienojot iepirkumus, nedublējot funkcijas un ekipējumu.

* * *

Nobeigumā vēlos uzsvērt, ka viens no svarīgiem uzdevumiem globālās stratēģijas īstenošanā būs Eiropas pilsoņu atbalsts. Un tieši šajā skaidrošanas darbā svarīgas var būt gan Eiropas Parlamenta un tā deputātu, gan Eiropas un starptautisko lietpratēju balsis. Pilsoņi ir jāinformē par dažbrīd netīkamām, bet objektīvi nenovēršamām izvēlēm, lai saglabātu mūsu sabiedrības modeli un drošību nākamajām paaudzēm.

* * *

Kādai jābūt ES Globālajai ārpolitikas un drošības politikas stratēģijai

Edgars Rinkēvičs,

ārlietu ministrs

Mēs dzīvojam daudz nedrošākā un sarežģītākā pasaulē nekā pirms desmit gadiem. Pastāvošā tiesiskā kārtība tiek apdraudēta un pārkāpta arvien biežāk. Pasaulei, Eiropai un arī Latvijai nākas saskarties ar jauna veida drošības riskiem. Esam liecinieki tam, ka Eiropas drošības arhitektūra ir tikusi iedragāta. To izraisījusi Krievijas agresīvā un revizionistiskā ārpolitika, un tam ir tieša ietekme arī uz Latvijas nacionālo drošību. Globalizācijas un ciešākas starptautiskās integrācijas rezultātā drošība, sociālā un ekonomiskā labklājība vairāk nekā jebkad iepriekš ir atkarīgas no notikumiem citos, pat no Latvijas robežām attālos pasaules reģionos un valstīs. Jāpiekrīt ES Augstās pārstāves ārlietās un drošības politikā Federikas Mogerīni (*Federica Mogherini*) teiktajam, ka pasaule ir kļuvusi savienotāka, apdraudētāka un sarežģītāka¹.

Pieaugošie terorisma draudi, nekontrolētās migrācijas plūsmas, neprognozējamā un agresīvā Krievijas rīcība, spriedze Ukrainas austrumos, karadarbība Sīrijā un Lībijā ir būtiskākie šibrīža draudi, kuru novēršanai vai to ietekmes mazināšanai būs svarīga ES iekšējā vienotība un solidaritāte, saskaņotāka ES Kopējā ārējā un drošības politika. Jāatzīst, ka ES vienai pašai nebūs iespējams tikt galā ar šiem izaicinājumiem. Līdz ar to ES ir svarīgi sadarboties ar partneriem globālā un reģionālā mērogā, ņemot vērā kopējo izpratni par vērtībām un interešu atbilstību katrā konkrētā situācijā. ES ir svarīgi veidot koalīcijas ar partneriem, lai kopīgiem spēkiem panāktu uz likumiem balstītas starptautiskās kārtības nostiprināšanos.

¹ "The EU in a Changing Global Environment. A more connected, contested and complex world"; http://eeas.europa.eu/docs/strategic_review/eu-strategic-review_strategic_review_en.pdf

Gan ES dalībvalstu vidū, gan arī Eiropas pētniecības un akadēmiskajās aprindās valda vienprātība par to, ka 2003. gada Eiropas Drošības stratēģijas (EDS) vadmotīvs “Eiropai nekad nav bijusi tāda labklājība, tā nekad nav bijusi tik droša un tik brīva”² vairs nav aktuāls pašreizējā situācijā. Drošības situācija un konteksts ir jūtami mainījusies. Pēdējo četru gadu laikā tika diskutēts par to, vai nepieciešams tikai pārskatīt EDS uzstādījumus un sagatavot aktuālu drošības stratēģiju, vai arī izstrādāt pavisam jaunu globālu stratēģiju. 2013. gada pavasarī vērtīgu ieguldījumu šajā pārdomu procesā sniedza Itālijas, Polijas, Spānijas un Zviedrijas ārpolitikas institūtu kopīgi sagatavotais pētījums “Towards a European Global Strategy: Securing European Influence in a Changing World”³, kas rosināja plašāku viedokļu apmaiņu.

Nomainoties Eiropas Savienības politiskajai vadībai, ES Augstā pārstāve ārlietās un drošības politikā F. Mogerīni 2014. gada novembrī nāca klajā ar skaidru un pārliecinošu nostāju par nepieciešamību izstrādāt ES Globālo stratēģiju. Latvija atbalstīja šos F. Mogerīni centienus ES ārlietu un aizsardzības ministru sanāksmēs un ekspertu līmeņa tikšanās. Šajā nolūkā tika organizēts arī starptautisks seminārs Rīgā. Latvija var būt gandarīta, ka tieši tās vadītās prezidentūras laikā tika pieņemti svarīgākie lēmumi par ES Globālās ārpolitikas un drošības politikas stratēģijas (EGS) sagatavošanas uzsākšanu. 2015. gada maijā Augstā pārstāve F. Mogerīni iepazīstināja ES ārlietu un aizsardzības ministrus ar ziņojumu “The EU in a Changing Global Environment. A more connected, contested and complex world”. Ziņojumā tika uzsvērtā nepieciešamība izstrādāt EGS, lai sekmētu vienotāku un saskaņotāku ES darbību globālā mērogā strauji mainīgās drošības vides apstākļos. 2015. gada jūnijā Eiropadome aicināja F. Mogerīni sadarbībā ar dalībvalstīm sagatavot EGS apstiprināšanai līdz 2016. gada jūnijam.⁴

2015. gada 8.-9. oktobrī Briselē notikusī ES Drošības studiju institūta ikgadējā konference iezīmēja sešus mēnešus ilga konsultāciju un diskusiju procesa aizsākšanos, iesaistot dalībvalstu valdības, pētniecības un

² 2003 European Security Strategy, “Europe has never been so prosperous, so secure nor so free”; <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>

³ <http://www.ui.se/eng/upl/files/91693.pdf>

⁴ European Council Conclusions, Brussels, 26 June 2015: “...the High Representative will continue the process of strategic reflection with a view to preparing an EU global strategy on foreign and security policy in close cooperation with Member States, to be submitted to the European Council by June 2016”;

akadēmiskās aprindas, Eiropas Parlamentu un nacionālos parlamentus. F. Mogerīni runa un sniegtās atbildes šajā konferencē ieviesa daudz lielāku skaidrību par vīziju un ambīcijām attiecībā uz EG⁵, kā arī par turpmāko procesu. F. Mogerīni skatījumā EGS būtu jābūt dokumentam ar skatu nākotnē, kas iezīmētu ES darbības virzienus nākamajiem pieciem līdz septiņiem gadiem, nevis tikai sniegtu esošās situācijas raksturojumu. Drošībai un aizsardzībai ir jāparedz svarīga loma EGS. EGS ir jāpalīdz sekmēt Eiropai tuvumā atrodošos valstu un sabiedrību noturību pret dažādiem riskiem un draudiem. ES kā globālā spēlētāja uzticamība vispirms būs atkarīga no spējas nodrošināt stabilitāti ES kaimiņreģionā. EGS ir jāveicina lielāka ES vienotība un jānodrošina Kopējās ārpolitikas un drošības politikas ciešāka saikne ar ES iedzīvotājiem, jo esošie apdraudējumi tieši ietekmē viņu ikdienas dzīvi. EGS jābūt uzsvērtai ES gatavībai iesaistīties un sadarboties ar partneriem reģionālā un globālā mērogā. Tādējādi būs nepieciešams pārvērtēt principus partnerību veidošanai. Jāizmanto viss Lisabonas līgumā piedāvāto iekšējo un ārējo attiecību instrumentu potenciāls. EGS sagatavošana nevar notikt "aiz slēgtām durvīm". Tās izstrādē jāiesaista pēc iespējas plašākas ES valstu sabiedrības daļas, lai kopīgi sagatavotu vīziju par Eiropas lomu pasaulē.

Lai nodrošinātu ES dalībvalstu valdību viedokļu uzklauššanu un iesaisti, Eiropas Ārējās darbības dienests (EĀDD) ir izveidojis nacionālo kontaktpersonu tīklu. ES Augstās pārstāves īpašās padomnieces EGS jautājumos Natali Toči (*Nathalie Tocci*) un EĀDD Stratēģiskās plānošanas nodaļas vadītāja Alfrēdo Kontes (*Alfredo Conte*) vadībā reizi mēnesī tiek rīkotas kontaktpersonu sanāksmes, lai informētu par EGS procesa attīstību un uzklaušītu dalībvalstu priekšlikumus. EĀDD ir izveidojis atsevišķu interneta vietni, kur pieejama aktuālā informācija par EGS sagatavošanas procesu.⁶ Savukārt ES Drošības studiju institūta interneta vietnē regulāri tiek apkopoti un publicēti Eiropas, ASV, Āzijas reģiona, Krievijas un citu pasaules valstu pētnieku analītiski raksti par EGS.⁷

Līdztekus starpvaldību ekspertu sanāksmēm notiek vadošo Eiropas ārpolitikas institūtu un akadēmisko aprindu organizētas publiskas diskusijas

⁵ Remarks by High Representative F.Mogherini at the EU ISS Annual Conference; http://eeas.europa.eu/statements-eeas/2015/151009_06_en.htm

⁶ <https://europa.eu/globalstrategy/en>

⁷ <http://www.iss.europa.eu/topics/eu-foreign-policy/eugs-expert-opinions/>

par prioritāriem EGS jautājumiem. Kopumā plānotas aptuveni 50 dažādas debates. Līdz šim jau ir diskutēts par tādām aktuālām tēmām kā transatlantiskās attiecības, ES Kopējā ārējā un drošības politika, kibernetiskā drošība, enerģētiskā drošība, Austrumu partnerība, Krievija un citas. Šī gada 1. aprīlī Latvijas Ārpolitikas institūts sadarbībā ar Latvijas Ārlietu ministriju un ES Drošības studiju institūtu Rīgā organizēja semināru par Centrālāzijas reģiona nozīmi ES ārpolitikā.

Eiropas Parlamenta (EP) deputātes S. Kalnietes vadībā ir sagatavots ziņojums ar EP kopējo nostāju par EGS. Ziņojuma projektā tiek definētas četras prioritātes: (1) aizstāvēt Eiropas valstis, sabiedrības un vērtības; (2) stabilizēt Eiropas kaimiņu reģionus; (3) ES kā stiprāks globālais aktieris; (4) ES un nacionālo parlamentu un pilsoņu iesaiste. Ziņojuma projekts 2016. gada janvārī un februārī tika apspriests EP Ārlietu komisijā. Šobrīd notiek EP deputātu priekšlikumu apkopošana. Ziņojuma gala versiju plānots apstiprināt šā gada aprīlī.

Latvija ir aktīvi iesaistījies EGS sagatavošanas procesā. Esmu izmantojis iespēju paust viedokli ES ārlietu ministru sanāksmēs⁸, divpusējos kontaktos ar citām ES dalībvalstīm, ES institūciju vadītājiem. Latvijas diplomāti piedalās un sniedz saturisku ieguldījumu regulārajās EGS kontaktpersonu sanāksmēs, Pastāvīgo pārstāvju un Politikas un drošības komitejas vēstnieku tikšanās ietvaros. Ārlietu ministrijas sākotnējais viedoklis par EGS horizontāliem aspektiem tika noformulēts un izplatīts pārējām dalībvalstīm 2015. gada decembra sākumā.

Latvijas skatījumā ES Globālajai ārpolitikas un drošības politikas stratēģijai jāsekmē:

- (1) ES vienotība, saskaņotāka ES Kopējā ārējā un drošības politika, ES globālās lomas nostiprināšanās;**
- (2) stabilitātes, drošības un attīstības nodrošināšana ES kaimiņu reģionā;**
- (3) transatlantiskās saites, t.sk. ES-NATO un ES-ASV sadarbības stiprināšana;**

⁸ Š.g. 5.-6. februārī Amsterdamā notika ES ārlietu ministru neformālā sanāksme (Gimniha), kuras laikā kopīgā diskusijā ar ES aizsardzības ministriem tika apspriesta EGS sagatavošana. Diskusijas laikā izkristalizējās nepieciešamība EGS piešķirt lielāku prioritāti tieši aizsardzībai un drošībai, kā arī paredzēt rīcības plāna izstrādāšanu šajās jomās, lai konkrētākā veidā iezīmētu ES darbību; http://eeas.europa.eu/statements-eeas/2016/160205_02_en.htm

(4) dalībvalstu un partneru noturības veicināšana pret jaunajiem drošības izaicinājumiem, tostarp hibrīddraudiem.

Stratēģijai jābūt pietiekami konkrētai attiecībā uz politiku un finanšu instrumentu izmantošanu. Salīdzinājumā ar 2003. gada EDS, jaunajai EGS būtu jāspēj ne tikai iezīmēt darbības virzienus, bet arī pateikt, kā to paveikt, kā sasniegt izvirzītās prioritātes.

Ekspertu līmenī šobrīd jau ir panākta dalībvalstu konceptuāla izpratne par to, kādai būtu jābūt EGS struktūrai, principiem un prioritātēm.

Latvija piekrīt, ka **EGS jābūt ģeogrāfiski globālai un vienlaikus ar izteiktu reģionālu fokusu.** Latvija diskusijās vairākkārt ir uzsvērusi nepieciešamību ES piešķirt prioritāru uzmanību ES kaimiņreģionam, jo ES drošība un stabilitāte šobrīd tiešā veidā tiek apdraudēta gan no dienvidiem (terorisms, pilsoņu karš, nekontrolētās migrācijas plūsmas), gan arī no austrumiem (suverenitātes un teritoriālās integritātes pārkāpšanas gadījumi, hibrīdās karadarbības izpausmes). EGS jābūt arī tematiski globālai, ietvert ES Kopējo ārējo un drošības politiku, Kopējo Drošības un aizsardzības politiku, tirdzniecību, attīstības sadarbību, migrāciju, enerģētisko drošību, klimata pārmaiņas un citus svarīgus jautājumus, bet **ar stingru akcentu uz drošību, kas horizontāli atspoguļotos visās EGS sadaļās.**

EGS ir jāsekmē ES interešu aizstāvēšana un īstenošana, tajā pašā laikā skaidri ir jāakcentē arī ES vērtību svarīgums. Bieži diskusiju laikā aktualizējas jautājums par ES interesēm un vērtībām: par to, vai šeit nav pretruna, vai arī kā nodrošināt līdzsvaru starp interešu īstenošanu un vērtību ievērošanu. Manuprāt, visprecīzāko skaidrojumu šajā sakarā ir sniegusi Augstā pārstāve F. Mogerīni, atklājot EGS konsultāciju un diskusiju procesu ES Drošības studiju institūta rīkotajā konferencē pagājušā gada oktobrī: “Intereses un vērtības nav izslēdzošas, bet gan savstarpēji saistītas. ES interesēs ir sekmēt vērtību izplatību. Mums nepieciešama stratēģija, lai aktīvi aizstāvētu mūsu intereses, paturot prātā, ka vērtību sekmēšana ir daļa no mūsu interesēm.” Latvijas vērtējumā **rūpes par drošību šobrīd ir vissvarīgākā ES interese.** ES vispirms ir jāspēj nodrošināt ES pilsoņu un teritorijas drošību. Tādēļ nepieciešams panākt lielāku solidaritāti dalībvalstu vidū, kas balstītos uz kopīgām spējām stāties pretī militāra un nemilitāra rakstura draudiem, kuri apdraud valstu suverenitāti un kritisko infrastruktūru. No drošības viedokļa ES interesēs vienlīdz svarīgi ir nodrošināt stabilitāti ES robežu tuvumā. Jāpievērš

uzmanība konfliktu cēloņu novēršanai. Tas viss prasīs saskaņotu darbību ES iekšienē (ES institūcijas, dalībvalstis), kā arī ciešu sadarbību ar partneriem. ES interesēs būtiski ir rūpēties par **ES un tās pilsoņu labklājības nodrošināšanu**. Šeit izšķiroša nozīme ir atvērtai starptautiskai ekonomiskajai sistēmai, kas paver iespējas brīvai tirdzniecībai un investīciju piesaistei, netraucētai jūras satiksmei, atvērtākiem komunikāciju sakariem. No **ES valstu demokrātiju noturības** ir atkarīga ES spēja cieši un saskaņoti darboties iekšējā un ārējā dimensijā. Lai minētās trīs ES intereses varētu tikt īstenotas, ES nepieciešams sniegt savu ieguldījumu **uz likumiem balstītas starptautiskās kārtības nostiprināšanā**.

EGS īstenošanā jāievēro trīs principi: **iesaiste, atbildība un partnerība**. Sarežģītā ģeopolitiskā situācija un daudzveidīgie drošības izaicinājumi uzliek atbildību ES aktīvi iesaistīties starptautiskā sadarbībā. ES ar lielāku atbildības sajūtu jāsniedz ieguldījums konfliktu novēršanā un risināšanā. Jāizrāda lielāka atvērtība, elastība dažādu partnerību veidošanā. Jādefinē nozīmīgākie sadarbības partneri, jāveido koalīcijas ar līdzīgi domājošām valstīm un jāizmanto *ad/hoc* koalīciju iespējas.

Latvijas skatījumā par vissvarīgāko EGS prioritāti būtu jānosaka **ES un tās dalībvalstu noturības stiprināšana**. Drošības riski un draudi, ar kuriem ES saskaras šobrīd, rada spiedienu uz ES vērtību saglabāšanu, ietekmē ES pilsoņu ikdienas dzīvi. Tas nozīmē, ka daudz vairāk centienu jāvelta ES drošības un aizsardzības noturības nostiprināšanai, lai pilnveidotu spējas paredzēt, novērst un ļaunākajā gadījumā arī atvairīt uzbrukumu. Pienācis laiks praksē biežāk apliecināt solidaritāti. ES un dalībvalstīm jāuzņemas lielāka atbildība par savu aizsardzību (KDAP spēju attīstīšana, misijas un operācijas, civili-militārā plānošana, ES-NATO sadarbība). Nepieciešams izvērst ciešāku sadarbību pretterorisma jomā (dienestu sadarbība, informācijas apmaiņa, terorisma finansēšanas ierobežošana). Jāsekmē ES-NATO sadarbība hibrīdo apdraudējumu novēršanā. Jāpievērš pastiprināta uzmanība kibernetiskai un kiberaizsardzībai, veicinot informācijas un labākas pieredzes apmaiņu starp dalībvalstīm, kā arī jāsekmē lielāka izpratne dalībvalstu sabiedrībās par šo jautājumu nozīmīgumu. Jāstrādā pie integrētas pieejas migrācijas, patvēruma un ārējo robežu vadībai. Jānostiprina enerģētiskā drošība (sadarbība ar energoresursu ražotāju un tranzīta valstīm). Jāturpina darbs pie stratēģiskās komunikācijas attīstīšanas, savlaicīgi un kvalitatīvi atspēkojot nepatiesas informācijas izplatību, pievēršot uzmanību arī finanšu plūsmas kontrolei

attiecībā uz Eiropas stratēģisko infrastruktūru, medijiem un politiskajām partijām.

Kā nākamajai prioritātei būtu jāseko **ES kaimiņreģiona valstu un sabiedrību (gan austrumos, gan dienvidos) noturības nostiprināšanai**. ES atbalsts kaimiņu noturībai šajā kontekstā nozīmētu galvenokārt valsts institūciju stiprināšanu, labākas pārvaldības ieviešanu, likuma varas “iedzivināšanu”, korupcijas izskaušanu, pilsoniskās sabiedrības lielāku briedumu, ievainojamības mazināšanu pret dažādiem ārējiem spiedieniem, tostarp hibrīda rakstura apdraudējumiem. Valstīm, kuras ir saņēmušas ES dalības perspektīvu (Rietumbalkānu valstis, Turcija), svarīgi ir saņemt apstiprinājumu par to, ka ES paplašināšanās process tiks turpināts. ES paplašināšanās procesa turpināšanās palīdzēs uzturēt reformu dinamiku un tālāk attīstīt sadarbību migrācijas, enerģētiskās drošības, terorisma un citu izaicinājumu pārvarēšanā. Savukārt tās valstis, kuras vēl nav saņēmušas ES perspektīvu, bet ir izrādījušas vēlmi pēc ciešākas integrācijas ar ES un šobrīd aktīvi strādā pie asociācijas līgumu ieviešanas (Gruzija, Ukraina, Moldova), ir pelnījušas saņemt papildus pozitīvus signālus no ES. Ņemot vērā, ka EGS būs dokuments ar 5–7 gadu nākotnes perspektīvu, Latvijas skatījumā vajadzētu izmantot šo iespēju un ES piedāvāt jaunus un padziļinātas integrācijas mehānismus minētajām Austrumu partnerības valstīm, lai sekmētu stabilitāti, labklājību un labāku pārvaldību. Ekonomiskās telpas izveidošana, jauni infrastruktūras savienojumi, ciešāki pilsoniskās sabiedrības kontakti, iesaiste KDAP misijās varētu būt daži no šādiem vēlamiem pozitīviem signāliem. Attiecībā uz valstīm, kurām nav intereses par tuvāku attiecību ar ES veidošanu vai kuras ģeogrāfiski pieder “ES kaimiņu kaimiņu” reģionam, ES būtu jāīsteno atšķirīga pieeja, vairāk ņemot vērā katras valsts specifisko situāciju un individuālās vajadzības.

Arvien biežāka konfliktu izcelšanās un humanitāru krīžu ietilgšana Eiropas robežu tuvumā norāda uz nepieciešamību ES daudz aktīvāk iesaistīties konfliktu novēršanā un risināšanā. Būtiski ņemt vērā drošības un attīstības ciešo saikni, jāpievērš uzmanība konfliktu cēloņu novēršanai. Jāatceras, ka izmaksas konfliktu novēršanai vienmēr būs mazākas nekā cīņa ar konfliktu radītajām sekām. Līdz ar to EGS ir jāpiešķir svarīga vieta prioritātei par **visaptverošu pieeju konfliktu novēršanā**. Lai arī Ziemeļāfrikas un Tuvo Austrumu reģions šajā kontekstā ir galvenais ES mērķa reģions, tomēr nedrīkstētu aizmirst arī par ES Austrumu kaimiņiem. ES ieteicams pilnveidot savas spējas

konfliktu novēršanai to sākotnējās stadijās, nostiprinot agrinās brīdināšanas sistēmu. Jāturpina attīstīt KDAP spējas un nodrošinājumu, lai ES var labāk iesaistīties konfliktu situāciju stabilizēšanā un mierizlīgumu nodrošināšanā. Strādājot pie konfliktu novēršanas, jāsteno t.s. iekļaujošā pārvaldība (sadarbība gan centrālajā, gan reģionu līmenī). Jāsekmē atbalsts sabiedrības pamatvajadzību un pakalpojumu nodrošināšanai konfliktu zonās. Jāpanāk cieša sadarbība ar donoriem, vietējām un starptautiskajām nevalstiskajām organizācijām, reģionālajām un starptautiskajām organizācijām.

EGS ir svarīgi uzsvērt **reģionālās sadarbības nozīmi**, kas sniedz ieguldījumu stabilitātes, drošības, ekonomiskās attīstības nodrošināšanā, kā arī nostiprina reģionālo pārvaldību. ASV ir ciešākais un svarīgākais ES stratēģiskais partneris. EGS nepieciešams sekmēt Transatlantiskās partnerības nostiprināšanu drošības politikas, kiberdrošības, brīvās tirdzniecības (TTIP), enerģētiskās drošības un stratēģiskās komunikācijas jomās. Kā jau iepriekš tas ir ticis uzsvērts, Latvija ir stingri pārliecināta par īpašas prioritāras nozīmes piešķiršanu sadarbībai ar ES kaimiņreģionu. Latvija ir ieinteresēta, lai Eiropas Kaimiņattiecību politikas pārskata laikā gūtās atziņas par lielākas diferenciācijas un individuālas pieejas īstenošanu, kā arī stabilitātes un ekonomiskās sadarbības lielāku prioritārizēšanu tiktu piemērotas praksē. Svarīgi ir strādāt pie Austrumu partnerības Rīgas samita lēmumu īstenošanas, sekmējot mobilitāti un cilvēku savstarpējos kontaktus, reģionālās enerģētikas un transporta infrastruktūras tālāku attīstīšanu partnervalstīs. EGS jāsekmē kontaktu un sadarbības paplašināšana arī ar “ES kaimiņu kaimiņiem”. Latvijas skatījumā šajā ziņā jāakcentē Centrālāzijas reģiona nozīme. ES intereses Centrālāzijas reģionā ir saistītas ar reģionālās drošības un stabilitātes stiprināšanu, transporta un enerģijas resursu tranzīta savienojumu attīstīšanu un izglītības nozares modernizāciju. Centrālāzijas reģionam ir svarīga loma plašākā Eiropas un Āzijas dialogā un sadarbībā. ES ieteicams atbalstīt labāku pieredzes apmaiņu starp Austrumu partnerības valstīm un Centrālāzijas reģiona valstīm par sadarbības iespējām ar ES. EGS būtu atkārtoti jāuzsver, ka ES-Krievijas attiecību dinamika būs atkarīga no Krievijas īstenotās politikas un starptautiskās kārtības principu respektēšanas.

Lai ES varētu sekmīgi aizstāvēt savas intereses un īstenot EGS prioritātes, ES ir svarīgi sniegt savu ieguldījumu **uz likumiem balstītas starptautiskās kārtības nostiprināšanā**. ANO un starptautisko finanšu institūciju reformēšanai būtu jāsekmē tādu principu “iedzīvināšana” kā lielāka atbildība,

pārstāvība, iekļautība, efektivitāte, caurspīdīgums un elastība. ES un dalībvalstīm būtu jāsniedz lielāks atbalsts ANO humanitārajām funkcijām un miera uzturēšanas operācijām. ES jādemonstrē līderība, īstenojot panāktās vienošanās par ANO jauno Ilgtspējīgas attīstības dienaskārtību 2030. gadam un par klimata pārmaiņu novēršanu. ES jāturpina darbs pie visaptverošiem brīvās tirdzniecības līgumiem, kas veicina augstāku globālās tirdzniecības standartu ieviešanu (piemēram, TTIP). Sadarbībā ar nevalstiskajām organizācijām un privāto sektoru svarīgi strādāt pie jaunu pārvaldības mehānismu globālā mērogā izveidošanas tādās jomās, kur līdz šim tas ir trūcis, bet kuru nozīmīgums un aktualitāte pēdējā laikā ir īpaši pastiprinājusies — piemēram, kibernetiķu drošība, interneta tehnoloģijas (to evolūcijas iespējamā “graujošā” efekta novēršana, mazināšana). Globālās pārvaldības pilnveidošanā un reformēšanā ES būs jāveido koalīcijas ar partneriem, jo ES viena pati to nespēs paveikt. ES vissvarīgākie sadarbības partneri šajā jautājumā ir ANO, NATO, ASV, EDSO. Tajā pašā laikā ES būs jāsadarbomas arī ar dažādām reģionālām organizācijām (Āfrikas savienība, ASEAN, Latīņamerikas un Karību jūras reģiona valstu kopiena u.c.), stratēģiskiem partneriem, pilsonisko sabiedrību un privāto sektoru.

Noslēgumā es vēlētos atkārtoti uzsvērt to, cik svarīgi šajā daudzveidīgo drošības izaicinājumu laikā ES ir saglabāt iekšējo vienotību, panākt saskaņotāku ES institūciju savstarpējo sadarbību, harmoniskākas ES dalībvalstu un institūciju attiecības. ES dalībvalstīm jāspēj vienoties kopīgā redzējumā ne tikai par esošajiem drošības riskiem, bet arī jābūt vīzijai par nākamo 5-7 gadu perspektīvu. Topošajai ES Globālajai stratēģijai ārpolitikā un drošības politikā skaidri jāieņem ES ambīciju līmenis reģionālā un globālā mērogā. Salīdzinājumā ar 2003. gada Eiropas Drošības stratēģiju, jaunajai ES Globālajai stratēģijai būtu jābūt daudz konkrētākai attiecībā uz nosprausto mērķu sasniegšanu un definēto prioritāšu īstenošanu.

Izturētspējas koncepts ES Globālajā stratēģijā

Rihards Bambals¹

Zinātniskā grāda pretendents politikas zinātnē, Latvijas Universitāte

Gan ES Globālās stratēģijas ārpolitikas un drošības politikas prioritāšu, gan reģionālās drošības kontekstā arvien biežāk publiskajā retorikā tiek iekļautas atsauces uz “izturētspējas” jeb “noturības” jēdzienu (*resilience* — angļu val.). Rakstā skaidrots, kas ir izturētspējas koncepts un kāda ir bijusi tā attīstība akadēmiskajā vidē. Turpinājumā tiek analizēts, cik izturētspējīga Eiropas Savienība ir attiecībā uz aktuālo drošības un ārpolitikas izaicinājumu absorbciju un pārvaldību, kā arī piedāvāti secinājumi un ieteikumi galveno trūkumu novēršanai.

Atslēgvārdi: draudi, drošība, Eiropas Savienība, izturētspēja (noturība), katastrofa, NATO.

The concept of *resilience* is gradually taking a more prominent role in the public discourse in the context of both, the EU Global Strategy on foreign and security policy, and regional security. The article addresses and explains what is the resilience concept, and how it has developed over time in the academic environment. Further, the state of resilience of the EU is analysed by answering the question — how the politico-economic bloc accommodates and manages the current security and foreign policy challenges. Conclusions and recommendations on how to overcome the existing shortfalls of resilience are provided.

Keywords: disaster, European Union, NATO, resilience, security, threats.

¹ Rakstā atspoguļots autora personīgais viedoklis, kas nav saistāms ne ar vienas konkrētas organizācijas oficiālu nostāju.

Uz vēsturē pirmo Eiropas Savienības Globālo stratēģiju ārpolitikā un drošības politikā (turpmāk — Globālā stratēģija) tiek liktas lielas cerības. Tai no jauna vajadzētu atdzīvināt ekonomiski politiskā bloka globālo nozīmīgumu, kā arī apvienot 28 suverēnu valstu atšķirīgās nacionālās intereses “zem viena karoga” — kopīgām ES ārpolitikas interesēm un izpratni par draudiem un riskiem to sasniegšanai. Vismaz vienreiz vēsturē tas jau ir izdevies, kad ES Augstā pārstāvja Havjēra Solanas (*Javier Solana*) vadībā 2003. gada nogalē tika izstrādāta un apstiprināta pirmā un līdz šim vienīgā Eiropas Drošības stratēģija (joprojām spēkā esoša).² Tobrīd stratēģija spēja daļēji saliedēt dalībvalstis ar vienotu draudu redzējumu un ar publisko diplomātiju globālajā arēnā radīt priekšstatu par ES kā vienotu bloku pēc tam, kad Lielbritānija un Austrumeiropas valstis atbalstīja ASV politiku Irākā, bet Francija un Vācija tai iebilda. Par Globālās stratēģijas idejas vēsturisko attīstību, tās nepieciešamības iemesliem un ES ārpolitikas prioritāšu izvirzīšanas nozīmi pēdējos gados Latvijā ticis rakstīts vairākkārt.³ Tādēļ raksts veltīts citam skatupunktam uz jauno stratēģiju.

Arvien biežāk publiskajā telpā ES un Latvijas ārpolitikas veidotāju retorikā izskan “*resilience*” jēdziens, kam būtu jākalpo par Globālās stratēģijas centrālo asi jeb *vakcīnu* visiem pašreizējiem un tuvākās nākotnes reģionālajiem un globālajiem drošības un ārpolitikas izaicinājumiem. Vienlaikus šim jēdzienam vēl nav izveidojies visai skaidrs konceptuālais skaidrojums un definējums, kā rezultātā akadēmiskajā un politikas veidotāju diskursā tā lietojums nav viennozīmīgs. Lai arī Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas terminu datubāzē “*resilience*” tiek tulkots kā “noturība”, “izturētspēja” vai “ēlastība”⁴, tomēr tas rada visai virspusēju priekšstatu. Prakse liecina, ka jēdziens tiek lietots dažādos kontekstos. Tādēļ raksta mērķis ir skaidrot, kas ir izturētspējas koncepts un kāda ir tā aktualitāte ES iekšējo un ārējo drošības un ārpolitikas izaicinājumu pārvaldīšanā.

² Council of The European Union. (12 December 2003). A Secure Europe in a Better World. European Security Strategy. Brussels.

³ Sk.: Bambals, R. (2014). Vai ES nepieciešama vienota pieeja ārpolitikai? Eiropas Globālās stratēģijas meklējumos. *Latvijas intereses Eiropas Savienībā, 2014/1 (13)*, 58.-78. lpp.; Bambals, R. (2015). European Security, Defence, and Global Role: A Year After Crimea. In: *The War in Ukraine: Lessons for Europe*. Pabriks, A., Kudors, A. (Eds.). Rīga: The Centre for East European Policy Studies, University of Latvia Press, pp. 13-39.

⁴ LZA Terminoloģijas komisijas mājaslapa. Izgūts no: <http://termini.lza.lv/term.php?term=resilience&lang=EN>

Kas ir izturētspējas koncepts?

Lai arī izturētspējas jeb noturības (*resilience*) koncepts ES politiskajā diskursā aktualizējies vien pēdējo pāris gadu laikā, tā vēsture akadēmiskajā pētniecībā ir daudz senāka. Kā norāda Breds Evans (*Brad Evans*) un Džulians Reids (*Julian Reid*), izturētspējas jēdziena pirmsākumi meklējami nevis sociālajās zinātnēs vai politikā, bet gan dabaszinātnēs (ekoloģijā), kur šis termins apzīmējis “ar cilvēkiem nesaistītu dzīvu sistēmu spējas pielāgoties briesmām, kas apdraud to pastāvēšanu”⁵. Līdzīgi Fikrets Bērks (*Fikret Berkes*) un Helēna Rosa (*Helen Ross*) pētījuši, ka “kopienas izturētspējas” koncepts (*community resilience*) akadēmiskajā literatūrā paralēli attīstījies divās nozarēs — dabaszinātnēs un psiholoģijā. Dabaszinātnēs izturētspējas pētnieki koncentrējas uz ekosistēmu noturību un cilvēku-dabas mijiedarbību, savukārt psiholoģijā uzmanība veltīta personu spējai atgūties no dažāda veida nelaimēm un satricinājumiem.⁶

Laika gaitā izturētspējas koncepts ieguvis visai lielu popularitāti dažādās zinātnes nozarēs. Mūsdienās tas tiek lietots arī ekonomikā, vadības zinātnēs, fiziskās infrastruktūras pārvaldībā, kopienas studijās, kultūras studijās, datorzinātnēs un citās. Drošības pētniecības kontekstā tas visbiežāk tiek lietots katastrofu pētniecībā.⁷ Kā vienu no jaunākajām jomām, kas pievēršas izturētspējai, Tomass Jermalavičus (*Tomass Jermalavičius*) norādījis kibernetdrošību, pretterorismu un kritiskās infrastruktūras aizsardzību.⁸

Padziļināta izturētspējas jēdziena definīciju analīze neietilpst šī raksta robežās, kā arī tā jau tikusi veikta citviet.⁹ Tomēr ilustratīvā un izpratni radošā nolūkā ir vērts aplūkot dažas galvenās tendences, kā šis jēdziens mūsdienās tiek saprasts katastrofu studijās, kur ieguvis plašu un praktisku

⁵ Evans, B., Reid, J. (2013). Dangerously exposed: the life and death of the resilient subject. *Resilience*, Vol.1, No. 2, p. 84.

⁶ Berkes, F., Ross, H. (2012). Community Resilience: Toward an Integrated Approach. *Society & Natural Resources*, Vol. 26, No. 1, p. 6.

⁷ Gallopin, G.C. (2006). Linkages between vulnerability, resilience and adaptive capacity. *Global Environmental Change*, No. 16, p. 293.

⁸ Jermalavicius, T. (2015). Societal Resilience as a Deterrent in ‘Hybrid War’. In: *Riga Conference Papers 2015: Towards Reassurance and Solidarity in the Euro-Atlantic Community*. Sprūds, A., Bukovskis, K. (Eds.). Rīga: LIIA, p. 158

⁹ Sk.: Bambals, R. (2016). Societal Resilience: The Case of the Russian Speaking Minority in Latvia. In: *Societal Security: Inclusion-Exclusion Dilemma. A Portrait of Russian Speaking Community in Latvia*. Ozoliņa, Ž. (Ed.). Rīga: Zinātne.

pielietojumu. Piemēram, plašākā izpratnē ANO katastrofu pārvaldības ietvarā izturējspēja tiek definēta kā “sistēmas, kopienas vai sabiedrības, kas pakļautas katastrofām, spējas izturēt, amortizēt, pielāgoties un atgūties no katastrofas sekām ātri un iedarbīgi, tostarp saglabājot un atjaunojot tās pastāvēšanai būtiskās struktūras un funkcijas”¹⁰. Evanss un Rosa norādījuši ka izturējspēja raksturo veidu, kādā sabiedrība mācās no katastrofas, lai labāk pielāgotos un spētu pārvarēt nākamos satricinājumus¹¹. Līdzīgi Kārena Sudmeijera-Rjē (*Karen Sudmeier-Rieux*) argumentējusi, ka pretēji dažbrīd sabiedrībā valdošajam uzskatam, ka izturējspēja apzīmē atgūšanos no satricinājuma, nonākot iepriekšējā stāvoklī, tas ir koncepts, kas paredz pārmainīšanos un mācīšanos, lai attiecīgā sistēma, kopiena vai indivīdi atgūtos labāki un izturīgāki nekā bijuši iepriekš.¹² Būtiski arī norādīt, ka izturējspēja jeb noturība ir visai plašs koncepts, kas var tikt attiecināts, sākot no indivīda un kopienas līmeņa līdz pat valsts un valstu sistēmas līmenim.

Savā ziņā izturēspējas jēdziens ir līdzīgs cilvēkdrošības (*human security*) pētnieku vidū atpazīstamajai drošumspējai (*securitability*), kas pirmo reizi parādījās Latvijas pētnieku un politikas plānotāju starptautiski augstu novērtētajā 2003. gada ANO Tautas attīstības pārskatā par Latviju. Pārskats tolaik definēja drošumspēju kā “cilvēka spēju nenonākt nedrošā situācijā un nezaudēt drošības sajūtu, bet, ja tas noticis, drošību un drošības sajūtu atgūt”¹³. Tomēr lielākā atšķirība starp abiem konceptiem — izturēspēju un drošumspēju — slēpjas aspērumā, ka pirmais ir attiecināms uz visdažādākajiem pētniecības līmeņiem, kamēr otrais ir pielietojams vien indivīdu un sabiedrības līmenī, toties iekļauj subjektīvi uztveramu drošības sajūtu. Drošumspējīga sabiedrība un indivīdi vienlaikus ir arī izturēspējīgi, savukārt izturēspējīga sistēma, lai arī atgūstas no spēja satricinājuma, tomēr var arī neatgūt drošības sajūtu, un tā tad tā ne vienmēr ir drošumspējīga.

Pašlaik izturēspējas jēdziens ir kļuvis par modes lietu gan vairāku starptautisko organizāciju darba kārtībā, gan akadēmiskajās aprindās. Piemēram,

¹⁰ International Strategy for Disaster Reduction. Geneva: ISDIR. 2009, p. 24. Izgūts no: http://www.preventionweb.net/files/7817_UNISDRTerminologyEnglish.pdf

¹¹ Evans, B., Reid, J. (2013). Dangerously exposed: the life and death of the resilient subject, *Resilience*, Vol. 1, No. 2, p. 84.

¹² Sudmeier-Rieux, K.I. (2014). Resilience - an emerging paradigm of danger or of hope? *Disaster Prevention and Management*, Vol. 23, No. 1, p. 75.

¹³ UNDP Latvija (2003). *Pārskats par tautas attīstību Latvijā 2002/2003: Cilvēkdrošība*. Rīga, 22. lpp.

tas iekļauts ANO Attīstības programmas (UNDP) moto (*“Empowered lives. Resilient nations”*).¹⁴ Tas divpadsmit reizes pieminēts ANO Ilgstpējīgas attīstības 2012. gada Riodežaneiro konferences noslēguma dokumentā *“The Future We Want”*.¹⁵ Arī 2014. gada NATO Velsas samita deklarācijā izturētspēja minēta gan alianses attiecību ar Krieviju, gan kiberaizsardzības sistēmu kontekstā.¹⁶ Tendence to arvien biežāk izmantot publiskās runās un deklarācijās paredzamā nākotnē, domājams, tikai pieaugs. Izturētspējai veltīti vairāki akadēmiski žurnāli, samiti un konferences, ar tās pētniecību pastāvīgi nodarbojas vairākas universitātes, domnīcas un zinātnes centri. Likumsakarīgi, ka ES vēlme izmantot šo konceptu Globālās stratēģijas veidošanā seko kopējām globālajām tendencēm.

ES izturētspēja iepretim drošības un ārpolitikas izaicinājumiem

Kāpēc Eiropas Savienībai jābalsta sava ārpolitika un drošības politika uz izturētspējas konceptu? Pret ko ES jāveido noturība? Izaicinājumu šajās jomās ES netrūkst. Gluži pretēji — tie kļūst arvien sarežģītāki, ņemot vērā, ka turpina noārdīties robežas starp iekšējo un ārējo drošību un aktualizējas “hibrīdie apdraudējumi” jeb “hibrīddraudi”, kas liek meklēt elastīgākus (jeb izturētspējīgākus) risinājumus, kā sadalīt vietējo un starptautisko institūciju atbildību par to pārvarēšanu.

ES sastopas ar drošības izaicinājumiem vairākos līmeņos. Pirmajā līmenī iespējams iekļaut izaicinājumus, kas rodas ES iekšienē un dalībvalstīs. Ne tikai daudzas valstis joprojām nav pilnībā ekonomiski atguvušās no 2008. gada globālās finanšu krīzes un cieš no stagnācijas, augsta bezdarba līmeņa un sociālekonomiskās nevienlīdzības, bet arvien lielākus riskus rada politiskā populisma izplatība un satricinājumi bloka vienotībai un turpmākai pastāvēšanai, ko rada Lielbritānijas un Grieķijas iespējamā izstāšanās no ES. Otrajā līmenī ir ārējās drošības apdraudējumi un spriedze gan Eiropas austrumos, ko radījusi Krievijas īstenotā karadarbība Gruzijā un Ukrainā un hibrīdā apdraudējuma kampaņas (kiberuzbrukumi, propaganda un

¹⁴ UNDP home page. Izgūts no: <http://www.undp.org/content/undp/en/home/>

¹⁵ UN Sustainable Development Knowledge platform. Izgūts no: <https://sustainabledevelopment.un.org/futurewewant.html>

¹⁶ North Atlantic Council. (5 September 2014). Wales Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales.

dezinformācija u.c.), gan dienvidos, ko rada Daesh/ISIL teroristiskā grupējuma plešanās no Sīrijas un Irākas uz plašāku Ziemeļāfrikas un Tuvo Austrumu reģionu. Trešajā līmenī ir pārnacionālie un asimetriskie draudi. Teroristu uzbrukumi (kā Parīzē, Briselē, Ankarā un Stambulā), kibernetiskie uzbrukumi (kā Igaunijai 2007. gadā), epidēmijas (kā Ebola, SARS) vai dažāda rakstura katastrofas rada visneparedzamākos riskus, kas prasa elastīgus atbildes mehānismus un vienmēr modras atbildīgās institūcijas.

Likumsakarīgs jautājums, uz ko atbildēt, rakstot Globālo stratēģiju, ir — vai līdzšinējā prakse un pieredze, kā arī ES rīcībā esošie lēmumu pieņemšanas procesi un struktūras pašreizējā stāvoklī atbilst izturētspējas konceptam? Atbilde uz šo jautājumu vismaz četru argumentu dēļ ir drīzāk negatīva nekā pozitīva.

Pirmkārt, ES lēmumu pieņemšanas procedūras attiecībā uz lielāko daļu ārpolitikas un drošības politikas jautājumu pēc noklusējuma nav ātras un elastīgas. Lai arī Lisabonas līgums ieviesis Augstā pārstāvja ārlietas un drošības politikas jautājumos amatu, kā arī ļāvis ES iegūt juridiskas personas statusu, tomēr joprojām visus lēmumus ārpolitikā un drošības politikā pieņem dalībvalstis. Turklāt tas pats līgums nosaka, ka lēmumi ES Kopējā ārpolitikas un drošības politikā pieņemami pēc vienbalsības principa. Praksē tas nozīmē, ka lielākajā daļā krīzes situāciju ES ir jāsasauc dalībvalstu valstu un valdību vadītāju vai ministru līmeņa sanāksme, kurai jāpanāk kompromisi 28 valstu starpā, kurām ir ne tikai dažādas ārpolitikas intereses, bet arī vēlme pēc ciešākas ES integrācijas vai šīs organizācijas izmantošanas krīžu pārvaldībā kopumā. Pēc noklusējuma stratēģiski ES ir lēnāka un vājāka jebkura valstiska vai nevalstiska aktiera priekšā starptautiskajā arēnā, kas var izmantot ES dalībvalstu vienotības trūkumu kā priekšrocību sev par labu.

Otrkārt, ES nav savu pastāvīgu bruņoto spēku, aizsardzības un civilo spēju vai krīžu pārvaldību struktūru, kas spētu sniegt nekavējošu atbildi uz drošības izaicinājumiem dalībvalstu teritorijā vai tuvējos kaimiņreģionos. Lai arī atšķirīgi, tomēr katrai dalībvalstij ir savi nacionālās drošības, aizsardzības un krīžu vadības plāni, procedūras un spējas to īstenošanai, kas mobilizējami, sākot no dažām stundām līdz pāris dienām. Līdzīgi NATO rīcībā ir Reaģēšanas spēki (*NATO Response Force*) un kopš Velsas samita izveidota Īpaši augstās gatavības spēku vienība (*Very High Readiness Joint Task Force — VJTF*), kas ap 5000 daudznacionālu karaspēku daļu spēj nosūtīt krīžu

noregulēšanai un potenciālā agresora atturēšanai vien 48 stundu laikā.¹⁷ Diemžēl ES pašlaik nevar lepoties ar līdzvērtīga lieluma vai reaģēšanas ātruma vienībām. Lai arī ES rīcībā katrus 6 mēnešus rotācijas kārtībā ir 1–2 daudznacionālas Kaujas grupas (*EU Battle Group*), kas 1500 karaspēka daļas var nosūtīt uz operāciju vietu 10 dienu laikā pēc ES Padomes lēmuma un kam jābūt pašpietiekamām vismaz 30 dienu ilgai darbībai (pagarināmai uz vēl 120 dienām)¹⁸, tomēr praksē nekad šie spēki nav tikuši izmantoti.

Treškārt, līdz šim ES ir izvairījusies no stratēģiskas pieejas starptautiskajām partnerībām. Par piemēru šādam apgalvojumam kalpo fakts, ka pēdējo divdesmit gadu laikā ES ir slēgusi vienošanās un par “stratēģiskām” pasludinājusi vismaz 10 partnerības, tostarp ASV, Kanādu, Japānu, Brazīliju, Ķīnu, Koreju, Indiju, Krieviju, Dienvidāfriku un Dienvidkoreju.¹⁹ Tādējādi ES tā vietā, lai izvīrītu kādas konkrētas attiecības par prioritārām (stratēģiskām) iepretim citām un padziļinātu sadarbību, ir izvēlējusies attiecību paplašināšanas ceļu. Savā ziņā pasludinot visas strauji augošās pasaules ekonomikas par stratēģiskām “uz papīra”, varētu uzskatīt, ka ES pat ir atteikusies *de facto* no stratēģisko attiecību koncepta praksē.

Līdzīgi attiecībā uz starptautisku krīžu un drošības izaicinājumu pārvaldību ES nav spējusi padziļināt attiecības ar šajā jomā radniecīgāko partneri ar galveno mītni abu organizāciju kopējā pilsētā Briselē — NATO. Lai arī ES un NATO starpā ir spēkā esoša 2003. gadā apstiprināta “*Berlin Plus*” vienošanās par savstarpēju sadarbību, kas ļauj politiski ekonomiskajam blokam pretendēt uz alianses krīžu vadības un operāciju plānošanas struktūru un militāro spēju izmantošanu, informācijas apmaiņu un savstarpēju palīdzību²⁰, tomēr praksē sadarbība abu organizāciju starpā jau vairāk nekā divpadsmit gadus ir visai ierobežota. Abu organizāciju sadarbība ir kļuvusi par ķīlnieci gan Turcijas, Kipras un Grieķijas “iesaldētā” konflikta dēļ, gan relatīvo ES lielvalstu — Francijas, Vācijas un Lielbritānijas — atšķirīgo skatījumu par Eiropas drošību dēļ, pārlieku fokusējoties vai nu tikai uz ES vai NATO centrālo lomu kontinenta drošības arhitektūrā.

¹⁷ NATO SHAPE. (January 2016). NATO Response Force / Very High Readiness Joint Task Force Fact Sheet. Izgūts no: <http://www.shape.nato.int/page349011837>

¹⁸ EU Council. (July 2009). *EU Battle Goup Fact Sheet*. Izgūts no: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/090720-Factsheet-Battlegroups_EN.pdf

¹⁹ European Strategic Partnership Observatory. Izgūts: <http://strategicpartnerships.eu/>

²⁰ EU External Action Service. About CSDP — Berlin Plus Agreement. Izgūts no: http://www.eeas.europa.eu/csdp/about-csdp/berlin/index_en.htm

Visbeidzot, šobrīd ES ne tikai nav savas ārpolitikas doktrīnas ar skaidri definētiem bloka ārējo attiecību mērķiem, interesēm, apdraudējumiem un riskiem to sasniegšanai, kā arī partneriem, kas palīdzētu tās sekmīgāk realizēt, bet trūkst arī elastīgs un ambīcijām atbilstošs ārpolitikas finansēšanas modelis. Piemēram, jau minētajā starptautisko krīžu neregulējumā tuvējos kaimiņu reģionos ES bieži nākas paļauties uz NATO spējām (Libijā, Kosovā) vai arī uz *ad hoc* ieinteresēto valstu grupējumiem (*coalition of willing*) pēc analogijas ar gaisa spēku triecieniem Sīrijai.

Secinot, ka līdzšinējā ES pieredze neliecina par augstu izturētspējas līmeni, elastību un ātru reaģēšanu, rodas jautājums, vai, iekļaujot šādu konceptu Globālajā stratēģijā, Eiropas Savienība pati pakāpeniski mainīsies? Vai arī stratēģija būs tikai kārtējais ES plānošanas dokuments bez praktiskas vērtības? Iespējams, ka to rādīs laiks, kura ES nav atlicis daudz, jo drošības un ārpolitikas izaicinājumu tai netrūkst. Izturētspēja jeb noturība pret tiem ir jāceļ, bet, iespējams, pirmie soļi šajā virzienā jāsper, atrisinot četrus izaicinājumus pašas ES iekšienē.

Secinājumi

Analizējot izturētspējas (jeb noturības) konceptu iepretim daudzajiem ES drošības un ārpolitikas izaicinājumiem, likumsakarīgi rodas jautājums, kāpēc šiem jautājumiem vajadzētu satraukt Latvijas pētniekus, politiķus un politikas īstenotājus. Atbilde ir vienkārša un var pat šķist triviāla. Ne tikai Latvijai nepietiek resursu, lai vienatnē spētu tikt galā ar daudzajiem drošības izaicinājumiem, bet to nav arī citām ES dalībvalstīm vai starptautiskajām organizācijām, tajā skaitā NATO.

Lai arī pēc Krievijas agresijas Ukrainā un Krimas aneksijas alianses spertie atbildes soļi sabiedroto pārapdrošināšanai (*reassurance*) un potenciālo agresoru atturēšanai (*deterrence*) sniedz neatsveramu ieguldījumu Eiropas valstu (īpaši Austrumeiropas) valstiskuma un sabiedrības drošības nodrošināšanā, tomēr NATO nerisina visus drošības jautājumus. Nevis tādēļ, ka to fiziski nevarētu, bet gan tāpēc, ka tie nav šīs organizācijas, kas būvēta uz pašaizsardzības un savstarpējās palīdzības principiem, mīcija un uzdevumi.

Jāņem arī vērā, ka drošības koncepts turpina paplašināties (*widening*) ne tikai starptautisko drošības studiju akadēmisko pētnieku idejās un teorijās, bet arī praksē. Ne velti Eiropas Ārējās darbības dienesta sagatavotais

ziņojums, uz kura pamata tiek strukturētas diskusijas visā ES par Globālās stratēģijas prioritātēm, secina, ka šodienas pasaule globalizācijas un tehnoloģiju attīstības rezultātā ir kļuvusi savienotāka un vienlaikus arī daudz sarežģītāka, nestabilāka, apstrīdētāka un nedrošāka nekā jebkad vēsturē.²¹ Tas nozīmē, ka vienlaikus gan apdraudējumu un risku, gan iespēju ir daudz vairāk, un tie neaprobežojas ar valstu ārējās drošības un teritorijas militāru aizsardzību. Šādā drošības vidē tradicionālie un gadu desmitiem strādājošie valsts uzbūves un risku pārvaldības mehānismi var izrādīties novecojuši un nespējīgi jaunos izaicinājumus pienācīgi absorbēt.

Šie apsvērumi noved pie vairākiem secinājumiem izturētspējas koncepta kontekstā. Pirmkārt, nepieciešams būtiski paātrināt lēmumu pieņemšanas ātrumu krīzes situācijās, lai tās padarītu ES reaģēt spējīgāku un atbilstīgāku šim konceptam. Otrkārt, sekmīga ārpolitika un globāla ietekme sākas ar mājasdarbu veiksmīgu izpildi pašā ES un dalībvalstīs. Tas nozīmē, ka par būtisku prioritāti ES mērogos būtu jāklūst “Kipras jautājuma” atrisināšanai un citu šķēršļu novēršanai, kas kavē pilnvērtīgu oficiālu sadarbību un partnerību ar NATO, vienlaikus izskaužot iespējamu darbu pārklāšanos un no tās izrietošu līdzekļu nelietderīgu izmantošanu. Treškārt, lai ES kļūtu izturētspējīgāka, tās dalībvalstīm gan nacionālā, gan ES pārnacionālā līmenī jāapņemas finansiāli pilnībā nosegt jaunajā Globālajā stratēģijā identificētās ambīcijas. Visbeidzot, jācer, ka izturētspējas koncepts, kas sevi pierādījis akadēmiskajā vidē, nekļūs tikai par kārtējo modes vārdu (*buzzword*) ES birokrātijā, bet spēs iegūt arī praktisku piepildījumu ar saturu. Jo tikai pie šāda nosacījuma ES kļūs noturīga un no kļūdām mācīties spējīga, darbojoties pastāvīgi mainīgā un izaicinājumu pilnā starptautiskajā vidē.

²¹ European Union. (25 June 2015). Strategic Review — The European Union in a changing global environment — Executive Summary. Brussels. Izgūts no: <https://europa.eu/globalstrategy/en/strategic-review-european-union-changing-global-environment-executive-summary>

2016. gads — izšķirošs brīdis transatlantiskajām attiecībām

Mārtiņš Hiršs,

Drošības un stratēģiskās pētniecības centra pētnieks

Transatlantiskās tirdzniecības un investīciju partnerības līgums, drošības jautājumi un Krievija — tēmas, kas dominēs ASV un ES attiecībās tuvākajos gados. Rakstā tiek aplūkoti faktori, kas ietekmēs ASV un ES nostāju šajos jautājumos, it īpaši ASV prezidenta vēlēšanu rezultātu ietekme. Tiek apskatītas ASV Demokrātiskās un Republikāniskās partijas izvirzīto ASV prezidenta amata kandidātu Hilarijas Klintones un Bērnija Sandersa, Donalda Trampa un Teda Krūza vēlēšanu platformas šajos jautājumos. Tā kā trīs no prezidenta amata kandidātiem ir kritiski noskaņoti pret brīvās tirdzniecības līgumiem, Transatlantiskās tirdzniecības un investīciju partnerības līguma noslēgšana var tikt atlikta. Austrumeiropa ir atgriezies ASV ārpolitikas un drošības politikas prioritāšu augšgalā, tomēr Donalda Trampa vai Bērnija Sandersa uzvara ASV prezidenta vēlēšanās var pavērst ASV ārpolitikas kursu izolacionisma virzienā.

Atslēgvārdi: ASV–ES attiecības, ASV prezidenta vēlēšanas, NATO, TTIP līgums.

The Transatlantic Trade and Investment Partnership treaty, security issues and Russia will be on the agenda of the U.S. – EU relations over the next years. This article discusses factors which affect the position of the U.S. and the EU on these issues, especially the impact of the U.S. presidential election results. The political platforms of Democrat and Republican U.S. presidential candidates Hillary Clinton, Bernie Sanders, Donald Trump and Ted Cruz are evaluated. Since three of the presidential candidates are critical of free trade agreements, the Transatlantic Trade and Investment Partnership treaty could fail. Eastern Europe has returned to the top of U.S. foreign and security policy priorities.

However, a victory from Donald Trump or Bernie Sanders in the presidential election may turn U.S. foreign policy towards isolationism.

Keywords: U.S. – EU relations, U.S. presidential elections, NATO, TTIP treaty.

Ievads

21. gadsimts un tuvākie gadi ASV un Eiropas Savienībai (ES) būs ne tikai izaicinājumu, bet arī iespēju pilns laiks. Spēku līdzsvars pasaulē ir sācis svārstīties starp Rietumiem un Āziju. ES un ASV vairs nav valsts pārvaldes un ekonomikas attīstības piemērs pārējai pasaulei, kā tas bija līdz šim. To noteikusi 2008. gada finanšu krīze un autoritāro valstu, it īpaši Ķīnas, ekonomiskie panākumi pēdējo 20 gadu laikā. Arī iedzīvotāju skaita ziņā Rietumu civilizācija noriet. Jau patlaban Eiropā un ASV dzīvo tikai aptuveni 11,5% pasaules iedzīvotāju, kamēr Āzijas iedzīvotāju skaits veido vairāk nekā pusi no visiem pasaules iedzīvotājiem.¹ Starptautiskajā politikā un spēku balansā arī notiek pārmaiņas. ES starptautiskajā sistēmā pēdējās desmitgadēs ir spēlējusi un vēl arvien spēlē ierobežotu lomu; ES uzmanību paņem iekšēji jautājumi. Pēdējās dekādes laikā tiek regulāri runāts arī par ASV norietu, ietekmes mazināšanos un iespējamu daudzpolāras starptautiskās sistēmas izveidošanos 21. gadsimta laikā. Blakus šim ilgtermiņa problēmām pastāv arī dažādi īstermiņa izaicinājumi. Terorisms un kibernetiskā drošība, konflikti Tuvaļos Austrumos un Ziemeļāfrikā, arvien agresīvāka Krievija un arvien spēcīgāka Ķīna, kā arī klimata pārmaiņas — tie ir tikai daži no izaicinājumiem, ar kuriem patlaban saskaras ASV un ES.

Neskatoties uz šim ilgtermiņa problēmām un īstermiņa izaicinājumiem, ASV un ES ekonomikas vēl arvien veido 35% no visas pasaules iekšzemes kopprodukta (mērīta pirktspējas paritātē) un vienu ceturtdaļu pasaules eksporta. Transatlantiskais reģions ir priekšā visai pasaulē savstarpējās tirdzniecības (aptuveni 5,5 triljoni ASV dolāru), investīciju un tehnoloģiju attīstības jomā.² ASV un ES valstis ir attīstītāko un demokrātisko valstu vidū. Šīs valstis ar savu dzīves līmeni un vērtībām ir piemērs, kas

¹ Eurostat. (2015). The EU in the world — population. Izgūts no: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/The_EU_in_the_world_-_population

² Hamilton, D. S., Quinlan, J. P. (2015). *The Transatlantic Economy 2015*. Center for Transatlantic Relations Johns Hopkins University, Paul H. Nitze School Of Advanced International Studies, p. 13. Izgūts no: http://transatlanticrelations.org/sites/default/files/TE2015_CompleteBook.pdf

vēl ar vien iedvesmo daudzus visā pasaulē. NATO veido pasaulē spēcīgāko militāro aliansi. Runas par Rietumu civilizācijas norietu ir pārgrabas, un tikai no ASV un ES globālās stratēģijas būs atkarīgs, kāds 21. gadsimts izvērtīsies “vecajai” pasaulei.

Viena no stratēģijām, kā saglabāt Rietumvalstu ekonomiku un politikas centrālo lomu pasaulē 21. gadsimtā un arī kā mazināt Ķīnas un citu valstu pieaugošo ietekmi, ir ciešāka sadarbība starp ASV un ES. Tieši ekonomiskās un militārās sadarbības nostiprināšana un palielināšana ir un būs centrālie jautājumi transatlantiskajās attiecībās tuvākajos gados. Tomēr šis gads ir izšķirīgs gan ES, gan ASV nākotnei. Lielbritānijas referendums par izstāšanos no ES definēs ES attīstības kursu turpmākajos gados. 2016. gada 8. novembra ASV prezidenta vēlēšanu rezultāti arī ietekmēs tuvāko gadu ASV–ES attiecības visās šajās jomās. Gan demokrātu, gan republikāņu partiju prezidenta kandidāta nominācijas cīņas priekšgalā patlaban ir izvirzījušies divi kandidāti. Hilarija Klintone un Teds Krūzs atbalsta ASV globālās lomas palielināšanu, savukārt Donalds Tramps un Bernijs Sanderss vēlētos samazināt ASV lomu pasaulē un virzīt ASV ārpolitiku izolacionisma gultnē. Šī gada laikā izšķirsies, kādā gultnē ievirzīsies ASV un Eiropas sadarbība un kādu formu ieņems transatlantiskās attiecības tuvākajos gados.

Savstarpējo ekonomisko attiecību stūrakmens: TTIP

Transatlantiskās tirdzniecības un investīciju partnerības (TTIP) līgums ir bijis viens no centrālajiem elementiem ASV un ES dialogā pēdējos gados. TTIP līgums potenciāli atvieglos un palielinās tirdzniecību starp ASV un ES, kā arī stiprinās transatlantiskās saites. Patlaban starp ASV un ES norit sarunu process par plašu jautājumu klāstu: tirdzniecības un investīciju barjeru, piemēram, ievadumtas tarifu, samazināšanu, atvieglotu un ātrāku preču eksporta uzsākšanu, sertifikācijas un standartu saskaņošanu un citiem jautājumiem. Tiek prognozēts, ka pēc līguma noslēgšanas palielināsies ASV un ES savstarpējās tirdzniecības apjoms un samazināsies no ASV importēto preču cenas. Tā kā abām pusēm ir atšķirīga likumdošana un atšķirīgi uzskati plašā jautājumu klāstā, piemēram, par kvalitātes standartiem, šī tirdzniecības līguma saskaņošana ir lēna un tiek veikta ļoti rūpīgi. Turklāt šis brīvās tirdzniecības līgums nenozīmēs absolūti brīvu tirdzniecību. Gan ASV, gan

ES aizsargās sev vitāli svarīgus ekonomikas sektorus un ražošanas standartus un neatkarīgi turpinās reglamentēt savām interesēm vitālas sfēras, piemēram, vides un veselības sektorus. Līgums parakstīšanas gadījumā tiks saskaņots ne tikai Eiropas institūcijās, bet arī ar visām ES dalībvalstīm. Patlaban TTIP līgums ir apspriešanas stadijā. Šī līguma noslēgšana un ieviešana ir un būs centrālais ASV un ES attiecību jautājums tuvākajos gados.

ASV prezidenta vēlēšanu rezultāts un arī Kongresa sastāvs ir būtisks TTIP līguma noslēgšanai. Līdz šim republikāņu partija ir bijusi labvēlīgāk noskaņota pret brīvās tirdzniecības līgumiem, tajā skaitā arī TTIP līgumu, kamēr demokrāti ir bijuši piesardzīgi un ir vairāk uzstājuši uz sava tirgus aizsargāšanu. ASV prezidents Baraks Obama, netipiski Demokrātiskajai partijai, ir atbalstījis brīvās tirdzniecības līgumu noslēgšanu ar ASV partnervalstīm. TTIP līguma virzīšana uz priekšu ir bijis viens no retajiem jautājumiem, kuros Baraka Obamas un republikāņu kontrolētā kongresa domas pēdējos gados ir saskanējušas. Lai gan ASV un ES vēlētos parakstīt līgumu 2016. gada laikā, kamēr ASV ir gan izpildvaras, gan likumdevēja atbalsts TTIP līgumam, patlaban nav skaidrs, vai tas izdosies. Ja TTIP līgums netiks noslēgts 2016. gadā, tā nākotne var būt apdraudēta.

Abi šī gada ASV prezidenta vēlēšanu Demokrātiskās partijas prezidenta amata kandidāti pret brīvās tirdzniecības līgumiem ir kritiski noskaņoti. Brīvās tirdzniecības līgumu kritizēšana ir bijis viens no veidiem, kā Hilarija Klintone ir centusies sevi distancēt no Baraka Obamas prezidentūras, kuras pirmajā termiņā viņa ieņēma ASV valsts sekretāres amatu. Patlaban Klintone nav ieņēmusi skaidru pozīciju par TTIP līgumu, bet viņa ir izteikusies kritiski pret otru nozīmīgāko ASV brīvās tirdzniecības līgumu: Trans-Klusā okeāna partnerības (Trans-Pacific Partnership) līgumu.³ Klintones uzvaras ASV prezidenta vēlēšanās gadījumā TTIP līguma nākotne ir neskaidra. Otrs demokrātu partijas prezidenta amata kandidāts Bērnijs Sanderss ir izteikti negatīvi noskaņots pret TTIP līgumu. Sandersa kampaņas platforma ir vērsta pret pārlietu lielo naudas, korporāciju un Volstrītas ietekmi ASV politikā. Līdz ar to viņš arī uzskata, ka visi brīvās tirdzniecības līgumi “ir traģēdija

³ Washington Post Staff. (13 October 2015). The CNN Democratic debate transcript, annotated. *The Washington Post*. Izgūts no: <https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2015/10/13/the-oct-13-democratic-debate-who-said-what-and-what-it-means/>

amerikāņu strādniekiem.”⁴ Viņa kļūšana par ASV prezidentu nozīmētu lielas grūtības TTIP līguma noslēgšanas procesam vai pat tā atcelšanu. Demokrāti vēsturiski ir bijuši piesardzīgi pret brīvās tirdzniecības līgumiem, un šo piesardzību patlaban atspoguļo arī abi demokrātu partijas prezidenta amata kandidāti.

Republikāņu partijas prezidenta kandidāti vēl nav izteikuši konkrētu nostāju pret TTIP līgumu, tomēr republikāņi kopumā vēsturiski ir atbalstījuši un, piemēram, Teds Krūzs, arī šajās vēlēšanās atbalsta brīvo tirdzniecību. Skatoties uz Republikānisko partiju, būtisks ir jautājums, vai republikāņi saglabās savu vairākumu ASV Kongresā. Vienlaikus ar prezidenta vēlēšanām 2016. gada novembrī notiek arī Kongresa vēlēšanas, pēc kurām, iespējams, Republikāniskajai partijai vairs nebūs vairākuma Kongresa augšpalātā un apakšpalātā, līdz ar to TTIP līguma noslēgšanas un ratificēšanas process varētu ievilkties. Otra problēma ar Republikānisko partiju ir tā, ka šīs partijas pašreizējais galvenais prezidenta amata kandidāts Donalds Tramps ir izņēmums pārējo republikāņu vidū un vēlas samazināt ASV iesaisti pasaulē. Viņš līdz šim nav izteicies konkrēti par TTIP līgumu, bet 2015. gada septembrī viņš nosauca Ziemeļamerikas brīvās tirdzniecības līgumu par “katastrofu” un ieņem noraidošu pozīciju arī pret Trans-Klusā okeāna partnerības līgumu.⁵ Trampa kļūšana par ASV prezidentu mainītu arī ASV attieksmi pret TTIP līgumu.

TTIP līgums dotu pienesumu ASV un ES savstarpējā tirdzniecībā un stiprinātu transatlantiskās saites, tomēr tas saistās arī ar riskiem. Abās okeāna pusēs pastāv bailes, ka otra puse no šī līguma iegūs vairāk, ka tiks apdraudētas darba vietas un ražošana. Šīs bailes arī atspoguļo ASV prezidenta amata kandidāti. Nav skaidrs, vai TTIP līgumu izdosies parakstīt šī gada laikā un vai pēc ASV prezidenta vēlēšanām 2016. gada novembrī nākamais ASV prezidents vispār atbalstīs šo līgumu. Protams, prezidenta amata kandidāta uzskati var atšķirties no pozīcijas, kuru viņš vai viņa ieņems pēc ievēlēšanas šajā amatā. Tomēr ir ļoti iespējams, ka TTIP līguma noslēgšana un parakstīšana varētu vai nu ieilgt uz nenoteiktu laiku, vai pat tikt apturēta.

⁴ MSNBC interview. (7 October 2015). Bernie Sanders: “Elizabeth Warren And I Will Help Lead The Effort” To Stop TPP. Real Clear Politics. Izgūts no: http://www.realclearpolitics.com/video/2015/10/07/bernie_sanders_elizabeth_warren_and_i_will_help_lead_the_effort_to_stop_tpp.html

⁵ Council on Foreign Relations. (2016). Donald Trump 2016 Republican Candidate: Trade. Izgūts no: <http://www.cfr.org/campaign2016/#/donald-trump/on-trade>

ASV militārās klātbūtnes Austrumeiropā nocementēšana

Vērojot ASV ārpolitikas tendences, līdz pat 2016. gada sākumam šķita, ka, neskatoties uz arvien agresīvāko Krieviju, Eiropa nav ASV prioritāšu priekšgalā. Asajai retorikai un sankcijām pret Krieviju no ASV puses kopš Krievijas agresijas Ukrainā sekoja tikai minimālas izmaiņas ASV ārpolitikā pret Eiropu. Austrumeiropas NATO valstīs ASV izvietoja minimālu militāro spēku kontingentu, tika intensificētas mācības, tomēr šie projekti bija maza apmēra un tika īstenoti bez īpašiem jauniem ASV finanšu ieguldījumiem reģionā. ASV aizsardzības budžeta pirmā prioritāte bija stratēģiskā pārorientācija (*strategic rebalancing*) uz Āziju un Klusā okeāna reģionu. Daudzas Austrumeiropas NATO valstis ir paudušas bažas, vai krīzes gadījumā ASV tiešām garantēs to drošību.

2016. gada sākums iezīmēja pārmaiņas ASV drošības politikā attiecībās ar Eiropu. ASV savā retorikā jau kopš 2014. gada bija atzinusi, ka Krievijas ārpolitika kopš Krievijas agresijas Ukrainā ir izmainījusi drošības vidi Eiropā. Tomēr šai retorikai līdz šim nav sekojušas ievērojamas rīcībpolitikas. Turklāt, sākot ar 2017. gadu, ASV aizsardzības budžets Eiropai tiks palielināts vairāk nekā četras reizes no 789 miljoniem ASV dolāru uz 3,4 miljardiem ASV dolāru papildu ieroču un aprīkojuma izvietojumam Eiropā. Salīdzinājumam — ASV 2017. gadā plāno tērēt ap 7 miljardiem dolāru cīņai pret Islāma valsti.⁶ Aizsardzības budžeta palielināšana reģionā ir visspēcīgākais signāls, ka ASV drošības un ārpolitika pret Eiropu un Krieviju ir neatgriezeniski mainījusies no optimistiskās un pragmatiskās ASV attiecību ar Krieviju restartēšanas politikas Baraka Obamas prezidentūras sākumā uz politiku, kas līdzinās aukstā kara ASV iegrožošanas politikai.

Iegrožošanas politikas primārais mērķis bija atbalstīt ASV sabiedrotos un ierobežot PSRS ietekmi un ekspansiju. Palielinātā aizsardzības budžeta mērķi ir līdzīgi: spēcīnāt NATO sabiedrotos, lai atturētu arvien agresīvāko Krieviju. ASV Eiropas iedrošināšanas iniciatīvas (European Reassurance Initiative) ietvaros turpinās izvietot smago bruņojumu un uzlabot infrastruktūru Baltijas valstīs, Bulgārijā, Polijā un Rumānijā, par ko ASV jau paziņoja 2015. gada jūnijā. ASV palielinās militāro mācību skaitu, kā arī par aptuveni

⁶ Landler, M., Cooper, H. (1 February 2016). U.S. Fortifying Europe's East to Deter Putin. *New York Times*. Izgūts no: http://www.nytimes.com/2016/02/02/world/europe/us-fortifying-europes-east-to-deter-putin.html?_r=0

3000 karavīriem palielinās ASV bruņoto spēku klātbūtni Centrāleiropā un Austrumeiropā.⁷ ASV budžeta palielināšana Eiropā nozīmē, ka NATO paliks ES drošības stūrakmens un turpinās spēlēt centrālo lomu ES valstu attiecībās ar Krieviju. Tuvākajos gados NATO austrumu valstīm tas nozīmēs jaunus NATO infrastruktūras projektus un, iespējams, pat ASV militāro bāžu konstrukciju, kas burtiski iecementētu ASV klātbūtni Austrumeiropā, kā arī nostiprinātu NATO kā kolektīvās drošības garantu Eiropā. Lai kurš no ASV prezidenta kandidātiem kļūtu par ASV prezidentu šajā rudenī, ASV aizsardzības budžetu ASV Kongress nākamajam gadam jau ir apstiprinājis un ASV klātbūtne Austrumeiropā īstermiņā palielināsies.

Skatoties plašāk uz ASV un ES militāro sadarbību ārpus Eiropas, līdz šim ASV ir sadarbojusies ar ASV ārpolitiku atbalstošām koalīcijām (*coalition of the willing*) gan Irākā, gan Libijā, gan patlaban Sirijā, un izmantos šo modeli arī turpmāk. Starp dažām ES valstīm un ASV ir bijušas nesaskaņas ne tikai par šīm kampaņām, bet arī par vairākiem starptautiskajā dienaskārtībā aktuāliem jautājumiem, piemēram, Starptautisko krimināltiesu, Ķīnas ieroču embargo un citiem jautājumiem. Neskatoties uz centieniem izveidot ES globālu stratēģiju, tuvāko gadu laikā ES, visdrīzāk, nekļūs par vienotu aktieri drošības un ārpolitikā. Turklāt šovasar gaidāmais Lielbritānijas referendums par izstāšanos no Eiropas Savienības (Brexit) var izmainīt ES līdz nepazīšanai. Bēgļu krīze garantē, ka tuvākajos gados ES valstis turpinās fokusēties uz iekšpusi, nevis globāliem jautājumiem. ES turpināsies iekšējā sašķeltība, it īpaši ārpolitikas jautājumos, kuros nepieciešama izlēmīga militāra rīcība. Iekšpolitiski izaicinājumi apgrūtinās Eiropas NATO valstu savstarpējās sadarbības uzlabošanu un aizsardzības izdevumu palielināšanu līdz 2% no IKP. ASV turpinās Eiropas NATO valstīm atgādināt par nepieciešamību pašām rūpēties par savu drošību. Pretstatā ES un par spīti runām par ASV norietu un daudzpolaritātes veidošanos, tuvākos gadus ASV saglabās savu vadošo lomu starptautiskās dienas kārtības veidošanā. ASV sadarbība starptautiskās drošības un ārpolitikas jautājumos ar ES valstīm būs tāda pati kā līdz šim: atkarīga no divpusējām attiecībām ar katru ES dalībvalsti, nevis visu ES kā vienotu veselumu.

⁷ Office of the Under Secretary of Defense (Comptroller). (February 2016). European Reassurance Initiative. Department of Defense Budget Fiscal Year (FY) 2017. Department of Defense. Pp. 1, 6, 10, 14, 16-18. Izgūts no: http://comptroller.defense.gov/Portals/45/Documents/defbudget/fy2017/FY2017_ERI_J-Book.pdf

Reaģējot uz pieaugošo Krievijas agresivitāti reģionā, Eiropa, un it īpaši Austrumeiropa, beidzot atgriežas ASV ārpolitikas un drošības politikas prioritāšu augšgalā. ASV aizsardzības tēriņu četrkāršošana nozīmēs daudz plašāku sadarbību. NATO Austrumu valstīm tuvākajos gados būs jālemj, kā pēc iespējas efektīvāk izmantot šo jauno ASV atbalstu reģionam. Neskatoties uz to, ka īstermiņā ASV klātbūtne Austrumeiropā 2017. gadā tiks nostiprināta, ilgtermiņā daži no ASV prezidenta kandidātiem piedāvā pavisam atšķirīgu ASV ārpolitikas vīziju.

ASV izolacionisma draudi pēc prezidenta vēlēšanām?

ASV 2015. gada jūnijā paziņoja par smagā bruņojuma izvietošanu Baltijas valstīs, Bulgārijā, Polijā un Rumānijā, un 2016. gada laikā to veiks. 2017. gadā ASV tēriņi aizsardzībai šajā reģionā tiks četrkāršoti. ASV prezidenta varai ir limiti, un noteiktas tendences attiecībās ar ES turpināsies. Lai kādu ārpolitikas uzskatu piekritējs kļūtu par ASV prezidentu, lēmums par ASV spēku izvešanu no jebkuras teritorijas politiski ir grūti pieņemams. Droši var paredzēt, ka ASV spēku klātbūtne NATO austrumu valstīs tuvākos gadus turpināsies, lai arī kurš kandidāts kļūtu par ASV prezidentu, un neskatoties uz dažādiem kandidātu uzskatiem par to, kādai būtu jābūt ASV ārpolitikai. Tomēr ilgtermiņā ASV attiecības ar ES ietekmēs ASV prezidenta vēlēšanu iznākums šī gada novembrī.

Hilarijas Klintones ārpolitikas platforma paredz ASV vadošās lomas pasaulē saglabāšanu, kā arī ASV palielinātu iesaisti Austrumeiropā. Klintonē ir ar pieredzi bagātākais ASV prezidenta amata kandidāts šajās vēlēšanās. Skatoties uz dažādām aptaujām, Klintonē ir populārāka par Donaldu Trampu un viņa ir visiespējamākā ASV prezidenta amata kandidāte.⁸ Klintonē ir bijusi ASV senatore, valsts sekretāre Baraka Obamas administrācijā un līdz ar to viena no nozīmīgākajām personām ASV-Krievijas attiecību restartēšanas politikas veidošanā 2009. gadā. Viņa vēl arvien uzskata, ka attiecību restartēšanas politikas garā ar Krieviju vajag sadarboties jautājumos,

⁸ Skatīt: Real Clear Politics. (2016). RCP Poll Average General Election: Trump vs. Clinton. Izgūts no: http://www.realclearpolitics.com/epolls/2016/president/us/general_election_trump_vs_clinton-5491.html

Byler, D. (28 March 2016). Will Demographics Sink Donald Trump? Izgūts no: http://www.realclearpolitics.com/articles/2016/03/28/will_demographics_sink_donald_trump_130095.html

kur sakrīt ASV un Krievijas intereses, bet viņa nelolo nekādas ilūzijas par Krievijas prezidentu Vladimiru Putinu. Klintonē savā autobiogrāfijā raksta, ka, pirms viņa atstāja valsts sekretāres amatu, viņa ir ieteikusi prezidentam Obamam ieturēt stingrāku politiku attiecībā ar Krieviju.⁹ Saskaņā ar Hilarijas Klintones viedokli ASV ir jāsadarbojas ar partneriem Eiropā un citur, lai ierobežotu Krievijas agresiju un centienus atjaunot Krievijas ietekmes sfēru. Viņas atbilde Krievijai būtu NATO stiprināšana un Eiropas valstu enerģētiskās drošības stiprināšana, kā arī turpmākas sankcijas pret Krieviju.¹⁰ Hilarijas Klintones kampaņas mājaslapā “Krievijas iegrožošana un agresijas atturēšana” ir minēta kā viena no viņas ārpolitikas prioritātēm.¹¹ Klintonē turpinās Baraka Obamas iesākto ārpolitiku un padarīs to stingrāku. ASV turpinās stratēģisko pārorientēšanos uz Āziju, bet neaizmirsīs Eiropu un nenovērtēs Krieviju par zemu. Viņas iepriekšējā pieredze, veidojot ASV attiecības ar Krieviju, kā arī viņas pašreizējā ārpolitikas un drošības politikas platforma ir ļoti labvēlīga Austrumeiropai un Latvijai.

Biznesmenis Donalds Tramps ir visticamākais Republikāniskās partijas prezidenta amata kandidāts. Tramps atšķiras no ierastajiem republikāņu partijas kandidātiem. Parasti republikāņu izvirzītie prezidenta kandidāti ir *vanagi*, viņi atbalsta plašu globālu ASV iesaisti starptautiskajā valstu sistēmā, izmantojot ASV militāro spēku, lai aizstāvētu ASV intereses, ideālus un vērtības. Lai gan Tramps ir atkārtoti mainījis savas ārpolitikas pozīcijas un bieži vien nonācis pretrunās pats ar sevi, 2016. gada martā viņš nāca klajā ar savu ārpolitikas padomnieku komandu un ārpolitikas platformu, kas, visticamāk paliks nemainīga. Donalds Tramps ir unikāls ar to, ka viņš atbalsta ASV militāro varenību, kas ir klasiska republikāņu platforma, bet militārajai varenībai jābūt fokusētai uz ASV, nevis tās sabiedroto aizstāvēšanu. Tramps atbalsta ASV izolacionismu, pēc iespējas mazāku Savienoto Valstu iesaisti pasaulē. Tramps ir atkārtoti kritizējis karu Irākā un pārāk ilgo ASV spēku palikšanu Afganistānā.¹² Saskaņā ar Trampa viedokli ASV primārajam fokusam būtu

⁹ Clinton, H. R. (2013). *Hard Choices*. Simon & Schuster, p. 244.

¹⁰ Council on Foreign Relations. (2016). Hillary Clinton 2016 Democratic Candidate: Russia. Izgūts no: <http://www.cfr.org/campaign2016/#/hillary-clinton/on-russia>

¹¹ Hillary for America. (2016). National security. With policies that keep us strong and safe, America can lead the world in the 21st century. Izgūts no: <https://www.hillaryclinton.com/issues/national-security/>

¹² Council on Foreign Relations. (2016). Donald Trump 2016 Republican Candidate: Defense. Izgūts no: <http://www.cfr.org/campaign2016/#/donald-trump/on-defense>

jābūt uz iekšpolitiku un savas infrastruktūras uzlabošanu. ASV sabiedrotie lielākoties ir bagātas, industriālas valstis, kuras pašas var atļauties parūpēties par savu drošību. Tramps kritizē ASV sabiedrotos visā pasaulē, tajā skaitā arī Eiropas NATO valstis, par ASV drošības garantiju izmantošanu un nepietiekamu investēšanu aizsardzībā. Pēc Trampa domām ASV apmaksā Eiropas un Āzijas valstu sabiedroto drošību, bet neko nesaņem par to pretī. Tramps ir īpaši izcēlis Ukrainu kā gadījumu, kur Eiropas valstīm būtu jādarbojas daudz aktīvāk. Tramps savās runās ir uzsvēris, ka ASV loma NATO būtu jāsamazina, jo ASV to “noteikti nevar atļauties vairāk darīt.”¹³ Neskatoties uz šo kritiku, Tramps ir atzinis, ka aizstāvēs Igauniju un citas jaunās NATO dalībvalstis NATO līguma piektā panta ietvaros, vienlaikus atgādinot, ka ASV jāfokusējas vairāk uz sevi, un ASV sabiedrotie bieži paši nedomā par savu aizsardzību.¹⁴ Atšķirībā no Hilarijas Klintones, Trampam nav nekādas pieredzes starptautiskajā diplomātijā. Lai gan viņš nav nācis klajā ar konkrētām idejām, kā būtu jāveido attiecības ar Krieviju, Tramps ir atzinīgi izteicies par Krievijas prezidentu Vladimiru Putinu un viņa valsts vadības stilu.¹⁵

Abu partiju spēcīgāko kandidātu konkurenti — gan demokrātu partijas Klintones sāncensis Bērnijss Sanderss, gan republikāņu partijas Trampa sāncensis Teds Krūzs — abi piedāvā ļoti atšķirīgas vīzijas par ASV ārpolitiku, salīdzinot ar galveno partijas kandidātu. Paradoksāli, bet Vermontas štata senatora Bērnija Sandersa ārpolitiskie uzskati ir tuvi Donalda Trampa uzskatiem. Arī viņš sliecas uz izolacionisma pusi un uzskata, ka ASV jāsamazina savu spēku izvietošana citur pasaulē un mazāk jāuzņemas vadoša loma pasaulē. Sanderss, tāpat kā Tramps, kritizē Afganistānas un Irākas karu un uzskata, ka ASV ir jāsamazina militārie tēriņi,¹⁶ tomēr lielākā atšķirība starp abiem kandidātiem ir Sandersa vēlme nepalielināt ASV aizsardzības

¹³ Rucker, P., Costa, R. (21 March 2016). Trump questions need for NATO, outlines noninterventionist foreign policy. *Washington Post*. Izgūts no: <https://www.washingtonpost.com/news/post-politics/wp/2016/03/21/donald-trump-reveals-foreign-policy-team-in-meeting-with-the-washington-post/>

¹⁴ Estonian Public Broadcasting. (29 March 2016.) Trump on defending Estonia: Would fulfill NATO obligation, but defending allies expensive and US contributes too much. Izgūts no: <http://news.err.ee/v/news/7f936439-cf6e-4e67-b24c-67047473119c/trump-on-defending-estonia-would-fulfill-nato-obligation-but-defending-allies-expensive-and-us-contributes-too-much>

¹⁵ The O'Reilly Factor. (29 September 2015). Trump on Putin, Russia in Syria: 'If He Wants to Fight ISIS, Let Him Fight ISIS'. Izgūts no: <http://insider.foxnews.com/2015/09/29/donald-trump-putin-russia-syria-if-he-wants-fight-isis-let-him-fight-isis>

¹⁶ Council on Foreign Relations. (2016). Bernie Sanders 2016 Democratic Candidate: Defense. Izgūts no: <http://www.cfr.org/campaign2016/bernie-sanders/on-defense>

izdevumus. Sanderss savā kampaņā ir centies nerunāt par ārpolitiku, jo viņam, līdzīgi kā Trampam, arī nav pieredzes ārpolitikas jautājumos. Sanderss nav daudz izteicies par Krieviju, bet 1997. gadā viņš kritizēja Baltijas valstu pievienošanos NATO aliansei. Sanderss Kongresā argumentēja, ka “ja mēs [ASV] jebkad domāsim par Baltijas valstu pievienošanu NATO, mums būtu jāpārbauda savas galvas.” Tā kā “aukstais karš ir beidzies, kādēļ mēs [ASV] militāri provocējam Krieviju” ar Baltijas valstu uzņemšanu? ASV no šīs “NATO ekspansijas neko neiegūs, tikai rēķinu.”¹⁷

Pati par sevi šī Donalda Trampa un Bērniņa Sandersa ideja, ka ASV jāsamazina savu spēku klātbūtne pasaulē un jāļauj sabiedrotajiem pašiem risināt problēmas, nav jauna un unikāla. Arī Baraka Obamas stratēģiskā pārorientēšanas uz Āziju saskan ar ideju, ka Eiropa pati var tikt galā ar savām problēmām un ASV spēku pārlietu lielā klātbūtne nemotivē eiropiešus pašiem attīstīt savas aizsardzības kapacitātes. Tomēr līdz šim ASV vienmēr ir palīdzējusi Eiropai starptautiskās krīzēs, kuras to ir skārušas, piemēram, bijušajā Dienvidslāvijā un Lībijā, arī patlaban pēc Krievijas agresijas Ukrainā. Pašlaik izskatās, ka Tramps un arī Sanderss vēlas virzīties soli tālāk un skaidri pateikt Eiropai, ka Eiropas problēmas nav ASV prioritāte un ES ar tām būtu jātiek galā pašai.

Trampa galvenais sāncensis Teksasas senators Teds Krūzs savukārt ir klasisks republikānis. Tāpat kā Tramps, Krūzs kritizē pašreizējo prezidenta Baraka Obamas ārpolitiku kā pārāk vāju un neizlēmīgu gan Tuvajos Austrumos, gan attiecībā uz Krieviju, gan citos reģionos. Viņš vēlas paplašināt ASV aizsardzības izdevumus un uzskata, ka ASV būtu jāspēlē lielāka loma pasaulē. Tomēr atšķirībā no Trampa, Krūzs ārpolitikā ir *vanags*, ir daudz kritiskāks pret Krieviju un vēlas militarizētu, izlēmīgu un spēcīgu ASV ārpolitiku Eiropā. Krūzs uzskata, ka Baraks Obama ir bijis pārāk neieinteresēts Eiropā un tādējādi devis stimulu Krievijai kļūt agresīvai. Pēc Krievijas agresijas Ukrainā Krūzs atbalstīja Senāta rezolūciju, kurā tika nosodīta Krievijas militārā agresija Ukrainā. Krūzs vēlējās redzēt daudz spēcīgāku ASV atbildes reakciju: plašākas sankcijas pret Krieviju un pat letāla bruņojuma piegādi

¹⁷ Congressional Record. (10 June 1997). Extensions of Remarks. United States Government Publishing Office. Izgūts no: <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CREC-1997-06-10/pdf/CREC-1997-06-10-pt1-PgE1159-6.pdf#page=1>

Ukrainai.¹⁸ ASV ārpolitikas politiskajā spektrā Teds Krūzs ir *vanags* un vēl vairāk nekā Klintone atbalsta aktīvu un spēcīgu ASV ārpolitiku.

Salīdzinot galveno ASV prezidenta amata kandidātu ārpolitikas un drošības politikas platformas, Donalda Trampa un Bērnija Sandersa izolacionistiskie uzskati raisa bažas no Austrumeiropas un Latvijas skatupunkta. Hilarija Klintone un Teds Krūzs turpretim būtu izdevīgāki Eiropai, jo vēlas saglabāt un paplašināt ASV lomu un drošības garantijas Austrumeiropā. ASV prezidenta vēlēšanu rezultāts šoruden noteiks, kādas būs ASV un ES attiecības turpmākos gadus, jo patlaban ASV prezidenta kandidāti piedāvā divus krasi atšķirīgus ASV ārpolitikas ceļus, kuri katrs atstātu kardināli atšķirīgu ietekmi uz Eiropu un arī Latviju.

Secinājumi

ASV un ES attiecībās tuvākajos gados dominēs Transatlantiskās tirdzniecības un investīciju partnerības līgums, drošības jautājumi un Krievija. TTIP līgums stiprinātu transatlantiskās saites, tomēr nav skaidrs, vai šis līgums tiks parakstīts atlikušajā Baraka Obamas prezidentūras laikā. Tā kā trīs no četriem un abi galvenie ASV prezidenta amata kandidāti ir kritiski noskaņoti pret brīvās tirdzniecības līgumiem, gadījumā, ja līguma parakstīšana tiek atstāta nākamajam prezidentam, ir ļoti iespējams, ka TTIP līguma noslēgšana un parakstīšana varētu ieilgt uz nenoteiktu laiku vai pat tikt apturēta. Reaģējot uz pieaugošo Krievijas agresiju Ukrainā, Austrumeiropa ir atgriezusies ASV ārpolitikas un drošības politikas prioritāšu augšgalā. ASV, sākot ar 2017. gadu, cetrkāršos aizsardzības tēriņus šajā reģionā, un NATO Austrumu valstīm būs jācenšas pēc iespējas efektīvāk izmantot šo iespēju sadarboties ar ASV aizsardzības jomā. Tomēr ilgtermiņā ne visi ASV prezidenta amata kandidāti vēlas palielināt ASV lomu Austrumeiropā.

Šīs prognozes tuvākajiem gadiem ir jāuztver kritiski, jo gan ES, gan ASV ir iespējama fundamentālu pārmaiņu priekšā. Lielbritānijas referendums par izstāšanos no Eiropas Savienības un bēgļu krīze var izmainīt ES līdz nepazīšanai. Tieši tāpat Donalda Trampa vai Bērnija Sandersa uzvara ASV prezidenta vēlēšanās var radikāli izmainīt ASV. Abi prezidenta amata kandidāti

¹⁸ Fox News Politics (8 February 2015). Cruz pushes for US to arm Ukraine, as European leaders push for cease-fire. Izgūts no: <http://www.foxnews.com/politics/2015/02/08/cruz-pushes-for-us-to-arm-ukraine-plan-opposed-by-germany-ahead-possible-peace.html>

vēlas aizstāt aktīvu ASV ārpolitiku ar fokusēšanos uz iekšpolitiku un virzīt ASV ārpolitikas kursu izolacionisma virzienā. Tomēr ne visi ASV prezidenta amata kandidāti vēlas radikāli mainīt Baraka Obamas ārpolitikas kursu. Hilarija Klintonē un Teds Krūzs uzstāj uz lielāku ASV lomu Austrumeiropā un spēcīgāku ASV nostāju pret Krieviju. Tomēr Klintonē, atšķirībā no Krūza, visdrīzākais paļautos galvenokārt uz diplomātiskiem instrumentiem, kas ES varētu šķīst pieņemamāki globālu problēmu risināšanā. ASV prezidenta vēlēšanu rezultāts un Brexit referenduma rezultāts izšķirs, kādas būs transatlantiskās attiecības tuvākos gadus.

ES krīžu vadība un spējas: savu interešu meklējumos

Nora Vanaga,

Drošības un stratēģiskās pētniecības centra vadošā pētniece

ES militārās spējas un militāro operāciju izpildījums tiek kritiski raksturots ES Globālās stratēģijas melnrakstā. Tas apstiprina izplatīto apgalvojumu, ka ES ir veiksmīga krīžu risinātāja ar civiliem līdzekļiem, taču kritizēta tās militāro operāciju izpildījuma dēļ. Raksta mērķis ir raksturot ES kā krīžu risinātāju ar militāriem līdzekļiem, iezīmējot galvenos izaicinājumus un jaunās tendences, kā arī sniegt Latvijas ieguldījuma izvērtējumu. Rakstā tiek secināts, ka pēdējos gados ES izvēlas iesaistīties tajās operācijās, kurās tiek aizsargātas tās tiešās ekonomiskās un teritoriālās intereses. Aktuālie drošības apdraudējumi varētu veicināt ciešāku ES dalībvalstu sadarbību, kas palielinātu atbalstu ES militāro spēju attīstīšanā un lielākā iesaistē ES militārajās operācijās.

Atslēgvārdi: ES Kaujas grupas, ES militārās operācijas, Latvijas ieguldījums.

EU military capabilities and military operations are critically assessed in the draft of EU Global Strategy. Which confirms a well known assumption that EU is successful in dealing with crisis with civilian means, however is also often criticized for the performance of its military operations. The aim of the article is to describe EU in crisis management with military means, identifying the main challenges and new tendencies, as well as assess Latvian contribution. The main conclusions of the article are that in recent years EU has had a tendency to involve in operations which defend its direct interests, economic and territorial. The topical threats may enhance more intensive cooperation among EU member states that could provide support for the development of EU military capabilities and greater involvement in EU military operations.

Keywords: EU Battlegroups, EU military operations, Latvia's contribution.

Ievads

Pašreizējā ES Globālās stratēģijas melnrakstā tiek visai paškritiski raksturots līdzšinējais ES ieguldījums krīžu risināšanā, akcentējot tās sniegto atbalstu krīžu skarto valstu institūciju atjaunošanā un reformēšanā, kā arī drošības spēku apmācībā. Kā galvenos ieguvumus no dalības vairāk nekā 30 misijās (gan civilās, gan militārās operācijās) ES izdala kopējo militāro spēju plānošanu, struktūru un procedūru attīstīšanu un pieredzes gūšanu. Tā ir centusies īstenot visaptverošu pieeju krīžu risināšanā tādā aspektā, ka tās iesaiste iet roku rokā ar starptautisko un reģionālo organizāciju — ANO, Āfrikas Savienības un NATO — aktivitātēm konkrētās krīzes risināšanā. Tajā pašā laikā kā galvenās problēmas, kas kavē pilnvērtīgi attīstīt ES kopējo drošības un aizsardzības politiku un neļauj eiropiešiem pašiem parūpēties par savu drošību, tiek minēts dalībvalstu nepietiekamais finansējums aizsardzībai, niecīgais investīciju apjoms izpētes un tehnoloģijas jomā un trūkumi izlūkošanas un loģistikas jomās. Papildus kritiski tiek vērtēta ES nespēja kaut reizi izvērst savus ātrās reaģēšanas spēkus Kaujas grupas kādā no krīžu skartajiem reģioniem. Tiek secināts, ka līdz šim ES ir lielā mērā savā Kopējā drošības un aizsardzības politikā ignorējusi “aizsardzības politikas” komponenti.¹

Vērtējot šo ES pausto paškritiku, var secināt, ka atkārtoti apstiprinās izplatītais apgalvojums, ka ES tiek uzskatīta par veiksmīgu krīžu risinātāju ar civiliem līdzekļiem, jo tai ir daudz rīcībpolitikas instrumentu krīzes skarto valstu institūciju atjaunošanai, stabilizēšanai un reformēšanai. Tajā pašā laikā tā tiek kritizēta par sevis uzsākto militāro operāciju izpildījumu. Tāpēc raksts koncentrēsies uz ES militārajām operācijām, dziļāk analizējot galvenos iemeslus šai kritikai. Raksta mērķis ir raksturot ES kā krīžu risinātāju ar militāriem līdzekļiem, iezīmējot galvenos izaicinājumus un jaunās tendences, kā arī sniegt Latvijas ieguldījuma izvērtējumu.

ES kā krīžu risinātāja: pieredzes izvērtējums un izaicinājumi

ES iesaistījās krīžu risināšanā īsi pēc 2000. gadā izveidotā Kopējās drošības un aizsardzības politikas ietvara un 2003. gadā apstiprinātās ES Drošības

¹ European Union. Security and Defence. A Global Strategy on Foreign and Security Policy for the European Union. Izgūts no: <https://europa.eu/globalstrategy/en/security-defen>

stratēģijas, kas formulēja ES ambīcijas attīstīt kopējās militārās struktūras un spējas. Pirmās divas militārās operācijas ar ES iesaisti bija Balkānu krīzes risināšanā. ES 2003. gada pavasarī izveidotā militārā operācija “Concordia” Maķedonijā pēc būtības bija turpinājums NATO misijai “Allied Harmony” ar mērķi atbalstīt drošības sektora atjaunošanu. Šī operācija bija nozīmīga, jo pirmo reizi praksē darbojās tikko izveidotās ES militārās struktūras un tika izmantota NATO komandvadības sistēma un militārie līdzekļi “Berlīne Plus” vienošanās ietvaros. Papildus gadu vēlāk tika izveidots Atēnu mehānisms (*Athena mechanism*), kas paredzēja “kopējās izmaksas” (galvenokārt transportēšanas izmaksas), kuru segšanā bija jāpiedalās visām ES dalībvalstīm, sniedzot procentuālu ieguldījumu atkarībā no to iekšzemes kopprodukta apmēra. Savukārt otra militārā operācija “EUFOR Althea” tika izveidota 2004. gadā Bosnijā un Hercegovinā un norisinās arī pašlaik. Arī šī militārā operācija bija NATO misijas (“NATO SFOR”) turpinājums, pārņemot vadību pār militārajām struktūrām un vienībām. Tās mērķis bija nodrošināt miera līguma (*Dayton Agreement*) ievērošanu un drošas vides nodrošināšana.²

Šīs divas operācijas bija ļoti nozīmīgas, jo politiskā līmenī parādīja, ka ES vēlas pati rūpēties par stabilitāti savā pierobežā, integrējot Rietumu Balkānu valstis Eiropā, un nepaļauties tikai uz ASV/NATO klātbūtni. Tas ļāva valstīm, kas nav NATO dalībvalstis — Austrijai, Zviedrijai, Somijai, Īrijai un citām — līdzdarboties krīžu risināšanā ES vadībā. Abas operācijas bija ļoti nozīmīgas militārā ziņā, jo paātrināja ES militāro institūciju un finansēšanas mehānisma izveidošanu un veicināja ES-NATO sadarbības stiprināšanu, īstenojot “Berlīne Plus” vienošanos.

Analizējot nākamās ES militārās operācijas, ir saskatāma iezīme, ka ES iesaistās krīžu risināšanā Āfrikas kontinenta valstīs, kuras ir bijušas Francijas kolonijas — Čadā “EUFOR TCHAD” (2008. gads), Mali “EUTM Mali” (2012. gads), Centrālāfrikas Republikā “EUFRO RCA” (2014. gads). Tā kā praktiski visos gadījumos tieši Francija ir bijusi vadošā valsts, kas ar aktīvu darbību ANO ir mudinājusi ES iesaistīties risināt krīzes savās bijušajās kolonijās, ES tiek kritizēta par to, ka tā seko Francijas nacionālajām interesēm.³

² Engeberg, K. (2014). *The EU and Military Operations. A Comparative Analysis*. Routledge Studies in European Security and Strategy. UK: Routledge, pp. 53–53.

³ Olsen, G.R. (2009). The EU and Military Conflict Management in Africa: For the Good of Africa or Europe? *International Peacekeeping*. Vol. 16, Issue 9, p. 255.

Šo kritiku veicina arī fakts, ka pati ES nav spējusi skaidri pamatot, kādas ir tās intereses un iemesli iesaistīties šo krīžu risināšanā.

Papildus ES tiek kritizēta par šo misiju sniegumu krīzes atrisināšanā. Neviena no minētajām militārajām operācijām nav demonstrējusi ES militārās spējas ātri un izšķiroši mainīt krīzes attīstības gaitu. Atšķirībā no abām militārajām operācijām Balkānos, kur ES bija pieejams NATO militārais bruņojums, Āfrikas operācijās ES saskārās ar militāro spēju trūkumiem, jo sevišķi aktuāls bija un joprojām ir gaisa transports. Lielā mērā tieši šī iemesla dēļ ES militāro operācijas ar savu ierobežoto spēku apmēru nodarbojas ar vietējo drošības spēku apmācīšanu un drošības sektora reformēšanu. Politiskā līmenī ES ar savu klātbūtni krīzes skartajā valstī demonstrē tās intereses nepieļaut krīzei eskalēties vardarbīgā konfliktā, tādējādi atturot konfliktējošās puses no situācijas pasliktināšanas. Tomēr ar to ir par maz. Kā piemērs parasti tiek minēts ES iesaiste Kongo krīzes atrisināšanā 2006. gadā, kad ANO sagaidīja, ka ES izvērsīs savas Kaujas grupas situācijas stabilizēšanai, bet tas netika izdarīts.⁴ Tieši nespēja kaut reizi izvērst savus militāros spēkus kopš ES Kaujas grupu izveidošanas 2004. gadā ir viens no lielākajiem kritikas iemesliem. ES dalībvalstu spēku veidu apmācība un 1500 militārpersonu kaujas gatavības nodrošināšana uz rotāciju pamata prasa lielus finansiālus līdzekļus. Atsevišķas dalībvalstis, piemēram, Zviedrija, kura patērē lielus resursus savas rotācijas nodrošināšanā, kļūst arvien kritiskākas un atklāti runā par nepieciešamību risināt šo jautājumu, pretējā gadījumā ES būtu jāatmet ideja par šādu spēka veidu saglabāšanu.⁵

Var nosaukt vairākus iemeslus, kuri kavē izvērst ES Kaujas grupas. Pirmkārt, politiskā līmenī tas ir ES stratēģiskās vīzijas trūkums par to, kam ES Kaujas grupas ir domātas un kādos krīžu rajonos tās varētu izvērst. Nepastāvot konsensam par konkrētiem uzdevumiem, šobrīd spēki tiek apmācīti ļoti plaša spektra uzdevumiem, kas būtiski sadārdzina apmācības procesu. Tradicionāli Kaujas grupas tika apmācītas dalībai militārajās operācijās Āfrikā ar mērķi novērst krīzes eskalāciju, taču arvien vairāk izskan pieņēmumi, ka tās varētu izvērst, piemēram, Lībijā, lai apkarotu organizēto

⁴ Engeberg, K. (2014). *The EU and Military Operations. A Comparative Analysis*. Routledge Studies in European Security and Strategy. UK: Routledge, p. 115.

⁵ Andersson, J.J. (February 2015). If not now, when? The Nordic EU Battlegroup? European Union Institute for Security Studies. Izgūts no: http://www.iss.europa.eu/uploads/media/Alert_11_Nordic_Battlegroup.pdf

noziedzību, kas nodarbojas ar nelegālās migrācijas plūsmas organizēšanu. Tas attiecīgi prasītu sagatavošanos citu veidu uzdevumiem. Otrkārt, atšķirīgas nacionālās intereses un konkrētās rotācijas vadošās valsts nostāja ir pats būtiskākais iemesls Kaujas grupu neizvēšanai. Pirms ES militārās operācijas uzsākšanas “EUFOR RD Congo” 2006. gadā konkrētā krīze bija piemērota, lai vispirms izvērstu ES Kaujas grupas. Tas netika izdarīts, jo Vācija, kura bija vadošā valsts rotācijā, nesaskatīja savas nacionālās intereses krīzes skartajā valstī. Savukārt Apvienotā Karaliste, kura bija vadošā valsts savā rotācijā, pieaugoša eirosepticismā dēļ savā sabiedrībā bija pret Kaujas grupu izvēšanu 2013. gada Centrālāfrikas Republikas krīzē. Treškārt, finanšu jautājums ir ļoti būtisks faktors, kas nemotivē valstis izvērst kaujas grupas. Šobrīd Atēnu mehānisma “kopējās izmaksas” sedz tikai transportēšanas izmaksas, taču visas pārējās izmaksas militārās operācijas laikā ir jāsedz pašām dalībvalstīm, kuras piedalās rotācijā.⁶

Ceturtkārt, lēmuma pieņemšanas procedūra par kaujas grupu izvēšanu gan ES Padomē, gan dalībvalstu nacionālajā līmenī ir ļoti aktuāls jautājums, jo tas nosaka spēku izvēšanas ātrumu. Dalībvalstīs ir atšķirīgs lēmumu pieņemšanas procesu ilgums, kas vidēji ir vismaz divas nedēļas. ES Padomē lēmumi tiek pieņemti pēc vienprātības principa, un atsevišķām dalībvalstīm ANO mandāts ir obligāts, lai to spēki piedalītos starptautiskajās operācijās. Līdz ar to var rasties problēmas vienoties par spēku izvēšanu, ja ES neizdodas saņemt ANO mandātu. Visbeidzot, piektkārt, operacionālā līmenī ir militāro spēju trūkums, kas ietver nepietiekamu spēku vienību skaitu, militāro bruņojumu, gaisa transportu un citus militāros līdzekļus, lai efektīvi un laikus nogādātu gan personālu, gan ekipējumu un bruņojumu uz krīzes skarto vietu. Aktuāls ir arī jautājums par spēkiem, kuri sekos Kaujas grupām. Maksimālais Kaujas grupu darbošanās laiks operāciju rajonā ir tikai 6 mēneši un nav skaidrības par to, kas sekotu tālāk. Vai tā būtu ES militāra operācija, vai tomēr cita kaujas grupa?⁷

ES dalībvalstis, piemēram, Zviedrija, Nīderlande, Itālija un citas, kuras ir ieinteresētas kaujas grupu izvēšanā, ar ES Prezidentūras formāta palīdzību

⁶ Vanaga, N. (March 2015). Challenges and Solutions for EU Battlegroup Deployment within the Existing Legal Framework. *Background notes*. Interparliamentary Conference for the Common Foreign and Security Policy and the Common Security and Defence Policy. Izgūts no: <http://www.parleu2015.lv/files/cfsp-csdp/wg4-battlegroups-background-notes-en.pdf>

⁷ Turpat.

cenšas šos jautājumus aktualizēt un meklēt risinājumus. Apzinoties, ka politiskajā limenī dažus jautājumus nav iespējams atrisināt (ES stratēģiskās vīzijas formulēšana un dalībvalstu nacionālās intereses), tās cenšas risināt tādu praktiskus jautājumus kā lēmuma pieņemšanas procedūru sinhronizēšana un finansēšanas jautājuma sakārtošana. Vienlaikus diskusiju centrā arvien vairāk parādās jautājums par modularitātes principa ieviešanu, proti, dalībvalstis, kurām ir politiskā griba sūtīt savus spēkus kaujas grupas formāta ietvaros, varētu veidot “gribas koalīcijas”. Tas gan uzreiz rada virkni citu jautājumu par to, kā nodrošināt to spēku gatavību, kas konkrētajā brīdī nav rotācijā. Politiski tas nozīmētu ES Kaujas grupu beigas.⁸

Līdz ar to kā galvenos izaicinājumus, ar kuriem saskārās ES krīžu risināšanā ar militāriem līdzekļiem salīdzinoši nesenā pagātnē, var minēt nespēju formulēt savas intereses un pamatot iesaistes motīvus. ES nav spējusi demonstrēt savu militāro potenciālu kādā no krīzēm, izvēršot kaujas grupas. Tomēr, neskatoties uz minēto kritiku, aktuālie apdraudējumi un pēdējās izveidotās militārās operācijas iezīmē jaunas attīstības tendences.

Jaunās tendences ES krīžu vadībā: centieni sekot savām interesēm

Vērtējot pēdējos gados uzsāktās ES militārās operācijas, kā vienu no tendencēm var novērot vēlmi aizsargāt savas tiešās intereses. Tā, piemēram, trīs no šobrīd norisošām ES militārajām operācijām ir tikušas izveidotas ar mērķi aizstāvēt ES intereses (sk. 1. shēmu). Abas militārās operācijas Somālijā — “EU NAVFOR ATALANTA” (kopš 2008. gada) un “EUTM Somalia” (kopš 2010. gada) — nodarbojas ar cīņu pret pirātismu, kas tieši skāra ES dalībvalstu ekonomiskās intereses pie Somālijas piekrastes, jo gar to iet nozīmīgs tirdzniecības kuģu jūras ceļš. Jūras spēku militārā operācija pie Somālijas piekrastes (ATALANTA) tiek uzskatīta par visveiksmīgāko ES militāro operāciju, jo pirātisma atgadījumi tika pilnībā izbeigti. Taču, tā kā pirātisma saknes atrodas Somālijā, tur ilgus gadus norisošā pilsoņu kara dēļ ES izveidoja militāro operāciju valdības drošības spēku apmācībai. Lai gan Somālijas krīze jau gadiem netiek atrisināta par spīti vairāku starptautisko

⁸ Diskusijas starptautiskajā konferencē “Interparliamentary Conference for the Common Foreign and Security Policy and the Common Security and Defence Policy” panelī par ES Kaujas grupām. 2015. gada 4.-6. marts.

organizāciju misiju (ES, ANO, Āfrikas Savienības) klātbūtnei šajā valstī, tā neskar ES ekonomiskās intereses.

Otrs spilgts piemērs ir ES teritoriālās aizsardzības intereses, kuras aktualizējas kopš 2014. gada, kad caur pilsoņu kara plosīto Lībiju organizētās noziedzības grupējumi netraucēti vadāja pāri Vidusjūrai uz Itāliju nelegālos imigrantus. Lai pārtrauktu nelegālo imigrantu pieplūdumu 2015. gada pavasarī, ES izveidoja militāro operāciju “EUNAVFOR MED” Vidusjūras dienvidu centrālajā rajonā. Operācijas mandātā ir noteikts, ka ES militārājam operācijai ir trīs fāzes. Pirmajā fāzē ES kuģis tikai patrulēja un ievāca izlūkošanas informāciju par migrācijas ceļiem un aktivitātēm. Kopš 2015. gada rudens militārā operācija ir sākusi īstenot otro fāzi, kas paredz aizturēt un pārbaudīt aizdomīgus jūras transporta līdzekļus, kuri varētu pārvadāt nelegālos imigrantus. Praksē ES var pavisam maz darīt nelegālās plūsmas apturēšanā, jo tā ir tiesīga patrulēt tikai ārpus Lībijas teritoriālajiem ūdeņiem. Nelegālās migrācijas organizētie grupējumi to izmanto savām vajadzībām, sūtot jūrā imigrantus nedrošās laivās, ko ES militārie kuģi izglābj. Pozitīvi ir tas, ka ir būtiski samazinājies noslikušo cilvēku skaits. Negatīvi — tas, ka šādas operācijas nemazina imigrantu skaitu, bet tieši pretēji — palielina to. Trešā fāze sniegtu ES iespējas apkarot Lībijas krastos atrodošos nelegālās migrācijas organizētās noziedzības grupas (galvenokārt, piekrastē atrodošos ūdens transportlīdzekļu iznīcināšana), jo tā paredz kuģu ieiešanu Lībijas teritoriālajos ūdeņus.⁹ Šobrīd tas nav iespējams, jo Lībijā nav politiskās valdības, kura varētu aicināt un atļaut ES veikt šādas darbības. Bez šāda ielūguma ES dalībvalstis atturas uzsākt trešo fāzi. Savukārt lēmuma pieņemšana ANO Drošības Padomē būtu bloķēta, jo tiek pieņemts, ka Krievija balsotu pret ES iesaisti to sankciju dēļ, ko ES īsteno pret Krieviju.¹⁰

⁹ The Council of European Union. (19 May 2015). Council Decision (CFSP) 2015/778 of 18 May 2015 on a European Union military operation in the Southern Central Mediterranean (EUNAVFOR MED). *Official Journal of the European Union*. Izgūts no: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015D0778&qid=1435825940768&from=EN>

¹⁰ Capaldo, G.Z. (18 December 2015). The EUNAVFOR MED Operation and the Use of Force. *Insights*. Vol. 19, Issue 27. Izgūts no: <https://www.asil.org/insights/volume/19/issue/27/eunavfor-med-operation-and-use-force>

1. shēma. “ES misijas un operācijas”. Avots: EU External Action Service. (October 2015). Overview of the current EU missions and operations. Izgūts no: <http://www.eas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/>

Līdz ar to tieši cīņa ar nelegālo imigrāciju šobrīd ir galvenais konsolidējošais elements ES, kas liek pārskatīt Kopējo drošības un aizsardzības politiku, pielāgojot to ES teritoriālo interešu aizsardzībai. Jau iepriekš minētie priekšlikumi, ka ES Kaujas grupas varētu tikt izvēstas Libijā ar mērķi

cīnīties ar organizēto noziedzību nelegālās migrācijas jomā, tiek uztverti arvien pretimnākošāk. Diskusijas par ES Kaujas grupu iesaisti Lībijā aizsākās jau 2011. gadā, kad izcēlās pilsoņu karš, taču tobrīd Vācija iebilda pret šādu soli. Šobrīd situācija ir mainījusies, jo nevienam vairs nav ilūziju, ka Lībija ir kļuvusi par nelegālās migrācijas galvenajiem vārtiem uz ES.¹¹

Kaut arī ES sāk arvien vairāk aizdomāties par to, lai militārās operācijas tiktu uzsāktas krīzēs, kas skar tās intereses, tomēr krīžu risināšanā tā ir veiksmīgi īstenojusi daudzpusēju pieeju. Kopš 2003. gada ES militārās operācijas "Artemis" Kongo Demokrātiskajā Republikā ES ir uzsākusi ciešu sadarbību ar ANO. Tā kā ANO trūkst spēju ātri izvērst savus miera uzturēšanas spēkus, un tiem praktiski vienmēr trūkst reālu militāro spēju (sevišķi gaisa transports un bruņojums), tā aicina ES atvērt savu militāro operāciju, sniedzot atbalstu minēto trūkumu novēršanā un sadalot atbildību un pienākumus (*burdain-sharing*) krīzes atrisināšanai. 2007. gadā abas organizācijas noslēdza sadarbības līgumu krīžu vadībā.¹² Nākamās krīzes, kurās ES iesaistījās, lai sniegtu atbalstu ANO miera uzturēšanas operācijā, bija 2006. gadā Kongo Demokrātiskajā Republikā "EUFOR RD Congo", 2008. gadā "EUFOR Tchad/RCA" Čadā, 2010. gadā "EUTM Somalia" un 2012. gadā Mali "EUTM Mali".¹³

Taču arī ES īstenotā daudzpusējā pieeja neiztiek bez kritikas. Pirmkārt, kopš ES Kaujas grupu izveidošanas ANO ir bijušas gaidas, ka ES tās izvērsīs kādā no krīzēm, bet tas tā arī nekad nav noticis. Turklāt pēdējos gados izvērstās ES militārās operācijas Mali un Somālijā, pēc ANO domām, ir pārāk zema profila, proti, tās tikai nodarbojas ar vietējās valdības bruņoto spēku apmācību. Tā vietā ANO sagaida plašāku ES mandātu un reālu militāro klātbūtni, kas attiecīgi varētu sniegt lielāku ietekmi krīžu risināšanā.¹⁴ Otrkārt, daudzpusējā pieeja paredz Āfrikā norisinošo krīžu noregulēšanā vienmēr iesaistīt Āfrikas Savienību (ĀS), kurai arī ir savi militārie spēki. Neskatoties uz to, ka ES ir viens no lielākajiem investoriem ĀS militāro spēku

¹¹ Reykers, Y.F. (21 January 2016). Hurry up and wait: EU Battlegroups and UN Rapid Reaction Force. *Global Peace Operations Review*. Izgūts no: <http://peaceoperationsreview.org/thematic-essays/hurry-up-and-wait-eu-battlegroups-and-a-un-rapid-reaction-force/>

¹² Papildus informācijai skatīt: Council of the European Union. (7 June 2007). Joint Statement on UN-EU cooperation in Crisis Management. Izgūts no: <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/EU-UNstatmntoncrsmngmnt.pdf>

¹³ Reykers, Y.F. (21 January 2016). Hurry up and wait: EU Battlegroups and UN Rapid Reaction Force. *Global Peace Operations Review*. Izgūts no: <http://peaceoperationsreview.org/thematic-essays/hurry-up-and-wait-eu-battlegroups-and-a-un-rapid-reaction-force/>

¹⁴ Turpat.

attīstīšanā (750 miljoni 2014.-2016. gadā)¹⁵, ĀS nevēlas ES iesaistīšanos krīžu atrisināšanā. Galvenais arguments parasti ir, ka ĀS ir nepieciešams tikai finansējums, un tā pati spēs noregulēt krīzi. Protams, ka praksē ĀS pietrūkst virkne spēju, lai ātri nogādātu savus militāros spēku krīzes skartajā valstī. Šie spēki parasti nav pietiekami apmācīti. Par piemēru var minēt Mali krīzi 2012. gadā, kad ANO lūdza ĀS reģionālo organizāciju Rietumu Āfrikas valstu ekonomiskajai kopienai (*Economic Community of West African States — ECOWAS*) izvērst savu militāros spēkus un ĀS norādīja, ka spēj to izdarīt tikai 6 mēnešu laikā. Tas bija viens no iemesliem, kāpēc ES steidzamības kārtā 2013. gada janvārī lēma par ES militārās operācijas “EUTM Mali” izveidošanu Mali. Papildus viena no militārās operācijas uzdevumiem ir apmācīt ne tikai valdības bruņotos spēkus, bet arī pašus ECOWAS spēkus.¹⁶ Šis piemērs ilustrē ĀS ierobežotās iespējas vienpusēji piedalīties krīžu risināšanā.

Tādējādi dažas no attīstības tendencēm, kuras ir novērojamas ES krīžu vadībā, ir efektīva daudzpusējo pieeju īstenošana, atsaucoties uz ANO aicinājumu iesaistīties. Taču pēdējos gados uzsāktās militārās operācijas liecina par ES centieniem fokusēties uz savām interesēm, pārdomājot iesaistes rajonus un apmērus. Kā papildu tendenci var vērtēt arī relatīvi jauno ES dalībvalstu, tajā skaitā Latvijas, iesaisti ES militārajās operācijās.

Latvijas iesaiste ES militārās operācijās: jaunu operāciju meklējumos

Pēc neatkarības atjaunošanas Latvija, tāpat kā pārējās divas Baltijas valstis, attīstīja savus bruņotos spēku no nulles. Ierobežoto resursu un zināšanu trūkuma dēļ liela loma bija Skandināvijas valstīm. Tā, piemēram, Dānija uzņēmās vadību Baltijas Bataljona apmācībā, kas būtu potenciālie spēki dalībai miera uzturēšanas operācijās. Līdz ar to no pašiem pirmsākumiem visu trīs Baltijas valstu armijas tika apmācītas dalībai starptautiskajās operācijās. Tas loģiski noteica, ka par vienu no Latvijas aizsardzības politikas stūrakmeņiem kļuva dalība starptautiskajās operācijās, kas nodrošināja

¹⁵ EU External Action Service. EU-Africa relations. Izgūts no: <http://www.eeas.europa.eu/africa/>

¹⁶ Vanaga, N. (Janvāris 2013). Mali militārais konflikts. “Āfrikas nestabilitātes arka”. Aizsardzības zinātniskās pētniecības centra stratēģiskais apskats. 2.lpp. Izgūts no: http://www.naa.mil.lv/~media/NAA/AZPC/Strategiskais_apskats-03.ashx

karavīriem nepieciešamo pieredzi un ļāva Latvijai demonstrēt savu vēlmi un gatavību izpildīt nosacījumus, lai tā tiktu uzņemta NATO.

Vērtējot Latvijas iesaisti ES militārajās operācijās, var secināt, ka tā ir aktīvi piedalījusies. Tā kā Latvija jau piedalījās NATO militārajās operācijās Balkānu krīzes risināšanā, loģiski bija turpināt dalību ES militārajās operācijās “Concordia” (2003. gads) un “EUFOR Althea” (2004-2009), kad ES pārņēma šo krīžu risināšanu savā atbildībā. Tomēr kopš uzņemšanas NATO Latvijas prioritāte bija dalība NATO/ASV vadītās operācijās — Balkānos, Irākā un Afganistānā ar nolūku nodrošināt maksimālu ieguldījumu kolektīvajā drošībā, ko garantē NATO. Savukārt ES centienus iesaistīties ar militāriem līdzekļiem krīžu risināšanā Latvijas aizsardzības politikas veidotāji vērtēja kritiski. Situācija mainījās, kad ASV izbeidza savu operāciju “OIF” Irākā (2011. gads) un tuvojās brīdis, kad NATO slēgs savu operāciju “ISAF” Afganistānā (2014. gads). Līdz ar to aktualizējās jautājums par jaunu starptautisko operāciju meklēšanu.

Pateicoties Francijas un Luksemburgas finansiālam atbalstam, Latvija varēja uzsākt dalību ES militārajā operācijā “ATALANTA”. Kopš 2011. gada Latvija katru gadu uz rotācijas pamata sūta 4 jūras spēku virsniekus dalībai operācijā, paredzot, ka viens virsnieks strādā operacionālajā štābā Nortvudā Apvienotajā Karalistē, un otrs atrodas uz štāba kuģa operāciju rajonā. Šī operācija ir īpaši nozīmīga Latvijas bruņotajiem spēkiem, jo tā nodrošina jūras spēku virsniekiem starptautisko operāciju pieredzi. Iesaistīšanos ES militārajā operācijā Mali 2013. gadā noteica ārpolitiska rakstura apsvērumi. Tā kā Francija aktīvi lobēja pēc iespējas plašāku ES dalībvalstu iesaisti militārajā operācijā, Latvijas ārpolitikas veidotāji bija pārliecināti, ka, Latvijai iesaistoties šajā operācijā, Francija atbalstīs Latvijas uzņemšanu Eirozonā. Starp citiem apsvērumiem bija Latvijas ietekmes palielināšana ES un jaunu starptautisko operāciju meklēšana pēc Afganistānas misijas slēgšanas.¹⁷ Līdzīgi apsvērumi bija aktuāli Latvijas bruņoto spēku dalībai ES militārajā operācijā “EUFOR RCA” 2014. gadā. Šajā operācijā Latvijas dalība ilga tikai vienu gadu. Visbeidzot, kopš 2015. gada viens Latvijas štāba virsnieks uzsāka dalību ES militārajā operācijā “EUNAVFOR MED”, darbojoties štābā, kas atrodas Romā Itālijā. Visticamāk, dalības apmēri pieaugs, jo prakse ir tāda,

¹⁷ Rostoks, T., Vanaga, N. (2014). Latvia's participation in international operations: legal framework and decision-making realities. In: *High Level Defense Decision-making: Estonia, Latvia, Lithuania and Poland*. Ed. T. Ries. Santerus Academic Press Sweden, pp. 99-108.

ka dalību uzsāk ar minimālo cilvēku skaita apmēru, un tad, ja dalība tiek novērtēta kā noderīga un izdevusies, skaits tiek palielināts. Dalību nosaka tādi apsvērumi kā solidaritāte ar dienvidu ES dalībvalstīm un starptautisko operāciju pieredze, ko gūst Latvijas Jūras spēki.¹⁸

Līdz ar to Latvija ir piedalījusies septiņās ES militārajās operācijās, no kurām trijās tā turpina aktīvu dalību. Nelielie iesaistes apmēri liecina, ka dalība šajās operācijās ir solidaritātes apliecinājums ES centieniem risināt aktuālās krīzes. Taču nenoliedzami no Latvijas bruņoto spēku perspektīvas dalība šajās operācijās sniedz karavīriem starptautisko operāciju pieredzi, kas ir būtisks priekšnoteikums bruņoto spēku attīstībai. Turklāt Latvija nodrošina bruņoto spēku dalību ES Kaujas grupās tikai kopš 2010. gada. Līdz tam aizsardzības politikas veidotāji skeptiski raudzījās uz nepieciešamību piedalīties šajā formātā, galvenokārt, cilvēku resursu trūkuma dēļ. Latvijas apņemšanās piedalīties NATO Ātrās reaģēšanas spēkos tika uzskatīta par prioritāti. 2010. gadā Latvija nodrošināja Militārās policijas vada, Nesprāgušās municijas neitralizēšanas vienības un štāba personāla dalību.¹⁹

Taču, palielinoties Zemessardzes dziļākai integrācijai bruņotajos spēkos, ar nākamo rotāciju 2013. gadā ES Kaujas grupas formāts tika uzskatīts par piemērotu platformu Zemessardzes kājnieku rotas un štāba personāla apmācībai. ES Kaujas grupas vadošā valsts bija Apvienotā Karaliste. Savukārt 2015. gadā Latvija nodrošināja 160 karavīru (kaujas atbalsts un štāba personāls) Zviedrijas vadītajā Kaujas grupā. 2016. gada otrajā pusē Latvija atkal piedalīsies Apvienotās Karalistes vadītajā Kaujas grupā.²⁰ Attiecībā uz Latvijas pozīciju izvērst ES Kaujas grupas kādā no krīžu skartajām valstīm, jau Mali gadījumā (2013. gadā) tā bija atbalstoša. Taču Apvienotā Karaliste, kas tobrīd bija vadošā valsts Kaujas grupā, atteicās to darīt. Aizsardzības politikas veidotāji apliecina, ka galvenā problēma Kaujas grupu izvēršanai ir vadošās valsts politiskā griba to darīt.²¹

¹⁸ Mežiņš, N. (18.06.2015.). Nosūtīt vienu virsnieku uz štābu Romā, bruņotie spēki sāk dalību ES operācijā Vidusjūrā. Izgūts no: http://www.sargs.lv/lv/Zinas/Starptautiskas_operacijas/2015/06/18-01.aspx?p=1

¹⁹ Eiropas Savienības Kaujas grupa (EUBG). Izgūts no: http://www.mil.lv/Operacijas/Daliba_NATO_un_ES_spekos/Daliba_ES_spekos/Eiropas_Savienibas_kaujas_grupa_EUBG.aspx

²⁰ Turpat.

²¹ Diskusijas starptautiskajā konferencē "Interparliamentary Conference for the Common Foreign and Security Policy and the Common Security and Defence Policy" paneli par ES Kaujas grupām. 2015. gada 4.-6. marts.

Līdz ar to Latvija ir saskatījusi ES Kaujas grupu formātu kā labu iespēju zemessargu apmācībai. Taču daudz būtiskāks arguments ir ciešākas sadarbības attīstīšana starp Latviju un Kaujas grupu vadošajām valstīm — Apvienoto Karalisti un Zviedriju. Papildus tā ir iespēja attīstīt Latvijas un tai reģionāli tuvu valstu — Lietuvas, Igaunijas, Somijas, Norvēģijas un citu — bruņoto spēku savietojamību.

Secinājumi

Vairāk nekā desmit gadus ES ir darbojusies kā aktīva krīžu risinātāja ar militāriem līdzekļiem. Tā ir guvusi būtisku pieredzi krīžu vadībā Āfrikā un veiksmīgi īstenojusi daudzpusējo pieeju konfliktu noregulēšanā, darbojoties kopīgi ar ANO un ĀS. Tajā pašā laikā tai nav izdevies demonstrēt redzamu militāro klātbūtni krīžu skartajās valstīs, kas būtiski mainītu krīžu attīstības gaitu. Vislielāko kritiku tā izpelnās par nespēju kaut reizi izvērst ES Kaujas grupas, kas apliecinātu tās spēju ātri reaģēt uz krīzi un dalībvalstu vienotu politisko nostāju, ka Kaujas grupas ir vērts praksē pārbaudīt.

Neskatoties uz to, pēdējo gadu ES iesaistīšanās krīžu risināšanā liecina, ka tās arvien vairāk ir orientētas uz ES tiešo interešu aizstāvēšanu. Tas vedina piekrist ES Globālās stratēģijas melnrakstā norādītajam, ka esošā drošības vide un aktuālie drošības apdraudējumi liks ES dalībvalstīm ciešāk sadarbīties²² un radīs labvēlīgus nosacījumus, lai rastos politiskā griba atbalstīt ES militāro spēju attīstīšanu un aktīvāk iesaistīties to krīžu risināšanā, kas apdraud ES intereses. Līdz ar to ES būtu jākoncentrējas uz savas drošības un aizsardzības politikas interešu formulēšanu.

Attiecībā uz Latvijas atbalstu ES centieniem risināt krīzes ar militāriem līdzekļiem ir jānorāda, ka tā, ņemot vērā savu neseno dalību ES, bruņoto spēku pastāvēšanu tikai 25 gadu un ierobežotos resursus, ir izrādījusi pienācīgu solidaritāti. Papildus pēdējos gados tā ir centusies pakārtot dalību ES militārajās operācijās un Kaujas grupās savām nacionālajām interesēm, cenšoties gan palielināt savu ietekmi ES, gan nodrošināt bruņotajiem spēkiem pieredzi starptautiskajās operācijās.

²² European Union. Security and Defence. A Global Strategy on Foreign and Security Policy for the European Union. Izgūts no: <https://europa.eu/globalstrategy/en/security-defence>

Eiropas Savienības un Krievijas attiecības. *Quo vadis?*

Sigita Struberga,

Latvijas Universitātes Politikas zinātnes nodaļa

ES un Krievijas attiecības šobrīd pārdzīvo lielāko krīzi pēdējo divdesmit piecu gadu laikā. Kaimiņvalsts agresīvās aktivitātes un radītie draudi reģiona drošībai un stabilitātei ir likuši pārskatīt līdz šim realizētos sadarbības formātus, un tādējādi ir identificēta virkne būtisku kļūdu, kas pieļautas, veidojot attiecības ar to. Šī iemesla dēļ pašlaik ir populāri kritizēt ES gan par tās neizlēmību, gan arī pārlietu optimistisku skatījumu uz iespējamajām demokratizācijas tendencēm Krievijā. Tomēr tas ne vienmēr sniedz skaidras atbildes, ko darīt tālāk — kādas ir tās stratēģijas un reālās rīcībpolitikas, ko ES šobrīd ir nepieciešams veidot, lai ne tikai atbildētu uz Krievijas mestajiem izaicinājumiem, bet arī vienlaikus attīstītu tālāko savstarpējo sadarbību, jo šī valsts joprojām ir būtisks ekonomiskās un politiskās sadarbības partneris. Tādēļ raksta mērķis ir ne tikai identificēt ES realizēto ārpolitiku attiecībā uz Krieviju vājās vietas, bet arī mēģināt iezīmēt tālākās sadarbības iespējamus modeļus, kas nav viegls uzdevums, ņemot vērā abu pušu galēji atšķirīgos redzējumus par Eiropas politiskās un ekonomiskās telpas nākotni.

Atslēgvārdi: ārpolitika, drošība, ekonomiskā sadarbība, Kopējā ārējā un drošības politika, Krievija.

The European Union and Russia are now experiencing the biggest crisis in the last twenty five years. The aggressive behavior and the threat to the region's security and stability posed by Russia have led to the reviewing of the EU's cooperation formats realized in the past. As a result a number of significant EU's mis-perceptions and mistakes have been identified. For this reason, it is popular nowadays to criticize the EU for its indecision and too optimistic views on the possible democratization trends in Russia.

However, this does not always give appropriate answers on actions — what kind of strategy and goals as well as particular policies should the EU develop to respond to the provocations made by Russia, and at the same time to try to reshape a mutual cooperation. The last is an important aspect for future developments of the EU because Russia is the essential economic and political partner, whose influence cannot be underestimated. Therefore, the aim of the article is not only to identify the weak points of the EU's completed foreign policies towards Russia, but also to try to outline the possible models of further cooperation, which is not an easy task, given that both parties' have far different visions of Europe's political and economic future.

Keywords: Common Security and Defense Policy, democratization, economic cooperation, Foreign Policy, Russia, security.

Eiropas Savienība (ES) šobrīd pārdzīvo sarežģītu periodu. Īpašu lomu tajā spēlē Krievija — naidīgi noskaņots kaimiņš, kura mestie izaicinājumi Eiropas drošības arhitektūrai ir parādījuši, ka “vēstures gala” vietā notiek triumfējoša ģeopolitikas atgriešanās starptautiskajās attiecībās. Krievijas agresija Ukrainā, kas uzskatāma par iemeslu dziļākajai krīzei ES un Krievijas attiecībās pēdējo 25 gadu laikā, ir likusi gan dalībvalstu nacionālajām valdībām, gan arī pārnacionālā līmeņa institūtiem pārskatīt gandrīz visu līdz šim realizēto politiku spektru — sākot no diplomātiskajām attiecībām ar Krieviju un kopējām ārpolitiskajām nostājām, beidzot ar iekšējiem lauksaimniecības atbalsta pasākumiem zemniekiem. Ir secināts, ka līdzšinējie mēģinājumi integrēt Krieviju Rietumu politiskajā un sociālajā telpā ir izrādījušies neveiksmīgi, bet uz maldiem balstītais *cerīgais* skatījums uz savstarpējo sadarbību ir kļuvis par vienu no iemesliem Eiropas vārgumam. Rezultātā arvien biežāk izskan paziņojumi par dalībvalstu vidū radušos politisko gribu ieviest skaidru, vienotu un ilgtermiņa stratēģiskā vīzijā balstītu Kopējo ārējo un drošības politiku (KĀDP), kuras neatņemamai sastāvdaļai ir jābūt arī attiecību veidošanai ar Krieviju.¹ Tomēr šīs iniciatīvas vienlaikus ienes arī virkni jautājumu, kas ir saistīti ar tādiem ES un Krievijas attiecības ietekmējošiem faktoriem kā, piemēram, ekonomisko sankciju pastāvēšanu vēl vismaz tuvākos piecus gadus, Krievijas konfrontējošo attieksmi pret

¹ Par šādas gribas pastāvēšanu norāda arī dalībvalstu vienprātība pret Krieviju noteiktajām ekonomiskajām sankcijām un politisko spiedienu, kas šobrīd tiek realizēts.

Rietumiem un pastāvošo pasaules kārtību, abu pušu savstarpējo politisko un ekonomisko atkarību. Tādēļ nav pārsteidzoši, ka sastopamies ar nopietnām grūtībām definēt vēlamās ES politikas attiecībā uz Krieviju tā, lai transformētas reālā rīcībā, tās sniegtu arī iecerētos rezultātus.

Tādēļ raksta mērķis ir ne tikai identificēt ES līdz šim realizēto ārpolitiku attiecībā uz Krieviju vājās vietas, bet arī mēģināt iezīmēt tālākās sadarbības iespējamās modeļus, kas nav viegls uzdevums, ņemot vērā abu pušu galēji atšķirīgos redzējumus par Eiropas politiskās un ekonomiskās telpas nākotni.

Kādēļ ES realizētās politikas attiecībās ar Krieviju izrādījās neveiksmīgas?

ES jau kopš PSRS sabrukuma ir veltījusi īpašas pūles, lai izveidotu apbūsēji izdevīgas, pragmatiskas attiecības un veicinātu savstarpējo integrāciju ar Krieviju. Tomēr līdzšinējie mēģinājumi nav vainagojušies panākumiem. Tam ir vairāki iemesli, no kuriem nozīmīgākie ir šādi:

1) formālais ietvars, kas tika veidots ES un Krievijas dialoga realizācijai, faktiski darbojās bez skaidri definēta, sasniedzama mērķa. Bet pastāvošo pārrunu loģika un birokrātiskā inerce, kā arī pušu savstarpēji pretrunīgās perspektīvas nopietni kavēja efektīvas sadarbības attīstību.² ES un Krievijas dialogu veidoja galvenokārt vidēja un augsta līmeņa ierēdņi. Bet brīdī, kad bija jāpieņem nozīmīgākie lēmumi, tas notika ārpus šī sadarbības formāta ietvariem — galvenokārt augstākajā politiskajā līmenī. Tādējādi panāktais progress zemākos līmeņos tika izslēgts no dienaskārtības un tam bija ārkārtīgi maza reālā ietekme;

2) ES *vecās* dalībvalstis un dažāda līmeņa pārnacionālie institūti, ignorējot *jaunpienācēju* (ar komunistisko pagātņi) brīdinājumus, sagaidīja, ka iesaistot Krieviju liberālās tirgus ekonomiskajās attiecībās, rezultātā būs iespējams panākt uz savstarpēja izdevīguma balstītus tirdzniecības sakarus, kas tiks pakļauti kopējām normām un regulējumiem, un kas būs salīdzinoši brīvi no valsts iejaukšanās. Tomēr tā nenotika. Krievijas realizētā dažādu ekonomikas sektoru, īpaši enerģētikas, instrumentalizācija politisko mērķu sasniegšanai bija skaidrs tā pierādījums;

² Караганов С.А., Юргенс И. Ю. (2009). Россия vs Европа. Противостояние или Союз, под ред. Караганова С.А., Юргенса И. Ю., Москва: Астрель, стр. 8.

3) ES balstījās uz tā saukto *cerīgo domāšanu* (angļu val. — *wishful-thinking*) attiecībā uz demokratizāciju Krievijā. Tika paredzēts, ka brīvā tirgus ienākšana šajā valstī ienesīs arī demokratizāciju.³ Turklāt galvenais uzsvars tika likts uz politiskās elites vēlmi un gatavību demokrātiskām pārmaiņām. No šī skatījuma uz Krievijas demokratizācijas potenciālu izrietēja arī skatījums uz tās ārpolitisko uzvedību. Taču tie bija maldi. Pagātnes mantojums ir iesakņojies dažādās sabiedrības sfērās un līmeņos, tas izpaužas uztverē un sabiedrības normās *lielvaras mentalitātē* un elites simpātijās pret izolacionisko protekcionismu vai konfrontējošo pašpārliecinātību,⁴ kas savukārt tālāk ir materializējies Krievijas ārpolitiskajā uzvedībā.

4) ES ignorēja visus Krievijas raidītos signālus un brīdinājumus par to, ka jebkādi Rietumu mēģinājumi veidot plašāku sadarbību ar valstīm, ko tā definējusi par savu primāro interešu zonu, tiek uztverti kā tiešs apdraudējums nacionālajām interesēm un mēģinājums ierobežot varas potenciālu. Tas attiecās arī, piemēram, uz ES Austrumu partnerības politiku un citām reģionālajām iniciatīvām.⁵

Tas viss liecina, ka faktiski Krievija jau ilgstoši ir devusi nepārprotamus signālus, ka tā ne tikai neskatās eiropeizācijas virzienā, bet gan ir gatava būtiski apstrīdēt šī brīža Eiropas politisko telpu un tās vienojošos principus. Rietumi, īpaši ES, atrodoties maldu varā, tā vietā, lai reaģētu uz Krievijas demonstrētajiem starptautisko normu pārkāpumiem un mēģinājumiem destabilizēt situāciju reģionā, turpināja tai piedāvāt dažādus sadarbības formātus. No tā Krievija izdarīja vairākus būtiskus secinājumus. Piemēram, to, ka ne ES, ne arī NATO nebija gatavas iesaistīties konfliktu risināšanā ārpus NATO vai ES teritorijām, balstoties uz vēlmi izvairīties ne tikai no militāras, bet arī dziļas politiskās konfrontācijas. Tātad faktiski Krievijas realizētajās aktivitātēs ir vērojama zināma loģiska ķēde — tā nav darījusi neko tādu, par ko iepriekš nebūtu brīdinājusi. Tādējādi zināmā mērā atbildība par notikušo ir jāuzņemas arī ES.

³ Pastāvēja cerības, ka vecās PSRS vērtības, orientācija, struktūra, saites un attiecību modeļi sabruks un veidosies jauni, demokrātiskas sabiedrības principiem atbilstoši.

⁴ Baranovsky, V. (2002). *Russia's Attitudes Towards the EU: Political Aspects*. Helsinki, Berlin: Ulkopoliittinen Instituutti & Institut für Europäische Politik, p. 15.

⁵ Piemēram, Sergejs Karaganovs un Igors Jurgens jau 2009. gadā prognozēja, ka Rietumu mēģinājumi paplašināt savu ietekmi Austrumu virzienā var novest "pie daudz nozīmīgākām sekām nekā karš Gruzijā: pie plašas karadarbības *Eiropas centrā* — Ukrainā", kas arī daļēji ir piepildījies. Avots: Караганов С.А., Юргенс И. Ю. (2009). *Россия vs Европа. Противостояние или Союз*, под ред. Караганова С.А., Юргенса И. Ю., Москва: Астрель.

Šodienas izaicinājumi ES attiecībās ar Krieviju

ES ilgstoši realizētā netālredzīgā politika attiecībās ar Krieviju ir ļāvusi tai vairot savu ietekmes potenciālu. Rezultātā šodienas konfrontācijas apstākļos Krievija aktīvi izmanto visus pieejamos instrumentus savu ģeopolitisko mērķu sasniegšanai. Un tās pozīcijas, kurās Eiropa ir izrādījusies vāja, tiek aktīvi izmantotas pret to. Nozīmīgākie izaicinājumi attiecībās ar Krieviju, ar ko ES šodien sastopas, ir Krievijas realizētais informatīvais karš pret Krieviju, ES dalībvalstu nespēja vienoties kopējiem mērķiem un rīcībai, vienkāršots skatījums uz notiekošo Krievijā, nespēja efektīvi atbildēt uz Krievijas agresiju Ukrainā.

Krievijas realizētais informatīvais karš pret ES

Informatīvais karš ir kļuvis par vienu no tām Krievijas ārpolitiskā spiediena formām, kuras attīstīšanai tā pašlaik pievēršusi īpašu uzmanību. Stratēģijas, kas tiek izmantotas, ir ārkārtīgi sarežģītas, daudzpusējas un daudzslāņainas. Bet galvenais uzsvars tiek likts uz Eiropas valstu sabiedrību šķelšanu, iedzīvotāju dezorientāciju un šaubu sēšanu. Ar masīvas propagandas starpniecību Krievija mēģina būtiski apstrīdēt un pārdefinēt ES vērtību sistēmu, kas veido kopējās identitātes kodolu.

ES šobrīd ne dalībvalstu, ne arī pārnacionālajā līmenī nav spējusi adekvāti uz to atbildēt. Šāda nepilnvērtīga un aizkavēta reakcija skaidrojama ar vairākiem apstākļiem:

1) līdz šim Rietumvalstis nav pietiekami novērtējušas Krievijas kontrolēto mediju popularitāti ES iedzīvotāju vidū, kas, ņemot vērā skaitliskos rādītājus, ir nepamatoti; 2) šāda nepamatota novērtējuma iemesls zināmā mērā ir nepietiekamās zināšanas par pašmāju sabiedrībām un tajās notiekošajiem sociāli politiskajiem procesiem;

3) iepriekšējie divi faktori ir kalpojuši par pamatu zemei ES pārnacionālo institūtu gatavībai ieguldīt gan materiālos, gan institucionālos resursus pretpasākumu īstenošanai. Šādā situācijā, neskatoties uz labajiem nodomiem, ES turpinās zaudēt Krievijai, kas nozīmē to risku, kas rodas sabiedrības drošībai ilgtermiņā, ignorēšanu.⁶

⁶ Jau 2015. gadā, saskaņā ar Eiropas Parlamenta apkopoto informāciju, piemēram, Krievijas mediju kanāls "Sputnik", operējot internetā, sniedza radiopārraides vairāk nekā 13 Eiropas valodās. Šī viete darbojas kā papildinājums "Russia Today" jeb RT, kura savukārt "ir uzkrājusi milzīgu globālo auditoriju — tiek uzskatīts, ka tai varētu būt 2 miljoni skatītāju Lielbritānijā, 3 miljoni — ASV plaši apdzīvotajos reģionos, kamēr Dienvidāfrikā tas ir skatītākais Eiropas ziņu kanāls. RT "YouTube" kanālam ir 1.5 miljoni parakstītāju, kas ir krietni vairāk nekā "CNN" (800000), "Al Jazeera English" (700 000) un BBC News (440 000).

Nav arī noslēpums, ka Krievija arvien aktīvāk veido un izmanto saiknes ar plaša spektra eiroskeptiski noskaņotajiem spēkiem dalībvalstīs. Tradicionāli saistībā ar to min Grieķiju un Ungāriju. Tomēr, ņemot vērā nacionālisma un populisma popularitātes pieaugumu dalībvalstu sabiedrībās, šādu uz sadarbību ar Austrumu kaimiņu gatavu politisko spēku skaitam un ietekmei raksturīga tendence palielināties. Tas nozīmē, ka gadījumā, ja šim aspektam netiks pievērsta pietiekama uzmanība, pastāv nopietni ar šo radikālo spēku ietekmes paplašināšanos ES ietvaros saistīti riski, kas var izraisīt dalībvalstu iekšpolitisko destabilizāciju un antieuropeiska noskaņojuma izplatību.

Vēl viens apstāklis, kas būtiski kavē ES spēju būt imūnai pret Krievijas realizētajām kampaņām, ir grūtības attiecībās ar trešajām pusēm, ieturot to uz demokrātijas un cilvēktiesību principu ievērošanu balstīto diskursu, ko tā pasludinājusi kā fundamentālu visam ES ārējo politiku tīklam. Bieži vien sistēmiska spiediena rezultātā prasības pret šo pamatvērtību ievērošanu tiek novirzītas otrajā plānā. Tas ļauj Krievijai savā retorikā izmantot pārmetumus par dubulto standartu pielietojumu attiecībā uz dažādām valstīm.⁷

ES dalībvalstu nespēja vienoties kopējiem ārpolitiskajiem mērķiem un rīcībai

ES ieviestās sankcijas un diplomātiskais spiediens pret Krieviju demonstrē dalībvalstu spēju konsolidēties, reaģējot uz būtisku apdraudējumu Eiropas drošībai. Tomēr vienlaikus tādējādi ir tikuši izgaismoti arī vājie posmi KĀDP attīstībā. Nozīmīgākais no tiem ir ES iekšējā fragmentācija un dalībvalstu grūtības vienoties par kopējiem ārpolitiskiem mērķiem, to realizācijas mehānismiem. Dalībvalstīm ir atšķirīgi resursi, prioritātes un ekspertīzes līmeņi ārpolitisko pozīciju veidošanā, kas attiecībās ar Krieviju izpaužas īpaši asi. To diktē ne tikai vēsturiskās pieredzes, bet arī ekonomisko un politisko interešu atšķirības. Krievija šo faktoru joprojām efektīvi izmanto, uzsvāru liekot uz bilaterālām attiecībām ar dalībvalstīm, īpaši enerģētikas jomā. Tādējādi tiek panākta maksimāli uz pušu nacionālajām interesēm balstīta sadarbība, ignorējot ES kopējās normas un principus. Turklāt Krievijai nav lielas intereses fokusēties uz starptautisko institūtu, ko uzskata par vājāku un maznozīmīgu savas *visaptverošās stratēģijas (grand strategy)* ieviešanā,

⁷ Piemēram, bieži šādā retorikā tiek izmantoti pārmetumi par atsevišķu dalībvalstu, īpaši Lielbritānijas monarhijas ciešajām saiknēm ar Saūda Arābijas eliti.

ja ir iespējams sadarboties tikai ar atsevišķām noteicošajām dalībvalstīm un mēģināt sadarbībā ar tām *lemt arī mazo valstu likteņus*.

Vienkāršots un stereotipizēts skatījums uz sociālajiem procesiem Krievijā

Analizējot Krievijas agresīvo ārpolitisko uzvedību, ārkārtīgi bieži liela uzmanība tiek veltīta tās prezidenta Vladimira Putina personības fenomenam. Atsevišķi eksperti pat izteikuši viedokli, ka vienīgais, kas ES šobrīd ir jādara — jānogaida līdz drīzai augstākās varas elites nomainai. Tomēr šāda koncentrēšanās uz vienu aktieri un vienkāršota, stereotipizēta domāšana par notiekošo Krievijā neļauj saskatīt tos diversos un dziļos procesus, kas patiesībā noris šajā valstī. Tā ir militarizēta sabiedrība, kam raksturīga pakļāvnieciska politiskā kultūra. Šī brīža politiskais režīms ir spējis atbildēt uz sentimentiem, kas kopš PSRS sabrukuma nekur nebija pazuduši. Agresīvs, militārs, antirietumniecisks, antiamerikānisks, antidemokrātisks noskaņojums, kas balstīts uz politisku aberāciju un nostaļģiju pēc otras varenākās lielvalsts statusa globālajā sistēmā, un kas tiek apvienots ar dažādām fobijām un sajūtām, ka esi *ienaidnieku* ielenkts, nav tikai oficiālā diskursa pamatelements, tā ir neatņemama Krievijas sabiedrības domāšanas sastāvdaļa.^{8,9} Bet stratēģija pastāvīgi *pārdzīvot grūtos laikus* jeb пережить ir krievu kultūrai raksturīga īpatnība, kas nozīmē, ka sabiedrība principā ir gatava atteikties no noteiktām prasībām pret valsti attiecībā uz labklājības nodrošināšanu, lai panāktu tās liderības iecerēto. Tādēļ vispārējs atbalsts Vladimiram Putinam un valsts attīstības ceļam, ko tas izvēlējis, nav kaut kas pārsteidzošs un īslaicīgs. Tā ir likumsakarīga iesakņojušos sabiedrības orientāciju demonstrācija, kas nozīmē, ka *cerīgais* skatījums (*wishful-thinking*) uz to, ka līdz ar prezidenta vietas izpildītāja maiņu varētu būtiski mainīties Krievijas ārpolitikas orientācija, neatbilst realitātei un līdz ar to traucē objektīvi izvērtēt pastāvošo situāciju un modelēt nākotnes perspektīvas.

⁸ Pabriks, A. (2015). How Should Europe React to Russia's Proposed "New World Order"? In: *The War in Ukraine: Lessons for Europe*. Ed. A. Pabriks, A. Kudors. The Centre for East European Policy Studies, University of Latvia Press, p. 114.

⁹ Арбатов, А. (2015). Крушение Мирового порядка? В: Россия в Глобальной Политике. Новые Правила и Игры Без Правил, под ред. Ф. Лукянова, Москва: Эскимо, стр. 29.

Nespēja efektīvi atbildēt uz Krievijas agresiju Ukrainā

ES un NATO ir deklarējušas, ka Ukrainas krīzes risinājumi nevar tikt meklēti militārā ceļā, tomēr šobrīd ir grūti saskatīt, kā būtu iespējams vien ar diplomātisko instrumentu starpniecību atrast izeju no šīs situācijas. Minskas vienošanās vājums to nepārtraukti uzsver. Šobrīd ES rokās nav nevienas nopietnas sviras, ar kuras starpniecību būtu iespējams panākt visas iesaistītās puses apmierinošu izeju no radušās krīzes situācijas, un tā rezultātā nestabilitāte Ukrainā nopietni negatīvi ietekmē drošības situāciju Eiropā kopumā.

Kā tālāk būtu jāveido ES un Krievijas attiecības?

Uz šo jautājumu nav iespējams sniegt īsu, konkrētu atbildi vai piedāvāt universālu recepti visiem gadījumiem. Konceptuālā un politiskā bezizeja, kurā šobrīd atrodas ES attiecībās ar Krieviju, rada vairāk jautājumu nekā atbilžu. Tomēr ES deklarētās ieceres ļauj cerēt, ka risinājuma meklējumi vainagosies panākumiem. Pēc sankciju ieviešanas izvēlēta selektīvā sadarbība ir gana ērts aizsākums, tomēr ne pietiekams. Iespējamo alternatīvo turpmāko rīcību apskatu tiek piedāvāts veidot, balstoties uz ārpolitikas veidošanas soļiem, kas iekļauj vides novērtējumu, mērķu izvirzīšanu, politisko iespēju izskatīšanu un lēmumu pieņemšanu, kā arī ieviešanu.

Pašreizējā stāvokļa novērtējums

Veidojot prognozes par Krievijas ārpolitisko uzvedību, kļūst skaidrs, ka pārskatāmā perspektīvā nav prognozējama krasa šīs valsts ieņemtā kursa maiņa. Tātad nav paredzams, ka tā pārstās savu pašnoteikšanos balstīt uz pretnostatījumu Rietumiem gan ģeopolitiski, gan definējot savu identitāti, kas šobrīd vēl ir tikai izveides stadijā. Diskurss, kas to nosaka, balstīts uz Krievijas neoklasisko pieeju starptautiskajām attiecībām. Nacionālās intereses ir prioritāras, un to realizācija notiek saskaņā ar aprēķiniem nulles summas spēles ietvaros. Tas nozīmē, ka ar šo aktieri iespējams runāt tikai spēka un interešu valodā.

Krievijas uztverē notikumi Ukrainā, Gruzijas karš un citas līdzīgas krīzes ir jautājums ne tikai par konkrētajām valstīm, bet drīzāk par Rietumu ietekmes paplašināšanos zonās, ko Krievijas redz kā savu primāro interešu zonu. Krievijai tas ir jautājums par tās varas ierobežošanu, ietekmes

mazināšanu, nacionālo interešu apdraudējumu. Bet to postpadomju valstu, kas raugās demokratizācijas virzienā, valdības Krievija skata kā Rietumu, īpaši ASV, marionetes.

Tas viss nosaka Krievijas politisko orientāciju, kas ir pretrunā ar pastāvošo pasaules kārtību un līdz ar to arī ES vietu tajā. Krimas aneksija tam ir skaidrs pierādījums. Piemēram, Dmitrijs Treņins ir pārliecināts, ka radusies situācija ir cena par to, ka pēc aukstā kara beigām netika parakstīta neviena vienošanās par iesaistīto pušu savstarpējo attiecību noregulējumu. Turklāt, viņaprāt, to var raksturot kā jaunas ēras aizsākumu starptautiskajās attiecībās, kas atšķirībā no iepriekšējās, iespējams, būs raksturojama ar intensīvu konkurenci, sāncensību un pat konfrontāciju, nevis integrāciju.¹⁰ Bet uz jaunajiem izaicinājumiem ir nepieciešama realitātei atbilstoša stratēģiskā uzvedība. Ja ES spēs iemācīties savlaicīgi sadzirdēt to, ko Krievija saka, un pieņems ģeopolitiku kā neatņemamu šodienas starptautiskās vides elementu, kā arī atkāpsies no postmodernās domāšanas veida (vismaz attiecībās ar šo un citiem līdzīgajiem sadarbības partneriem), tiks pavērtas iespējas jaunu ārpolitiskās uzvedības formātu meklējumiem.

Mērķu uzstādīšana

Jebkuras ārpolitiskas rīcības pamatā ir jābūt skaidriem mērķiem un redzējumam par to sasniegšanu. Šobrīd tāda nav. Tomēr izstrādes procesā esošajai ES Globālajai stratēģijai piemīt potenciāls kļūt par šādas kopējās vīzijas kodolu. Gadījumā, ja šajā KĀDP fundamentālajā dokumentā izdosies apvienot trīs pamata elementus — kopējās vērtības, saskaņotas kopējās intereses un skaidru redzējumu par to, ko ES starptautiskajā arēnā vēlas panākt, tas kalpos par idejisko karti visu līmeņu ārpolitiku plānošanā un realizācijā, arī attiecībās ar Krieviju.

Stratēģijai jākalpo par politisko dokumentu, kas skaidri parādīs citiem starptautiskās sistēmas dalībniekiem, ka ES gatava pieteikt sevi kā vienots, spēcīgs globālais spēlētājs, kas spēj formulēt savas intereses un tās arī realizēt. Šāda spēka un vienotības demonstrācija attiecībās ar Krieviju var kļūt izšķiroša. Turklāt, ja ES izdosies stratēģiskā līmenī noteikt, ko tā vēlas sasniegt attiecībās ar Krieviju, kādi ir pamata noteikumi un principi veiksmīgai

¹⁰ The Speech of D. Trenin at the discussion organized by the Carnegie Center Brussels. *EU-Russia Relations: Now in Permanent Crisis?* 28.11.2014. Izgūts no: <https://www.youtube.com/watch?v=bl3v3jwLCRA>

pušu sadarbībai, tas pozitīvi ietekmēs ne tikai dalībvalstu disciplinētību un savstarpējo koordināciju šajā jautājumā, bet arī ļaus atteikties no līdz šim dominējošās reagējošo politiku realizācijas, atstājot vietu arī uz ES interesēm balstītām iniciatīvām.

Politisko iespēju noteikšana un realizācija

Šajā stadijā tiek noteikts, kādas politiku iespējas ir pieejamas, ņemot vērā vidi un izvirzītos mērķus. Tam seko lēmuma par politisko rīcību pieņemšana un to realizācija. Pašreizējos apstākļos nozīmīgākais ir maksimāli mazināt savstarpējās konfrontācijas eskalēšanas iespējamību. Tas nozīmē, ka primāri vēlams novirzīt fokusu no konfrontējošās militārās dimensijas uz savstarpējo sadarbību un sāncensību. To iespējams darīt vairākos šībrīža savstarpējās sadarbības līmeņos. Svarīgākie un šobrīd pieejamākie no tiem ir ekonomiskā sadarbība un mijiedarbība multilaterālā līmenī. Tomēr ne mazāk nozīmīga ir arī mūsdienīgu politiku veidošana tādās jomās kā, piemēram, militārā vai komunikāciju joma, tādējādi nodrošinot ES drošības stiprināšanu.

1) Ekonomika ir joma, kurā abas puses ir izrādījušas gatavību meklēt tālākās savstarpējās sadarbības iespējas. Tomēr nav iespējams ignorēt Krievijas demonstrēto gatavību atsevišķas ekonomikas sfēras, īpaši enerģētiku, instrumentalizēt politisku mērķu sasniegšanai. Eksperti šajā sakarā piedāvā ES izskatīt iespēju pieņemt holistisku skatījumu uz ekonomiskās atkarības no Krievijas mazināšanu, kā arī nepieļaut atsevišķu sektoru izdalīšanu no kopējā dialoga formāta. Tāpat arī tiek piedāvāts noteikt skaidrus sadarbības principus un pieļaujamās robežas, lai attiecinātu tās uz visām ekonomiskās sadarbības jomām, veidojot vienotu noteikumu kodolu.

2) Multilaterālā līmenī līdz šim ES ir izrādījusi nelielu ieinteresētību un zināmu skepsi pret Krievijas Eirāzijas Ekonomiskās savienības iniciatīvu. Tomēr, ņemot vērā, ka tas ir vienīgais integrācijas projekts, par kuru šī valsts izrāda reālu interesi un gatavību tajā iesaistīties, ir vērojams ievērojams progress tā attīstībā. Un, lai arī šobrīd indifērētā ES politiskā un ekonomiskā attieksme pret to neapdraud ES politiskās un ekonomiskās intereses, šāda pozīcijas maiņa varētu izrādīties tai izdevīga pat īsā un vidējā termiņā. Gadījumā, ja ES pieņemtu lēmumu par iespējamiem sadarbības mēģinājumiem, tas varētu veicināt dialoga veidošanu ar Krieviju un tās partnerēm, kas orientētos uz savstarpējo politisko un ekonomisko sadarbību un sāncensību, ļaujot izvairīties no drošības apsvērumos balstītas konfrontācijas. Bet jautājumi

par to, cik veiksmīga nākotnē izrādīsies Eirāzijas Savienība, vai to, cik liels varētu būt šādas sadarbības pienesums ES ekonomikai, varētu tikt atstāti vēlākai izvērtēšanai, kad būs iespējams izdarīt secinājumus par šīs organizācijas darbības efektivitāti.

Cits multilaterālās sadarbības virziens, kurā ES un Krievijas mijiedarbība jau sākotnējā posmā varētu izrādīties gana efektīva, ir ANO programmas. Piemēram, klimata pārmaiņu jautājumu risināšana vai darbība ANO Drošības Padomes iniciatīvu ietvaros. Pēdējā gadījumā gan ir vērts ņemt vērā ierobežojumus, kas saistīti ar pušu atšķirīgajām stratēģiskajām kultūrām. Tas attiecas arī uz ārpus Drošības Padomes realizētajām starptautiskās sadarbības iniciatīvām terorisma apkarošanā, reģionālo konfliktu risinājumu meklēšanā un citās sfērās, kas saistītas ar spēka pielietojumu. Prognozējams, ka Krievijas preferences par labu militārā spēka pielietojumam paliks nemainīgas.¹¹ Bet šādas orientācijas ir krasi atšķirīgas no tām, kas raksturīgas ES. Tā iestājas par militāru līdzekļu pielietojumu vien tajās situācijās, kad visu diplomātisko risinājumu iespējas ir izsmeltas. Arī dalībvalstu stratēģiskās kultūras vairumā gadījumu raksturo nemilitāro līdzekļu izvēle dažāda līmeņa konfliktu risinājumos, spēka metodes atstājot galējām situācijām. Tas norāda, ka ES un Krievijas motivāciju un uzvedības modeļu atšķirību dēļ arī nozīmīga sadarbība miera un stabilitātes nodrošināšanā ārpus reģiona robežām, visticamāk, būs sarežģīta.

3) ES militārās aizsardzības jomā pacifisma, kas ir viena no ES vērtību sistēmas sastāvdaļām un pamatoti tiek saglabāts drošības diskursā, ietekmei ir arī savas ēnas puses. Līdz Ukrainas krīzes eskalācijai Rietumvalstīm raksturīgā tendence mazināt savu militāro potenciālu ir atstājusi negatīvu ietekmi uz to aizsardzības spējām. Un, kaut arī 2015. gada militāro izdevumu rādītāji Eiropā un dalībvalstu deklarētās ieceres turpmāk tos ievērojami palielināt demonstrē apņēmību stiprināt savu drošību, tomēr joprojām nav skaidrs, vai tas būs pietiekami, un vai ES spēs vienoties efektīvai militāro spēku integrācijai un tālākai konsolidētai attīstībai paralēli līdzdalībai NATO. Ja šāda izvēle tiktu izdarīta un panākts ātrs progress kopējā militārā tīkla izveidē, paralēli ES drošības telpas stiprināšanai tas atstātu pozitīvas sekas arī uz citām dzīves

¹¹ Šo nosaka ne tikai valdošās elites interese par militārā potenciāla demonstrācijām, bet arī Krievijas sabiedrības atbalsts valsts iesaistei karadarbībā ārpus tās robežām.

sfērām, kas joprojām cieš no ekonomiskās krīzes sekām, īpaši uz ekonomiku un zinātnes attīstību.

4) ES un Krievijas savstarpējās komunikācijas veidošanā joprojām aktuāls ir jautājums par to, cik jēgpilni ir uzsvērt prasību pēc demokrātijas un cilvēktiesību ievērošanas principu iekļaušanas pušu dialogā. Neapšaubāmi, šis uz vērtībām balstītais diskurss ir ārkārtīgi nozīmīgs un nav atmetams kā neatbilstošs realitātei, tomēr šī jautājuma pārliecīga izcelšana, pieprasot konkrēta institūciju un normu kopuma nodrošināšanu, jau iepriekš paredz ES neveiksmi, jo ir skaidrs, ka šādas prasības pēc sabiedrības demokratizācijas procesu veicināšanas netiks pildītas.

5) ne mazāk nozīmīga ir ES tūlītēja rīcība, lai atbildētu uz izaicinājumiem tās iekšējā informatīvajā telpā. Krievijas raidītās propagandas ietekme uz Rietumu sabiedrībām nedrīkst palikt nepietiekami novērtēta. Un, lai arī šobrīd ir tikuši sperti soļi atbildes pasākumu realizācijā, tomēr tiem piešķirtais ierobežotais finanšu un institucionālo resursu apjoms liecina par to, ka tas var izrādīties nepietiekami. Tas, ka ES un NATO šobrīd ir ieņēmušas skaidru pozīciju, ka nereaģēs uz propagandu ar atbildes propagandu, bet gan stiprinās ideju plurālismu ES un Austrumeiropā, ir pamatoti. Bet jautājums ir par to, kādi vēl papildu pasākumi tiks realizēti. Šajā gadījumā vietējo sabiedrību noskaņojumu padziļināts nepārtraukts monitorings, stingrāka mediju telpas un tās piedāvātā informācijas satura uzraudzība, iedzīvotāju informatīvās izšķirtprasmes veicināšanas pasākumi, kā arī citu skaidri definētu pretsolū izstrāde un realizācija ļautu padarīt ES dalībvalstu sabiedrības imūnākas pret Krievijas ietekmes palielināšanas mēģinājumiem, pielietojot masu apziņas manipulatīvās tehnikas.

Neapšaubāmi, uzskaitītās jomas un iespējamās politikas nav vienīgās, ko ES jau ir uzsākusi un varētu uzsākt, reaģējot uz Krievijas izaicinājumiem un mēģinot veidot savstarpējās attiecības, balstoties uz kalkulācijām par šīs valsts tālākās rīcības nodomiem. Un raksta mērķis nav aptvert visus iespējamās alternatīvos soļus visos ES un Krievijas savstarpējās mijiedarbības sektoros, tādēļ šeit izcelti vien šobrīd aktuālākie, kuru realizācijas pamatā ir jāgulstas fokusam uz Krievijas sabiedrības un starptautiskās sistēmas reālajām izpausmēm, nevis uz to, kādas mēs tās gribētu redzēt. Ir bezjēdzīgi analizēt, cik adekvāta no Rietumu viedokļa šķiet Krievijas rīcība, daudz svarīgāk ir saprast, kā uz to skatās pati Krievija. Tikai šāda ārkārtīgi kritiska

un uz realitāti balstīta pieeja ļaus rast optimālos risinājumus ES un Krievijas savstarpējo attiecību spriedzes mazināšanai, virzībai uz miermīlīgu tālāko līdzāspastāvēšanu un sadarbību. Faktiski ES jau ir veiksmīgi šo procesu uzsākusī, bet tā turpmākā attīstība ir atkarīga no dalībvalstu gribas un spējas panākt nopietnas tālākās izmaiņas kā savstarpējās sadarbības pilnveidē, tā arī attiecību ar Krieviju veidošanā.

Latvijas un Eiropas Savienības izaicinājumi sašķeltajā informatīvajā telpā

Eduards Ozoliņš,

Latvijas Universitātes Politikas zinātnes maģistrants,
apmaiņas students Briseles Brīvajā universitātē

Kā secināts Eiropas topošajā Globālajā stratēģijā, jau 2030. gadā apmēram 80% pasaules iedzīvotāju būs pieeja internetam, un tā lietotāju skaits tuvosies 5 miljardiem. Jau šobrīd interneta komunikācija ieguvusi fundamentālu nozīmi un būtiski maina mediju saturu, kā arī sabiedrības paradumus informācijas ieguvē. Tāpēc ne velti stratēģija pievēršas arī virknei kibernetikas aspektu, piemēram, uzsverot 21. gadsimta terorisma fenomenu, kas saistīts ar informācijas tehnoloģiju izmantošanu propagandas izplatībai un jaunu biedru rekrutēšanai. Ņemot to vērā, raksta mērķis ir aplūkot aktuālos jautājumus, kas saistīti ar Eiropas informatīvo telpu un drošības riskiem, kontekstā ar risinājumiem, kurus šajā jomā paredz Eiropas Savienība — kā Globālās stratēģijas, tā arī citu pasākumu ietvaros.

Atslēgvārdi: Audiovizuālo mediju pakalpojumu direktīva, Eiropas informatīvā telpa, hibrīdkarš, mediju lietotprasmē, mediju regulators.

As noted in the upcoming Global Strategy on Foreign and Security Policy of the European Union, it's expected that around 80% of world inhabitants will have access to internet and that its user base will near 5 billion people. It's already the case today that communication via internet has fundamental importance and is vital in the changing media landscape. Internet has rapidly changed the use and means to access information in our society. Thus it's not surprising that the Strategy is also dedicated to various aspects of issues related to cyber security, for instance, highlighting the phenomenon of modern day terrorism, where usage of information

channels is used to spread pro-paganda or recruit new members. Therefore the goal of the article is to look at the current issues related to European media, in the context of solutions provided by the EU, including the Global strategy along with others.

Keywords: Audiovisual Media Services Directive, European media; hybrid war, media literacy, media regulator.

Mūsdienu strauji mainīgajā mediju vidē, kur dažādiem informācijas ieguves kanāliem ir aizvien būtiskāka nozīme sabiedrības viedokļa un vērtību veidošanā, kā arī mobilizēšanā un nepārtrauktā informēšanā par notiekošo, ļoti svarīga ir mediju satura patērētāju prasme kritiski izvērtēt piedāvāto saturu, kā arī nodrošināt tādus apstākļus, lai veidotos maksimāla mediju satura daudzveidība. Informatīvās telpas kvalitāte un tās sabalansēta attīstība kļuvusi par fundamentāli būtisku jautājumu arī no starptautisko attiecību, sabiedrības saliedētības, valsts un reģionālās drošības viedokļa. Līdz ar sociālo tīklu un interneta komunikācijas izplatību, kad mediju komunikācija vairs nav tradicionāli vienvirziena, bet būtisku vietu ieņem auditorijas iesaiste satura veidošanā, ir parādījušās jaunas iespējas demokrātijas un pilsoniskās sabiedrības pozitīvai attīstībai, taču vienlaikus arī problēmas kontekstā ar dezinformācijas un propagandas izplatību.

Kā ar mūsdienu mediju vides un kibertelpas izaicinājumiem tiek galā Eiropas Savienība? Vai reakcija uz Krievijas agresiju Ukrainā (kas izpauzies ne tikai militāri, bet arī intensīvas informatīvās propagandas veidā) bijusi pietiekama? Kā stiprināt Eiropas vienotību apstākļos, kad mediju vide nacionālajā līmenī lielā mērā ir sadrumstalota un pakārtota katras dalībvalsts dienaskārtībai? Kā novērst apjukumu sabiedrībā un baumu izplatību, prasmīgi veidojot komunikāciju attiecībā uz Eiropas vērtībām un notikumu attīstību krīzes situācijās, tostarp aktuālajiem migrācijas jautājumiem, vai, piemēram, terorisma vilni Parīzē un Briselē? Raksta turpinājumā aplūkošu aktuālos jautājumus, kas saistīti ar Eiropas Savienības regulējumu Audiovizuālo mediju jomā, informāciju kā hibrīdkara sastāvdaļu (kam pievēršas arī ES Globālā stratēģija), īstenotajām aktivitātēm mediju lietotprasmes stiprināšanā, kā arī Latvijas paveikto šajā jomā.

Informācija kā būtiska hibrīdkara sastāvdaļa — šodienas realitāte

Notiekot mediju platformu konverģencei, kā arī saturam kļūstot pieejamam ļoti plašai auditorijai ar visdažādākajām interaktivitātes iespējām un veidiem, kā pasniegt informāciju, paveras jauni veidi vēstījumu nodošanai, kas vērtējami ļoti pozitīvi — piemēram, bez lieliem finansiāliem ieguldījumiem ir iespējams attīstīt dažādus pilsoniskās žurnālistikas formātus. Taču vienlaikus daudz vieglāks ceļš ir arī propagandas un dažāda veida manipulatīvas informācijas izplatībai, kā arī dažādu jaunu ekonomiska rakstura noziegumu vai terorisma izplatībai, par ko runā arī ES Globālā stratēģija. Viens no pēdējo gadu spilgtākajiem piemēriem ir dažādos kontekstos jau plaši apspriestais Krievijas izvērstais informatīvais karš pret Ukrainu, kurā, izmantojot visplašāko mediju platformu klāstu, tajā skaitā tradicionālos TV kanālus, interneta portālus un sociālos tīklus, tiek izplatīti vēstījumi par “ļaujumiem Rietumiem” vai, piemēram, “fašistisko Ukrainas režīmu”, kas apspiež Krievijas valsts piederīgo intereses. Turklāt Krievijas mērķis nav tikai Ukraina, bet arī Eiropa kopumā un it īpaši Eiropas Savienības robežvalstis, Baltijas reģionu un Latviju ieskaitot. Krievija savu vēstījumu izplatīšanā darbojas, izvēršot propagandu, kas vērsta gan uz pašu valsts iedzīvotājiem (kontrolējot lielāko daļu ietekmīgo mediju, Krievijā faktiski pastāv valdošās varas informācijas monopols, ko netieši apliecina arī dažādas socioloģiskās aptaujas par sabiedrības noskaņojumu, kas lielā mērā sakrīt ar valdību atbalstošajiem vēstījumiem medijos), gan ārvalstīs, ko apliecina izvērstās aktivitātes, piemēram, RT televīzijas un interneta platformu saturā, tostarp tā dēvēto “troļļu armiju” uzbrukumu veidā. Īpaši pēdējo gadu laikā aktivizējušies interneta mediju un sociālo tīklu platformu izmantošana, kuru ietekme arī tradicionālo mediju dienaskārtības un satura veidošanā ir aizvien spēcīgāka.

Šajā kontekstā tieši “troļļu armijas” ir viens no būtiskajiem elementiem dezinformācijas izplatībā, kas ar dažādiem paņēmieniem (piemēram, ar noteiktu pozīciju atbalstošu vai noraidošu vēstījumu izplatīšanu sociālajos tīklos vai interneta portālu komentāros) cenšas iespaidot sabiedrisko domu vai radīt priekšstatu par plašu sabiedrības atbalstu vienā vai otrā jautājumā. Piemēram, kā šī gada februāra beigās Martina centra rīkotajā ekspertu

diskusijā¹ Briselē, kas tika veltīta Eiropas informatīvās telpas, mediju izvērstās propagandas un žurnālistu aizsardzības jautājumiem, atzina žurnāliste Ludmila Savčuka, kurai bija izdevies iefiltrēties vienā no šādām “troļļu fabrikām” Krievijā, propaganda, izmantojot sociālo tīklu platformas, notiek ļoti mērķtiecīgi, tiek veidoti vēstījumi, kas pielāgoti attiecīgajai auditorijai dažādām valstīm, interešu grupām un kopienām, turklāt vēstījumi tiek izplatīti dažādās valodās. Taču šāda veida uzbrukumi neaprobežojas tikai ar vēstījumiem par noteiktiem tematiem — izplatītajai dezinformācijai var būt visdažādākie mērķi un formāti, tostarp uzbrukt pret Krievijā valdošo režīmu noskaņotiem žurnālistiem, ielaužoties viņu privātajos e-pastos, publicējot nepatiesu informāciju sociālajos tīklos un veicot citas darbības ar mērķi jebkādā veidā diskreditēt vai iebiedēt konkrēto žurnālistu vai arī atturēt citus žurnālistus no tādu publikāciju vai reportāžu veidošanas, kas varētu aizskart Krievijas režīma intereses.

Kā reaģē Latvija un Eiropas Savienība?

Tieši pēdējo gadu Eiropas ģeopolitiskās situācijas kontekstā kā Latvijas, tā arī Eiropas Savienības un NATO līmenī veikti vairāki pasākumi informatīvās telpas stiprināšanas un stratēģiskās komunikācijas jomā, taču līdz šim īstenotās aktivitātes var vērtēt kā nepietiekamas. Piemēram, ja aplūkojam situāciju Latvijā, joprojām nākas secināt, ka Latvijas mediju telpa un informatīvā vide, kuras fonā dzīvo liela daļa Latvijas sabiedrības, ir samērā sašķelta. Tas izpaužas, piemēram, etniskā nošķiruma veidā (mediju lietojums atbilstoši dzimtajai valodai — latviešu vai krievu). Turklāt Latvijas mediju saturā nepietiekamā apjomā tiek piedāvāta analītiska un padziļināta informācija par sabiedriski politiskajiem, tostarp Eiropas Savienības un starptautiskās politikas jautājumiem. Līdztekus tam liela daļa sabiedrības Latvijas pierobežā faktiski dzīvo Krievijas informatīvās telpas vidē, attiecīgi arī šīs sabiedrības daļas viedoklis par notikumiem veidojas atbilstoši tam, kādus vēstījumus pārraida Krievija, un ilgtermiņā tas rada bīstamību arī Latvijas kā neatkarīgas valsts drošībai.

¹ Masu plašsaziņas līdzekļu pārstāvošo ekspertu diskusija “Game of Trolls: Turning Words Into Weapons”. 29.02.2016., Brisele.

Informatīvās telpas vājums ilgtermiņā ir risks sabiedrības sašķeltībai, un tas īpaši spilgti izpaužas krīžu un konfliktu situācijās, ko praksē apliecināja arī notikumi Ukrainā. Līdz šim Eiropas Savienības līmenī kā viena no būtiskākajām iniciatīvām informatīvās vides stiprināšanā ir 2015. gada vasarā Eiropas Ārējās darbības dienesta pakļautībā izveidotā “informācijas nodaļa”² (kuras sastāvā ir arī Latvijas pārstāvis), kas tapa kā reakcija uz notikumiem Ukrainā. Nodaļas darbības pamatuzdevums nav nodarboties ar Krievijas melīgo vēstījumu atspēkošanu, bet gan strādāt pozitīvā virzienā, piedāvājot informāciju par Eiropas Savienības darbībām un aktualitātēm krievu valodā. Vienlaikus pastāv bažas par nodaļas vājo kapacitāti cilvēkresursu ziņā un ierobežotajiem finansiālajiem resursiem (piemēram, zīmīgi, ka nodaļai nav atsevišķs budžets, bet tās darbinieku atalgojumu finansē attiecīgā dalībvalsts), kas ne tuvu nav samērojami ar to, ko šāda veida aktivitātēs iegulda Krievija. Tiesa, paši nodaļas pārstāvji vismaz publiski bažas par kapacitātes trūkumu noraida — piemēram, jau pieminētajā Martina centra konferencē³ nodaļas pārstāvis Džons Kists apliecināja, ka ar uzdotajām funkcijām spēj tikt galā, vienlaikus atzīstot, ka izveidotā nodaļa ir tikai viens no darbības virzieniem.

Jautājumi, kas saistīti ar informatīvās un kibertelpas drošību, fiksēti arī jau pieminētajā topošajā ES Globālajā stratēģijā, uzsverot interneta komunikācijas nozīmi jau līdzšinējā politiskajā procesā, piemēram, mobilizējot pilsonisko sabiedrību. Tajā pašā laikā tiek secināts, ka, lai arī internetam ir ļoti daudz pozitīvu aspektu cilvēktiesību aizsardzībā un izplatībā, tehnoloģijas var būt ne tikai pozitīva iespēja, bet arī drauds — kļūstot par līdzekli noziedznieku un teroristu rokās. Līdz ar to Eiropas Savienības mērķis ir īstenot tādu politiku šajā jomā, lai novērstu draudus brīvam internetam, vienlaikus rūpējoties par to, lai globālā līmenī politika, kas saistīta ar kibertelpas regulējumu, rastu balansu starp pilsoņu brīvībām un drošību. Tāpat stratēģijā tiek uzsvērtā interneta telpas jautājumu sasaiste ar citu nozaru politikām, līdz ar to ES līmenī nepieciešama gan sadarbība starp privāto un publisko sektoru, gan koordinācija starp dažādām Eiropas institūcijām.

² European Union External Action Service. (26 November 2015). Questions and Answers about the East StratCom Task Force. Izgūts no: http://eeas.europa.eu/top_stories/2015/261115_stratcom-east_qanda_en.htm

³ Masu plašsaziņas līdzekļu pārstāvošo ekspertu diskusija “Game of Trolls: Turning Words Into Weapons”. 29.02.2016., Brisele.

Tikmēr Latvijā 2015. gadā Kultūras ministrijas pakļautībā izveidota atsevišķa Mediju politikas nodaļa 3 cilvēku sastāvā, kuras vadībā pirmo reizi Latvijā izstrādātas Mediju politikas pamatnostādnes.⁴ Tajās ietverta virkne pasākumu Latvijas informatīvās telpas stiprināšanai un mediju vides kvalitatīvai attīstībai. Piemēram, pamatnostādnēs paredzēts izveidot Mediju fondu privāto žurnālistikas iniciatīvu atbalstam, kas potenciāli var sniegt pozitīvu pienesumu kvalitatīva mediju satura daudzveidošanā. Tāpat paredzēts strādāt ar jautājumiem, kas saistīti ar Latvijas Sabiedrisko mediju darbības sakārtošanu, kā arī veikt virkni aktivitāšu mediju lietotprasmes jomā.

Mediju lietotprasmē sabiedrībā — izšķiroša

Sabiedrības spēja kritiski izvērtēt mediju saturu un pieejamo informāciju kļuvusi īpaši būtiska apstākļos, kad atrodamies mediju satura piedāvātās informācijas pārbagātībā, kur ziņu saturs mainās zibenīgi. Mediju lietotprasmē vairākās Eiropas valstīs (piemēram, Somijā) jau integrēta kā mācību priekšmets vispārīzglītojošajās skolās, savukārt kā būtisks elements tā definēta arī ES Audiovizuālo mediju pakalpojumu direktīvā⁵, mudinot mediju pratības veicināšanu visā sabiedrībā. Eiropas Komisijas 2011. gadā veiktais pētījums⁶ par Mediju lietotprasmes līmeņiem liecina, ka Latvijā lietotprasmē un kritiska spriestspēja lielākajam vairumam sabiedrības ir vidējā līmenī, pamatkomunikācijas spējas ir lielākajai daļai sabiedrības, taču tikai 16% respondentu ir vidējas un vien 13% — augstas komunikācijas spējas.⁷ Virkne Eiropas Savienības institūciju īpaši pēdējās desmitgades laikā aicinājušas dalībvalstis daudz nopietnāk pievērsties mediju lietotprasmes jautājumiem.

⁴ Kultūras ministrija. (06.11.2015.). Latvijas mediju politikas pamatnostādņu projekts un dokumentācija. Izgūts no: http://www.km.gov.lv/lv/starpnozares/lidzdaliba/pazMedPol_plan_Pamatnost.html

⁵ European Commission. Audiovisual Media Services Directive. Izgūts no: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/audiovisual-media-services-directive-avmsd>

⁶ European Commission. (April 2011). Testing and Refining Criteria To Assess Media Literacy Levels in Europe. Final Report. Izgūts no: http://www.eavi.eu/joomla/images/stories/Publications/study_testing_and_refining_ml_levels_in_europe.pdf

⁷ Turpat.

Piemēram, jau 2009. gadā tika pieņemti Eiropas Savienības Padomes secinājumi par plašsaziņas līdzekļu lietotprasmī digitālā vidē⁸, kuros ES dalībvalstis aicinātas dažādos veidos sekmēt mediju lietotprasmes veicināšanu sabiedrībā. Secinājumos arī atzīta nepieciešamība mediju lietotprasmī iekļaut vispārējās izglītības programmās. Mediju lietotprasmes veicināšanā būtiska ir Eiropas valstu savstarpējā sadarbība, lai būtu iespējams dalīties ar labās prakses piemēriem, piemēram, veidojot partnerības programmas, kā arī sadarboties, attīstot skolu mācību programmas. Kā traucējošs apstāklis mediju lietotprasmes praktiskā ieviešanā ir tas, ka mediju lietotprasmī aptver ļoti plašu nozaru spektru un daudzas iesaistītās puses kultūras, politikas, ekonomikas, regulatorās un citās jomās, kam klāt nāk arī mediju vides straujās izmaiņas, kas prasa ļoti strauju pielāgošanos.

Elektronisko plašsaziņas līdzekļu regulējuma problemātika Eiropā

Kontekstā ar mediju lietotprasmī, kā arī dažāda veida propagandas izplatību, kas īpaši pastiprinājusies tieši pēdējo pāris gadu laikā, aizvien aktuālāks kļuvis jautājums par to, kā novērst vai vismaz maksimāli samazināt iespēju, kurā naidīgi un klaji nepatiesi vēstījumi varētu tikt legāli pārraidīti Eiropas Savienības dalībvalstu teritorijā, vienlaikus ievērojot fundamentālās tiesības uz vārda, izpausmju un uzskatu brīvību. Ar to saistītie sabiedrisko mediju un elektronisko plašsaziņas līdzekļu nozares regulatoru pārvaldības jautājumi aizvien biežāk dažādos kontekstos ir Eiropas Savienības un dalībvalstu dienaskārtībā. Tas skaidrojams gan ar strauji mainīgo mediju vidi, gan ar nepieciešamību nodrošināt neatkarīgu un efektīvu sabiedrisko mediju regulatoru darbību.

Šobrīd spēcīgākais normatīvais regulējums elektronisko plašsaziņas līdzekļu jomā ES ir Audiovizuālo mediju pakalpojumu direktīva⁹, kas regulē audiovizuālo mediju darbību. Audiovizuālo mediju pakalpojumu direktīva nodrošina koordināciju Eiropas Savienības līmenī starp dalībvalstu

⁸ Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis. (11.12.2009.). Padomes secinājumi (2009. gada 27. novembris) par plašsaziņas līdzekļu lietotprasmī digitālā vidē. Izgūts no: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:301:0012:0012:LV:PDF>

⁹ European Commission. Audiovisual Media Services Directive. Izgūts no: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/audiovisual-media-services-directive-avmsd>

nacionālajiem likumdevējiem un aptver audiovizuālos medijus — gan tradicionālās lineārās televīzijas pārraides, gan visdažādāko veidu audiovizuālos interneta servīsus (taču neregulē radiostaciju darbību). Izvirzīti šādi galvenie ES koordinācijas mērķi: aizsargāt kultūras daudzveidību un mediju plurālismu, garantēt nacionālo mediju regulatoru neatkarību, novērst rasu un reliģiju naidu, aizsargāt bērņus, preču un pakalpojumu pircējus, kā arī piedāvāt līdzsvarotu darbības ietvaru jaunajiem audiovizuālajiem medijiem. Koordinācija ES līmenī notiek jomās, kas skar galvenos darbības un jurisdikcijas principus, Eiropā radītu darbu izplatību un veicināšanu, pieejamību cilvēkiem ar īpašām vajadzībām, un vēl citās jomās.

Lai monitorētu direktīvas ieviešanu un attīstību nozarē, kā arī apmainītos ar viedokļiem un labo praksi, izveidota dalībvalstu pārstāvju komiteja, kuru vada Eiropas Komisija un kura var tikt sasaukta pēc jebkuras dalībvalsts (tātad arī Latvijas) pieprasījuma. Kā īpaša prioritāte komitejai izvirzīta audiovizuālā sektora tehniskās attīstības uzraudzība. Kā otrs būtisks instruments jāmin Eiropas regulatoru darba grupa Audiovizuālo mediju pakalpojumu jomā, kas vienkopus pulcē ES dalībvalstu augstākā līmeņa pārstāvjus regulatoru jomā, lai tie sniegtu priekšlikumus Eiropas Komisijai ES Audiovizuālās mediju pakalpojumu direktīvas īstenošanas jomā.¹⁰

Audiovizuālo mediju pakalpojumu direktīva tās šobrīd spēkā esošajā versijā pieņemta 2010. gadā un attiecas uz audiovizuālo mediju darbību Eiropas Ekonomiskajā zonā, taču šobrīd REFIT (*Regulatory Fitness and Performance programme*) procedūras ietvaros notiek izvērtējums tam, vai direktīvu būtu nepieciešams grozīt, lai reaģētu uz jauno mediju platformu radītajiem izaicinājumiem, tostarp paredzot daudz stingrāku regulējumu saturam internetā. Taču arī šajā jomā ES dalībvalstu viedoklis ir atšķirīgs, piemēram, Latvija atbalsta stingrāka regulējuma nepieciešamību, kamēr Rietumeiropā nostāja ir piesardzīgāka. 2015. gada laikā noritēja direktīvas publiskā apspriešana, savukārt šogad paredzēts turpināt izvērtējumu. Direktīvas iespējamie grozījumi bija arī viens no sarunu tematiem Latvijas prezidentūras laikā Eiropas Savienības Padomē.

¹⁰ European Commission. The European Regulators Group for Audiovisual Media Services (ERGA). Izgūts no: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/audiovisual-regulators>

Piemēram, kā prezidentūras laikā Rīgā notikušajā Audiovizuālo mediju konferencē¹¹ pirms gada atzina mediju eksperte Pegija Valke, mediju daudzveidības nodrošināšanai ļoti būtisks ir mediju monitoringa — proti, vai spējams arī praksē izsekot līdz tam, ar ko nodarbojas elektroniskie mediji, ņemot vērā, ka, samazinoties tehnoloģiskajiem ierobežojumiem un kļūstot lētākai audiovizuālā satura izveidei un izplatībai, palielinās arī elektronisko mediju skaits. Kā būtiska tika uzsvērtā arī nepieciešamība precīzāk definēt nacionālo regulatoru darbības ietvaru un principus katrā dalībvalstī, maksimāli mazinot politiskās ietekmējamības riskus.

Līdztekus direktīvai, kas regulē elektronisko plašsaziņas līdzekļu jomu Eiropas līmenī, būtiska loma ir plašsaziņas līdzekļu regulatoriem dalībvalstīs, taču varam secināt, ka nepastāv vienoti nosacījumi, kādā veidā šiem regulatoriem būtu jāfunkcionē, un pastāv ļoti plurālistiska izpratne par regulatoru darbības ietvaru. Pēdējā laika redzamākais gadījums Eiropā — diskusijas par iespēju mainīt uzraudzības modeli ietekmīgajai britu raidsabiedrībai BBC. Šogad starp BBC un Lielbritānijas valdību jānoslēdz jauna desmitgades vienošanās par BBC darbību, paredzot raidsabiedrības darbības principus, licences jeb abonementmaksas apmēru (kas pamatā veido BBC budžetu), kā arī pārvaldības modeli. Šajā kontekstā no britu parlamentāriešiem izskanējusi iecere radikāli mainīt BBC uzraudzības modeli, tāpat parādījušās arī iniciatīvas par plašāku sabiedrības un licences maksātāju iesaisti BBC vadībā, piešķirot sava veida balsstiesības par būtiskiem raidsabiedrības jautājumiem.¹²

Attiecībā uz elektronisko plašsaziņas līdzekļu regulējumu Latvijā joprojām neatrisināts ir jautājums par regulatora un mediju padomes funkciju sadali — šobrīd Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome pilda kā nozares regulatora, tā Latvijas Sabiedriskā medija kapitāldaļu turētāja funkcijas (kas ietver arī Latvijas Radio un Latvijas Televīzijas valdes apstiprināšanu un darba uzraudzīšanu, Sabiedriskā pasūtījuma apstiprināšanu u.c.). Mediju politikas pamatnostādņēs gan paredzēts izveidot atsevišķu Sabiedrisko mediju padomi, taču vēl nav skaidrs, vai tas varētu notikt jau līdz esošā

¹¹ Latvian Presidency of the Council of the European Union. (13 March 2015). Conference on “Strengthening the European Audiovisual Media Market for the Development of the European identity”. Izgūts no: <https://eu2015.lv/events/political-meetings/conference-on-strengthening-the-european-audiovisual-media-market-for-the-development-of-the-european-identity-2015-03-09>

¹² Martinson, J., Sweney, M. (1 March 2016). Report urges end to 94 years of BBC self-regulation. *The Guardian*. Izgūts no: <http://www.theguardian.com/media/2016/mar/01/bbc-regulation-of-comtrust-david-clementi>

NEPLP sastāva pilnvaru beigām 2017. gada sākumā. Tāpat problemātiska bijusi arī NEPLP kā institūcijas politiskā neatkarība — 2015. gada vasarā bažas par NEPLP neatkarību raisīja Saeimas iecere atlaist NEPLP locekļus, ko gan vēlāk Administratīvā rajona tiesa pirmajā instancē atzina par prettiesisku. Arī Eiropas Drošības un sadarbības organizācija kontekstā ar Latvijas gadījumu vasarā publiski atgādināja, ka tieši mediju regulatora neatkarība ir priekšnoteikums mediju brīvības ievērošanai. Šeit jāatgādina, ka nodrošināt politiski neatkarīgu mediju regulatoru darbību ir Latvijas kā ES dalībvalsts pienākums, jo arī to paredz ES direktīva.

Secinājumi

Domājot par turpmākajiem soļiem Eiropas informatīvās vides stiprināšanā, visticamāk, sagaidāms, ka tuvāko gadu laikā tiks stiprināts ES līmeņa regulējums mediju jomā. Par to liecina arī daudzās diskusijas publiskajā telpā gan par normatīvo regulējumu nozarē, gan mediju lietotprasmi. Turklāt, ņemot vērā aktivitātes, kas saistītas ar Eiropas Savienības harmonizāciju un vienota tirgus izveidi digitālajā jomā, kas vistiešākajā veidā skar arī mediju sektoru, koordinācija Eiropas valstu starpā ieņems aizvien nozīmīgāku lomu.

Būtisku pozitīvu piensumu informatīvās telpas sakārtošanā varētu nest arī Eiropas Savienības Globālā stratēģija, kur jautājumi, kas saistīti ar kibernetisko drošību un interneta telpu, definēti kā būtiski, lai novērstu virkni 21. gadsimta noziedzības un terorisma draudu. Kā viens no būtiskākajiem izaicinājumiem šajos jautājumos būs rast līdzsvaru starp drošību un fundamentālajām brīvībām, tostarp vārda un izpausmju brīvībām internetā. Tāpat izšķiroša būs arī ES dalībvalstu spēja būt pietiekami atvērtām savstarpējai sadarbībai, tostarp veidojot jaunus kanālus, lai pietiekami ātri un efektīvi dalītos ar informāciju.

Eiropas Savienības skatījums uz reģionālajām arhitektūrām: Centrālāzijas gadījums¹

Žaneta Ozoliņa,

LU profesore

Latvijas prezidentūras Eiropas Savienības (ES) Padomē 2015. gadā dalībvalstu vadītāji pārskatīja pirms astoņiem gadiem pieņemto Eiropas Savienības stratēģiju attiecībā ar Centrālāziju (*Eiropas Savienība un Centrālāzija: stratēģija jaunai partnerībai*)². Pēdējo gadu laikā Latvijas politiķi uzsvēruši, ka šis reģions ir viens no prioritārajiem Latvijas ārējā un drošības politikā, un tā potenciāls pilnībā nav apzināts. Topošajā Eiropas Savienības Globālajā stratēģijā akcents likts uz reģionālajām arhitektūrām, uzsverot, ka tai ir savas intereses konkrētos pasaules reģionos, kuriem tiks piemērotas atbilstošas politikas. Tādēļ rakstā ir apskatītas tās iespējas un arī grūtības, kas varētu rasties Latvijai, īstenojot ārpolitiku Centrālāzijā (CĀ) un samērojot to ar ES ietvaros pastāvošo Kopējo ārējo un drošības politiku. ES ir pieņēmusi stratēģiju CĀ (ESCĀ) jau 2007. gadā. Padomes secinājumi attiecībā uz šo stratēģiju (PSCĀ)³, kas apstiprināti Latvijas prezidentūras laikā, iezīmē tos virzienus, kuros tiks investēti līdzekļi, politikas un cilvēkresursi. Atklāts ir jautājums, vai pieteiktā Eiropas Savienības Globālā stratēģija atbalstīs jau uzsāktās iniciatīvas CĀ.

¹ Raksts ir tapis, balstoties uz Latvijas Ārlietu ministrijas pasūtīto ziņojumu "Latvijas interešu pozicionēšana Eiropas Savienības Centrālāzijas stratēģijas ietvaros". Tā izstrādāšanā piedalījās Aleksandra Vonda, Gunārs Valdmāns un Otto Tabuns.

² Council of European Union. (2007). European Union and Central Asia: Strategy for a New Partnership. Izgūts no: http://eeas.europa.eu/central_asia/docs/2007_eu_strategy_new_partnership_centralasia_en.pdf

³ Council of European Union. (22 June 2015). Council conclusions on the EU strategy for Central Asia. Outcome of Proceedings. Izgūts no: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10191-2015-INIT/en/pdf>

Atslēgvārdi: Centrālāzija, Eiropas Savienības globālās intereses, Eiropas Savienības stratēģija attiecībām ar Centrālāziju, reģionālās arhitektūras.

During the Latvian Presidency of the Council of the EU in 2015 member states evaluated the European Union and Central Asian Strategy for a New Partnership, adopted in 2007. In the recent years policy makers have emphasized the relevance of the region for Latvian foreign and security policy. The new European Union Global Strategy puts forward the ambition of being more active in different regional architectures and adopting more tailor made policies. The article addresses opportunities and limitations that Latvia can face implementing its foreign policy goals and their harmonization with the existing EU Strategy targeted at Central Asia. Presidency Conclusions on the EU Strategy for Central Asia indicate the main directions — financial and human resources being available for the EU. The question still remains open whether the EU Global Strategy will support existing and initiated activities in the region.

Keywords: Central Asia, European Union's global interests, European Union's strategy for Central Asia, regional architectures.

Ievads

ES un CĀ valstu savstarpējās attiecības tika veidotas kopš 1990. gadu sākuma pēc identiska modeļa, kāds tika piedāvāts valstīm, kuras vēlējās veidot ciešākas attiecības ar ES pēc aukstā kara beigām. Sākotnējā sadarbība balstījās uz TACIS (*Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States*) programmu, kuru vēlāk nomainīja Partnerības un sadarbības līgumi ar CĀ valstīm (izņemot Turkmenistānu). Neraugoties uz formālu attiecību izveidošanu starp ES un CĀ valstīm, abām pusēm nebija intereses noteikt ilgtermiņa savstarpējās sadarbības darba kārtību atšķirīgo ārpolitisko un iekšpolitisko mērķu dēļ. Faktiski ES ierindoja šo reģionu daudzu citu partneru sarakstā, reālo sadarbību atliekot uz vēlāku laiku. Pastiprināta interese par CĀ radās tikai ap gadsimtu miju, kad acīmredzama kļuva reģiona iespējamā pieaugošā loma enerģētikas jautājumos, kā arī sakarā ar daudzo ES dalībvalstu iesaistīšanos pretterorisma kampaņā kaimiņos esošajā Afganistānā. Salīdzinājumā ar ASV, Ķīnu, Turciju un Indiju, ES ienākšana reģionā bija novēlota, jo nepastāvēja kopēja ES politika attiecībā uz šo reģionu un sadarbība īstenojās divpusējā līmenī galvenokārt ekonomikas jomā.

ES, gatavojoties paplašināšanai, reaģēja uz gaidāmajām pārmaiņām, pieņemot Eiropas Kaimiņu politiku (2003) un apzinoties citu reģionu, tajā skaitā CĀ, pietuvošanos ES robežām. Lai formalizētu un nostiprinātu ES intereses CĀ reģionā, 2007. gadā dalībvalstis pieņēma stratēģiskās intereses definējošu dokumentu “Eiropas Savienība un Centrālāzija: stratēģija jaunai partnerībai”.⁴

Eiropas Savienības un Centrālāzijas valstu attiecību bilance

ESCĀ saturs liecināja, ka tās ieviešanā būs jāsaskaras ar virkni problēmu. ES skatījumā uz CĀ bija vērojama neatbilstība starp ambiciozo politisko uzstādījumu un tālāko piedāvājumu. ES politikā attiecībā uz CĀ reģiona valstīm tika pieļautas vairākas nepilnības. Pirmkārt, CĀ tika apskatīta kā vienots reģions, nepietiekami novērtējot valstu atšķirīgos attīstības un starptautiskās iesaistišanās līmeņus. Otrkārt, piedāvāto sadarbības jomu spektrs bija veidots pēc “viss iekļauts” principa, sākot no drošības, enerģētikas, ekonomiskās attīstības, tirdzniecības, transporta ceļiem, vides, cilvēktiesībām, likuma varas līdz izglītībai un pilsoniskai sabiedrībai, kuru reformēšanai nepietika nedz līdzekļu, nedz politiskās gribas. Treškārt, nebija pietiekami izvērtētas CĀ valstu intereses sadarbībai ar ES. Ceturtkārt, stratēģijas īstenošanai piešķirtais finansējums bija neliels — aptuveni 750 miljoni eiro laika periodam no 2007. gada līdz 2013. gadam — attiecībā pret stratēģijas ambiciozajiem mērķiem, reģiona valstu zemo attīstības līmeni un pašu valstu līdzfinansējuma iespējām. Piektkārt, ne dokumenta tekstā, ne politiskajās diskusijās par ES un CĀ attiecībām neparādījās starptautiskā konteksta ietekmes radīto seku izvērtējums. Lai arī pēc pieņemtās stratēģijas sekoja ieviešanas “Reģionālās stratēģijas dokuments palīdzības sniegšanai Centrālāzijai 2007-2013”⁵, tas atspoguļoja pašā stratēģija iekļautos ierobežojumus. Lielākais finansējuma apjoms (40-45%) bija mērķēts uz nabadzības samazinājumu un dzīves līmeņa pieaugumu CĀ valstīs, bet, ņemot vērā nelielo

⁴ Council of European Union. (2007). European Union and Central Asia: Strategy for a New Partnership. Izgūts no: http://eeas.europa.eu/central_asia/docs/2007_eu_strategy_new_partnership_centralasia_en.pdf

⁵ European Union External Action Service. Regional Strategy Paper for Assistance to Central Asia for the period 2007-2013. Izgūts no: http://eeas.europa.eu/central_asia/docs/eu-regional-strategy-paper-for-central-asia-2007-2013_en.pdf

finansējumu, kā arī valstu zemo attīstības līmeni un lēnos izaugsmes tempus, bija skaidrs, ka būs grūtības panākt ievērojamus panākumus. Lai arī iespējams runāt par pozitīvam tendencēm CĀ valstu nabadzības līmeņa samazināšanā, taču tas ir noticis, pateicoties energoresursu eksporta pieaugumam un cenu celšanās tendences dēļ, nevis ES stratēģijas ieviešanai. Savukārt tādās valstīs kā Uzbekistāna, Tadžikistāna un Kirgizstāna nabadzības līmenis saglabājās augsts, tādējādi pastiprinoties reģionālajai nevienlīdzībai. Otrs lielākais finansējums (30-35%) bija paredzēts reģionālās sadarbības veicināšanai un labu kaimiņattiecību izveidei, bet, izņemot robežkontroli ar Afganistānu, citu ievērojamu panākumu šajā sektorā nebija. Labas pārvaldības un ekonomikas reformēšanā (20-25% no visa budžeta) var runāt par uzlabojumiem tikai dažos sektoros. Kā pozitīvus stratēģijas ieviešanas rezultātus var minēt uzsāktos dažādu formātu politiskos dialogus — ārlietu ministru līmenī, cilvēktiesību dialogu, drošības dialogu un citus.

Pieticīgie septiņu gadu panākumi ES un CĀ sadarbībā (par konkrētiem rezultātiem ekonomikā, drošībā un pārvaldē skatīt attiecīgajās ziņojuma sadaļās), ES globālo mērķu pārskatīšanas iniciatīva, kā arī Latvijas prezidentūras ES Padomē nospraustie prioritārie uzdevumi, kuru starpā bija arī CĀ reģions, veicināja esošās stratēģijas pārskatīšanu un tās piemērošanu jauniem apstākļiem. Latvijas prezidentūras ES Padomē laikā tika pieņemti Padomes secinājumi par Eiropas Savienības stratēģiju Centrālāzijai (PSCĀ)⁶, kas uzskatāmi par realitātei ievērojami atbilstošāku rīcībpolitikas dokumentu un novērš galvenos kritiskos punktus, kuri minēti iepriekšējā rindkopā.

ES dalībvalstis daudz lielāku uzmanību ir pievērsušas individualizētai pieejai katrai CĀ valstij, mazinot reģionālās pieejas nozīmi un atzīstot nepieciešamību stratēģijas īstenošanā ņemt vērā CĀ valstu “intereses un ambīcijas”. Valstu nacionālo interešu respektēšana nenoliedzami ir būtisks solis stratēģijas efektivitātes virzienā, tomēr jāreķinās, ka ES nāksies meklēt līdzsvaru starp savām interesēm un vērtībām, CĀ partneru atšķirīgajiem skatījumiem uz ES piedāvājumu un reģionā ieinteresēto ārējo spēlētāju attieksmi. PSCĀ ir akcentēts elastīguma princips stratēģijas īstenošanā, kā arī tā saucamā “uz pieprasījuma balstītā pieeja” (*demand driven approach*). Pēc savas

⁶ Council of European Union. (22 June 2015). Council conclusions on the EU strategy for Central Asia. Outcome of Proceedings. Izgūts no: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10191-2015-INIT/en/pdf>

būtības šī pieeja ir reakcija uz aizbildniecisko ES attieksmi pret partneriem un sava skatījuma dominanci pār saņēmēju valsti. Tomēr atklāts paliek jautājums, kāda būs stratēģijas ieviešana, ja minētā pieprasījuma nav, ja ES zaudē pievilcību CĀ valstu vidū vai arī tas neatbilst stratēģijas uzstādījumam.

Daudz precīzāk dokumentā ir nosauktas savstarpējās sadarbības jomas — tirdzniecības un enerģētikas saišu stiprināšana, drošība un stabilitāte, kas iekļauj arī ilgtspējīgu resursu pārvaldību, demokratizācija, turpinot cilvēktiesību dialogu un likuma varas iniciatīvas, kā arī sociāli ekonomisko attīstību. Vairāk nekā par 56% ir pieaudzis pieejamais finanšu apjoms stratēģijas īstenošanai. Nākamajā finanšu periodā (2014-2020) sadarbībai ar CĀ valstīm būs pieejami 1.068 miljardi eiro, kas ir par 56% vairāk nekā iepriekš.⁷

PSCĀ uzsvērtā sadarbības ar starptautiskajām un reģionālajām organizācijām nozīme. Taču šis ir ļoti sarežģīts uzdevums. No vienas puses, sadarbība starp ES un CĀ valstīm ir vieglāka tajās organizācijās, kurās visām ir dalībvalstu statusi. Piemēram, ANO vai EDSO. Taču šajās organizācijās CĀ valstu pozīcijas ir tuvākas Krievijas nostājai, nevis ES. No otras puses, ES attiecības ar tādām reģionālajām organizācijām kā Eirāzijas Ekonomiskā savienība (EĀES), Šanhajas Sadarbības organizācija (ŠSO/SCO), Mijiedarbības un uzticības veidošanas konference Āzijā (*Conference on Interaction and Confidence-Building Measures in Asia — CICA*), Kolektīvās Drošības līguma organizācija (KDLO/CSTO), Centrālāzijas Reģionālā ekonomiskā sadarbība (CĀRES/CAREC) un Centrālāzijas Reģionālais informācijas un koordinācijas centrs (CĀRIKC/CARICC) būtu svarīgas stratēģijas īstenošanai, tomēr ES dalībvalstīm te ir ierobežota pieeja un ES nav savas lomas tajās. Vēl jo vairāk šo situāciju sarežģīs Kazahstānas un Kirgizstānas dalība Eirāzijas Ekonomiskajā savienībā (EĀES). ES, sākotnēji veidojot attiecības ar CĀ, nenācās saskarties ar bagātīgu organizāciju tīklu. Savukārt šobrīd ir vērojama to daudzveidība. Turklāt šī daudzveidība ir vērojama mērķu, dalībvalstu statusu un varas potenciāla ziņā. Nav skaidrs, vai ES būs interese un spējas manevrēt caur šo institucionālu tīklu savu iekšējo problēmu, pieaugošo izacinājumu citos reģionos un dalībvalstu atšķirīgo viedokļu attiecībā uz CĀ dēļ.

⁷ Council of European Union. (22 June 2015). Council conclusions on the EU strategy for Central Asia. Outcome of Proceedings. Izgūts no: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10191-2015-INIT/en/pdf>

PSCĀ ir uzrunāts arī ES atpazīstamības jautājums. Kā fakta konstatācija tā ir vērtējama pozitīvi. Tomēr, kā norādīja eksperti starptautiskajā seminārā “Centrālāzija: Eirāzijas sirds vai ģeogrāfisks termins?”⁸, ES kā valstu sadarbības modelis ir zaudējis savu pievilcību. Ja 1990. gadu sākumā tas tika vērtēts kā labklājības, drošības un stabilitātes paraugs, tad pēdējos gados tas tiek identificēts kā problēmu reģions, kas raksturīgs Rietumiem kopumā — finanšu un ekonomiskā krīze, iesaistīšanās starptautiskajos konfliktos un nespēja tos risināt, bēgļu krīzes radītā iekšpolitiskā nestabilitāte u.c. ES vienošanās par ES īpašā pārstāvja CĀ nozīmēšanu ir svarīgs solis pastāvīgu kontaktu uzturēšanā starp abām pusēm, bet tas nav pietiekami, lai vairotu ES redzamību reģionā. Ja ES nepieņems visaptverošu un ilgtermiņa sabiedrības informēšanas stratēģiju, tad pat vispieredzējušākais diplomāts nespēs pārvarēt iesakņojušos stereotipus reģionā.

Eiropas Savienības nākotnes izredzes Centrālāzijas reģionālajā arhitektūrā

Viena no problēmām, kas varētu radīt grūtības ES un CĀ attiecībās nākotnē, ir šī reģiona valstu pieaugošās atšķirības. Dažādie valstu attīstības līmeņi, politiskās izvēles, ierobežotie finanšu resursi iespaidos Latvijas ārpolitikas un ESCĀ mērķu sasniegšanu. Kazahstāna ir reģiona lidere, kas pauž vislielāko interesi par sadarbību ar ES (faktiski šeit notiek uz pieprasījuma pamata balstīta sadarbība), kam varētu sekot lielāka ES iesaistīšanās šajā valstī īstenojamos projektos. Savukārt pārējās valstis varētu neuzrādīt progresu attiecībās ar ES, jo gan ekonomisku, gan ģeopolitisku apsvērumu dēļ nav spējīgas un ieinteresētas definēt savu “pieprasījumu”. Varētu veidoties “divu ātrumu” sadarbības modeļi starp ES un CĀ valstīm. Zīmīgi, ka Kazahstānā bijis vislielākais Latvijas valsts prezidentu vizīšu skaits — 4⁹, bet Kirgizstānā, kura uzskatāma par tuvāko valsti demokrātijas izpratnei, nav bijis nevienas vizītes. Atšķirīgums parādās arī ES tirdzniecībā ar CĀ valstīm (1. tabula).

⁸ Centrālāzija: Eirāzijas sirds vai ģeogrāfisks termins? Starptautisks seminārs. Rīga, 2015. gada 30. novembrī.

⁹ Tadžikistānā bijušas 2 vizītes, Turkmenistānā — 2, Uzbekistānā — 3.

1. tabula

ES tirdzniecība ar CĀ valstīm 2014. gadā (milj. EUR)

Valsts	Imports	Eksports	Tirdzniecības bilance	Kopējais apjoms
Kazahstāna	23,858	6,755	-17,103	30,613
Kirgizstāna	79	401	481	322
Tadžikistāna	61	216	277	155
Turkmenistāna	816	1,155	1,971	339
Uzbekistāna	233	1,565	1,798	1,332

Avots: European Commission. Central Asia. Izgūts no: <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/regions/central-asia/>

CĀ valstu politisko dienas kārtību un ārpolitisko virzību nosaka līderība. Pastāvošie režīmi ir tie, kuri definē “pieprasījumu”. Sadarbība ar CĀ valstīm šobrīd ir atkarīga no četrus valstu līderu veselības stāvokļa, nevis ilgtermiņā definētām politikām. Minētā neskaidrība vairo nedrošību un neuzticēšanos savstarpējās attiecībās ar ES.

EĀES loma reģionā, iespējams, nākotnē varētu pieaugt, jo tajā, pirmkārt, ir ieinteresēta Krievija. Kazahstānas iesaistītība ir sakņota pragmatiskā, uz ieguvumiem balstītā pieejā. Savukārt Kirgizstāna to uztver kā mazāko ļaunumu no iespējamajiem.¹⁰ Ja EĀES ietvaros notiekoša sadarbība dos pozitīvus un acīmredzamus rezultātus, tad tā var kļūt pievilcīga arī Tadžikistānai un ilgtermiņā — Uzbekistānai.

ES un Latvijas iesaisti reģionā var ietekmēt citi CĀ valstīs ieinteresētie spēlētāji. Ņemot vērā to, ka ES klātbūtne šajā ģeogrāfiskajā telpā ir ierobežota, var nākties saskarties ar triju veidu attīstības scenārijiem. 1) Notiek pastāvīga interešu konkurence starp Krieviju, Ķīnu, ASV, Turciju, Indiju un Irānu. Šādos apstākļos ES var kļūt par marginālu spēlētāju, īstenojot projektus dažādos sektoros ar zemu ietekmi uz CĀ valstu modernizāciju. 2) Nostiprinoties Krievijas klātbūtnei reģionā, var saasināties attiecības ar Ķīnu, kura jau ilgstoši ir investējusi CĀ. Līdz 2010. gadam Ķīna bija kļuvusi par vienu no lielākajiem tirdzniecības partneriem CĀ. Tai ir skaidri definēta stratēģija ar precīzāk nekā ES noformulētiem mērķiem — pieejamība energoresursiem,

¹⁰ Centrālāzija: Eirāzijas sirds vai ģeogrāfisks termins? Starptautisks seminārs. Rīga, 2015. gada 30. novembris.

ietekme un stabilitāte tās ziemeļrietumu autonomajā apgabalā Siņdzjanā.¹¹ Šajā situācijā ES būs nelielas iespējas piedalīties drošību un stabilitāti veicinošos projektos. 3) CĀ valstu īstenotās “multi-vektoru” ārpolitikas rezultātā izdodas saglabāt līdzsvaru starp dažādu spēlētāju interesēm reģionā. Veidotos CĀ sadarbības partneru darba dalīšana. Pie šādiem nosacījumiem ES un Latvijai rastos lielākas iespējas ārpolitisko mērķu sasniegšanai.

Kādai rīcībai būtu jāseko?

Sakarā ar to, ka Latvija ir sevi pozicionējusi kā ES eksperti CĀ jomā, jāstiprina Latvijas Ārlietu ministrijas iekšējā kapacitāte šī reģiona jautājumos. Tas ļautu mērķtiecīgāk un efektīvāk lobēt Latvijas diplomātus, ekspertus, pētniekus un nevalstiskās organizācijas darbībai ES institūcijās un dažāda līmeņa starptautiskajos projektos, kas īstenojami CĀ valstīs un tās kaimiņos.

Ir skaidrs, ka gan starptautiskās situācijas, gan ES iekšējo problēmu dēļ var būt apgrūtināta ESCĀ konsekventa īstenošana. Tādēļ Latvija var izvēlēties dažus lielas ietekmes projektus un tos īstenot ilgtermiņā. Viens no tādiem piemēriem ir uzsāktā Robežu pārvaldības programma (BOMCA). Taču būtu svarīgi definēt vēl dažus, kas nostiprinātu Latvijas klātbūtni reģionā un eksperta kompetenci.

PSCĀ attiecībā uz CĀ valstīm liels uzsvars ir likts uz izglītību. Šo jomu kā prioritāru min arī Latvija. Būtisks panākums ir ES — Centrālāzijas izglītības platformas vadīšana kopā ar Poliju. Fakts, ka Latvijā 2015. gadā studē 925 studenti no CĀ valstīm (17,5% no visiem ārvalstu studentiem), ir vērtējams. Tomēr ESCĀ uzstādījums nav saistāms tikai un vienīgi ar studentu eksportu, bet sadarbību izglītības sektorā dažādos līmeņos — pirmsskolas, vidusskolas un profesionālās izglītības jomās. Augstākā izglītība ir tikai viena no tām. Latvijas Ārlietu ministrijai un Izglītības un zinātnes ministrijai būtu jāatbalsta un jāsekmē Latvijas dalība tādos topošajos projektos kā EDSO Akadēmija Biškekā, Eiropas Studiju Institūta izveide reģionā, CĀ valstu pārstāvju iesaistīšana dažādās e-studiju programmās un mūžizglītībā.¹² Šobrīd

¹¹ Yu Xichao. (2014). *China's Rise in Central Asia. Implications for EU interests. EU-Asia at Glance*. European Institute for Asian Studies.

¹² Council of European Union. (22 June 2015). Council conclusions on the EU strategy for Central Asia. Outcome of Proceedings. Izgūts no: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10191-2015-INIT/en/pdf>

Latvijā liels akcents tiek likts uz CĀ ierēdņu un pilsoniskā sektora pārstāvju apmācību, bet netiek novērtētas pārējās iespējas. Piemēram, Latvija nav pievilcīga Kazahstānas Boļšaka starptautiskajai programmai (Kazakhstan's Bolashak International Scholarship Programme).

ES un Latvijai ir svarīgi sadarboties ar EDSO CĀ jautājumos. Te varētu likt lietā ES efektīvo multilaterālismu, neļaujot EDSO monopolizēt kādu no tēmām un valstu ekspertizēm (piem., Krievijas vēlme uzstāties kā CĀ advokātam). Nav šaubu par EDSO kā starptautiskas organizācijas vājumu, tomēr tai ir atpazīstamība un klātbūtne reģionā. Faktiski, ņemot vērā ESGS pieteiktās ambīcijas uz globālo pārvaldību un darbību reģionālajās arhitektūrās, EDSO varētu būt viens no starpvalstu forumiem.

PSCĀ izmanto līdzsvarotu pieeju, akcentējot gan CĀ kā reģiona kopumā nozīmi, gan atsevišķu valstu interešu respektēšanu. Taču nepieciešams nodrošināt, lai “uz pieprasījumu” balstītā pieeja, kuru definē atsevišķas valstis, neaizēno kopīgi realizējamus projektus (organizētās noziedzības, terorisma apkarošana, robežu kontrole u.c.)

No ES un Latvijas interešu skatu punkta svarīgi saglabāt uzmanības lokā cilvēktiesību un likuma varas jautājumus. To pārāk tieša akcentēšana var kavēt citu svarīgu sadarbības projektu īstenošanu. Tādēļ šajā jomā piemērojama kompleksa un pakāpeniska pieeja, kurā CĀ valstīm svarīgi jautājumi tiek “sapāroti” ar cilvēktiesībām un likumu varu. Šāda taktika visveiksmīgāk ir iespējama kopienas līmenī īstenojamajos projektos, publiskā sektora reformēšanā un institūciju modernizēšanā.

Ņemot vērā faktu, ka Latvijai ir vēstniecības Kazahstānā un Uzbekistānā, Latvija varētu piedāvāt savu kompetenci informēšanā par ES jautājumiem CĀ valstīs. PSCĀ ir uzsvērtā šāda nepieciešamība un aicinājums īstenot atbilstošu kampaņu: “Daudziem cilvēkiem nav izpratnes par ES aktivitātēm reģionā, lai arī pastāv pozitīvs iespaids par aktieri un tā attīstības modeli. Tādēļ pārskatītā stratēģija jāatbalsta ar daudz efektīvāku informatīvo kampaņu.”¹³

¹³ Eurasian Council Eurasia on Foreign Affairs. (August 2015). Eurasia and the EU — the Next Chapter. Report. Izgūts no: <http://www.eurasiancouncilforeignaffairs.eu/wp-content/uploads/2014/02/ECFA-Occasional-Paper-Eurasia-and-the-EU-The-Next-Chapter.pdf>

Zīmīgi, ka ES attiecībās ar CĀ dominē enerģētika. 2010. gadā 88% no CA tirdzniecības ar ES veidoja naftas imports no Kazahstānas.¹⁴ Šī valsts ir trešā lielākā naftas piegādātāja valsts no OPEC — 60% no Kazahstānas naftas nonāk Eiropas tirgū.¹⁵ Savukārt no citām CĀ valstīm naftas imports veidoja 3,5% no visa ES importa. Taču jādoma par attiecību diversificēšanu, kas sekmes ekonomisko izaugsmi un līdzsvarotu attīstību, kā arī uzmanības sadalīšanu starp citām reģiona valstīm.

Viens no sadarbības formātiem, kas jau ir attaisnojis savu potenciālu dažādos valstu savstarpējo attiecību formātos, ir starpparlamentārā sadarbība. Koordinēta sadarbība starp ES dalībvalstu parlamentiem un Eiropas Parlamentu var izrādīties viens no ESGS ieviešanas un tās novērošanas līdzekļiem.

Secinājumi

CĀ reģionā šobrīd ir vērojama dažādu globālu un lokālu tendenču, kā arī daudzveidīgu ārēju spēlētāju koncentrācija, tādējādi ir iespējama attīstības virzienu prognozēšana. No ekonomisko, politisko un sociālo attiecību nākotnes viedokļa iespējams runāt par trim Latvijas un CĀ attiecību veidošanas scenārijiem.

Pragmatiskais scenārijs. Tas pamatojas uz pieņēmumu, ka situācija CĀ valstīs ir sarežģīta un grūti prognozējama. Latvija izvēlas dažas sadarbības jomas, kurās reģiona valstu intereses saskaras ar Latvijas ekspertīzi, finansiālajām iespējām un interesēm, un darbība tiek virzīta šajos precīzi definētajos sektoros. Taču šāda pieeja prasa politisku vienošanos nacionālā līmenī, izvēlēto prioritāšu politisku un finansiālu ilgtspēju, kā arī to iekļaušanu plašākā starpsektorālā kontekstā, kad iesaistīta ir ne tikai Ārlietu ministrija, bet arī citi valstiskie un nevalstiskie aktieri, kas rezultātā palielinās Latvijas kā CĀ ekspertes starptautisko atpazīstamību.

¹⁴ Godement, F. (2011). The New Great game in Central Asia. *ECFR Report 2011*. Izgūts no: http://www.ecfr.eu/page/-/China%20Analysis_The%20new%20Great%20Game%20in%20Central%20Asia_September2011.pdf

¹⁵ Norling, N. (11 November 2014). Kazakhstan's Deepening Ties to Europe. *Analytical Articles*. Izgūts no: <http://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13091-kazakhstan-deepening-ties-witheurope.html>

Varavīksnes scenārijs. Pamatojoties uz ESCĀ noteiktajām prioritātēm un nacionālo pieņēmumu, ka CĀ ir Latvijas prioritāte, notiek iesaistīšanās visā attiecību spektrā (varavīksnes). Pie šādiem nosacījumiem ir iespēja, ka tiešām iegūstam CĀ eksperta tēlu, kas dod lielākas politiskas ietekmes sviras ES un reģionā. Šis scenārijs paredz CĀ jautājumu iekļaušanu visu ministriju darbības plānos, apjomīgu finansējumu un ilgtermiņa motivāciju. Taču tas neatbilst Latvijas iespējām ierobežoto finanšu resursu dēļ. Daudz būtiskāks ierobežojošais faktors ir nacionālo interešu neesamība CĀ lietās.

Maigā sekošana stiprākajam (*soft bandwagoning*) balstās uz Latvijas ierobežoto finanšu un politisko resursu apjomu, kas nozīmētu, ka Latvija izlemj sekot ES īstenotajiem projektiem CĀ, atsakoties no proaktīvas rīcības. Šī scenārija gadījumā nav jāinvestē papildu līdzekļi, nav jāuztraucas par sabiedrības atbalstu īstenojamajai politikai CĀ, ir mazākas iespējas nokļūt lielo reģionālo varu (Krievijas un Ķīnas) attiecību krustcelēs.

Tukša lapa

II

INTERVIJA

Būt līderim tālumā ir vieglāk

Ina Strazdiņa,

Latvijas Radio Briselē

Ar Eiropas Savienības Augstā pārstāvja ārlietās un drošības politikā padomnieku Pēteri Ustubu tiekos īsi pēc teroraktiem Briselē, kas starp daudziem citiem aktualizējuši arī jautājumu par to, cik spēcīgi pēc visa notikušā Eiropas Savienība sevi parādīs uz globālās skatuves, piemēram, kā iesaistīsies Sīrijas miera sarunās. Terora sēklu Eiropā ir dēstījuši pasaules līmeņa procesi, Eiropas Komisijas vadītājs aicina veidot Eiropas armiju, kam, viņaprāt, būtu jānostiprina Eiropas Savienības spēks un vieta globālajā arēnā. Ir vēl daudz citu rosinājumu, aicinājumu, piezīmju un vērtējumu.

Kā klājas dažādu krīžu un raīžu piemeklētajai Eiropas Savienībai? Kur pasaulē varam iet ar paceltu galvu un kur par mums vīpsnā — par to visu saruna ar Pēteri Ustubu.

Jautājums pavisam tiešs — vai Eiropas Savienība pašlaik ir globāls spēlētājs?

Uz šo jautājumu var raudzīties no dažādiem rakursiem. No vienas puses, Eiropas Savienībai vienmēr ir bijusi vēlme atrast savu vietu un būt globālam spēlētājam, bet es uzsveru vārdu “vēlme”. Ne vienmēr šo vēlmi ir pieņēmuši citi globālie spēlētāji. Tā ir turpinājusies pietiekami ilgu laiku. Pēdējo piecu un varbūt pat septiņu gadu notikumi, kas sākās ar Grieķiju un finanšu krīzi, ir radījuši apstākļus, kuros citi globālie spēlētāji uzdod jautājumu, vai Eiropa

var spēlēt šo lomu, vai nevar. Un tam, savukārt, ir divas konsekvences. Viena lieta ir definēt sevi kā globālu spēlētāju, otra — atbildēt, vai tu tiešām esi un vai tu spēj. Tas liek mobilizēties, lai pierādītu, ka mēs tiešām esam globālie spēlētāji. Kapacitāte Eiropai noteikti ir, tā ir jāizmanto un jāturpina tas, kas jau darīts līdz šim.

Kuri ir tie pasaules reģioni, kur Eiropas Savienība var iet droši un zināt, ka tur tiek uztverta kā viena no līderēm?

Paradoksāli, bet visvieglāk to ir izdarīt tālāk prom no mājām, kaut gan mūsdienu komunikācijas un prese ziņas izplata ļoti ātri un nav vietas pasaulē, kurā nebūtu negatīvu ziņu par Eiropu, vienalga kādā kontekstā. Bet sevi pasniegt kā globālu spēlētāju tālāk no mājām ir vieglāk, nekā tepat uz vietas. Es redzu vismaz trīs četrus virzienus, kuros Eiropai vajadzētu strādāt un spēt nodemonstrēt savu vadību. Pirmais sākas nevis ārpusē, bet pašā Eiropas Savienībā, kur arvien vairāk balsu prasa: “Vai mums ir vajadzīga lielāka integrācija vai drīzāk ir jāizstājas?” Manuprāt, pašreiz tie ir nepareizi jautājumi. Drīzāk ir jāvaicā: “Kā panākt to, lai mēs būtu vienotāki?” Šajā vienādojumā ir jāiekļauj arī ārlietas. Daudzi cilvēki domā, ka mēs globāli varēsim sasniegt labākus rezultātus katrs individuāli. Taču tas ir ļoti maldīgs uzskats. Eiropas Savienība spēlēs lomu tikai un vienīgi tajā gadījumā, ja mēs būsīm vienoti. Šai vienotībai ir jāveidojas un jābūt spēcīgai pašā Eiropas Savienībā. Tas tāpat ir pirmais darbības virziens.

Otrs — mūsu tiešie kaimiņi, kur Eiropas Savienībai būtu jāspēlē loma, un daudz jau tiek darīts — gan Moldova, gan Ukraina, gan Kaukāza valstis vai Centrālāzija. Taču ne tikai. Eiropas Savienībai ir arī citi kaimiņi, attiecībā uz kuriem arī šajā globālajā situācijā ir jāspēlē ļoti nozīmīga loma. Pirmkārt, tie ir Balkāni. Pēdējo divdesmit gadu laikā ir bijusi tāda tendence, ka mēs jau it kā zinām un redzam politisko procesu Balkānos — paplašināšanās konteksts, asociācijas līgumi, jau īstenota paplašināšanās — Horvātija. Var rasties priekšstats, ka Balkānu reģions zināmā mērā ir sakārtots. Taču, manuprāt, Balkānos Eiropas Savienībai kā globālam spēlētājam joprojām ir ļoti daudz darba. Pie kaimiņiem mums noteikti ir jāpieskaita arī Ziemeļāfrika. Pēc Arābu pavasara ne visi jautājumi un transformācijas procesi šajā reģionā ir noslēgušies. Tie varbūt ir pārklājušies ar putekļu kārtu, taču gruzdēšana joprojām notiek. Tas ir viens no reģioniem, kurā Eiropas Savienībai ir jāspēlē zināma loma, un tā to arī dara, piemēram, Lībijā, Tunisijā,

Alžīrijā. Jauns jēdziens šajā tuvo kaimiņu konceptā ir Tuvie Austrumi. Mēs nekad līdz gadam Tuvos Austrumus neesam iekļāvuši kategorijā “tuvie kaimiņi”, taču tas, kas notiek Sīrijā, nav atraujams no Libānas vai Jordānijas, kas tiešā vai netiešā veidā ir mūsu kaimiņi. Šis, tāpat, ir otrais virziens, kurā mums vajadzētu strādāt kā globālam partnerim.

Trešais ir globālās institūcijas. Arī tur notiek pārmaiņas, kur, iespējams, citi globālie partneri mēģina meklēt savu lomu, pārdefinēt struktūras vai veidot jaunas, būtībā “uzliekot jautājuma zīmi” tām institūcijām, kas tika izveidotas pēc Otrā pasaules kara, piemēram, Starptautiskais Valūtas fonds vai Pasaules Banka, vai Bretonvudas sistēma kā tāda. Kāda tad ir Eiropas Savienības valstu atbilde uz šīm pārmaiņām globālajās institūcijās? Tas ir kas tāds, kam īpaši jāpievērš uzmanība. Pretējā gadījumā mēs vienu rītu varam pamosties globālā finanšu, ekonomiskās pārvaldības sistēmā, kas ir pilnīgi citāda, nekā savulaik bijām piedzīvojuši un veidojuši.

Un pēdējais, ceturtais virziens — Eiropas Savienībai ir jāizmanto visas savas iespējas un savs ekonomiskais svars tādos reģionos, kas varbūt uzreiz neienāk prātā. Tā, protams, ir Āzija, Latīņamerika, Ziemeļamerika, ASV un Kanāda, kur ne tikai politiskie, bet arī tirdzniecības aspekti spēlē lielu lomu. Tās līgumu sarunas, kuras Eiropas Savienība risina ar šīm valstīm vai blokiem, lielā mērā iezīmēs to, vai Eiropas Savienība ir globāls spēlētājs, vai nav, vai mums būs iespēja panākt vienošanos ar ASV, Kanādu par brīvās tirdzniecības līgumu, vai spēsīm noslēgt jauna tipa līgumu ar Meksiku, vai noslēgsim investīciju līgumu ar Ķīnu, kad mēs noslēgsim brīvās tirdzniecības līgumu ar Japānu? Tā ir vesela rinda jautājumu, kuri parādīs, vai šis iesaistītās valstis nopietni skatās uz Eiropu kā interesantu sadarbības un tirdzniecības ekonomisko un politisko partneri. Šis ir ļoti svarīgs virziens, kurā Eiropai ir jāstrādā, un caur ekonomisko sadarbību un tirdzniecību lielā mērā pasaules ekonomikas novērtēs un ieliks Eiropu tajā kategorijā, kādā to saredzēs — kā globālu vai tikai kā reģionālu spēlētāju. Tiesa, man pašam nav šaubu par to, kurā kategorijā mēs esam.

Kā ir ar Krieviju? Vai var uzskatīt, ka tur mūs ciena?

Pirmkārt, kopš Ukrainas krīzes un sankciju ieviešanas dialogs ar Krieviju ir ļoti ierobežots. Kaut arī Eiropas Savienība un Krievija tiekas, tomēr šo dialogu mēs nevaram nedefinēt kā visaptverošu un nevaram teikt, ka visi jautājumi ar Krieviju tiktu izdiskutēti, vai tas būtu terorisms vai citas tēmas.

Man šobrīd ir grūti atbildēt uz jautājumu, vai Krievija mūs ciena, to varētu manīt vai nojaust dialogā. Tajā pašā laikā Krievija bija daļa no Irānas kodolprogrammas vienošanās, kas bez Krievijas un Eiropas Savienības nebūtu bijusi iespējama. Ja Krievija būtu nolēmusi nespēlēt lomu Irānas kontekstā, visticamāk, šī vienošanās aizvadītā gada vasarā nebūtu panākta. Tas ir viens piemērs. Eiropas Savienība un Krievija uztur kontaktus jautājumā par Sīriju. Tas ir acīmredzami, ka bez Krievijas konteksta un kontaktiem Sīrijas situāciju būtu ļoti grūti atrisināt. Atkal ir grūti atbildēt par cieņu vai necieņu, jo to varētu just cita veida kontaktos.

Un tos Eiropai būtu svarīgi atjaunot?

Kā es jau sacīju, kontakti ir, bet es to nevarētu nosaukt par dialogu. Manuprāt, ir jāskata un jāredz tās jomas, kurās šiem kontaktiem starp Eiropas Savienību un Krieviju būtu jāpāraug dialogā. Tas nenozīmē automātisku dialogu par visiem jautājumiem, bet ir tādi, kurus vajadzētu risināt un par kuriem vajadzētu diskutēt.

Tomēr, runājot par Sīriju — vai nav tā, ka Krievija šajā karā, vismaz mediju slejās, izskatās pēc uzvarētājas iepretim Eiropas Savienībai, kas ilgstoši nosodīja konfliktu, bet bez rezultātiem?

Eiropas Savienība Sīrijā nav iesaistīta militāri. Tas automātiski sniedz atbildi uz jautājumu par spēku samēriem. Tajā pašā laikā Eiropas Savienība ir spēlētājs Sīrijas sarunu kontekstā — vai tie ir kontakti ar ANO, vai ar ANO speciālo sūtni, vai ar opozīcijas grupām vai citiem spēlētājiem. Tā ir starptautiskā vide, kurā globālie spēlētāji savstarpēji apmainās ar viedokļiem, lai virzītu uz priekšu miera procesu Sīrijā. Tādēļ Eiropas Savienība ir daļa no šī procesa, kaut arī mēs militāri neesam iesaistīti. Tajā skaitā, protams, ir arī kontakti ar Krieviju kā vienu no spēlētājiem šajā situācijā. Bet tieši tādi paši kontakti ir arī ar citiem spēlētājiem, piemēram, ar ASV.

Nesen runājot ar Briselē bāzētu domnīcu ekspertiem, dzirdēju prognozes, ka terora ēna liks Eiropas Savienībai *saslēgties ciešākā dūrē* arī Ženēvas sarunās par mieru Sīrijā. Būtībā tas ir arī par mugurkaula iztaisnošanu pie citu ietekmīgu sarunu partneru galda.

Atgriezīamies pie tā, ko minēju iepriekš. Brīdī, kad ir iekšējs satricinājums, Eiropas Savienībai uz āru ir jāparāda lielāka solidaritāte un jābūt

spēcīgākai. Tādēļ mēs varam prognozēt, ka Eiropas Savienība ārpolitikā kļūs monolītāka, saliedētāka, nevis vienā vai otrā konfliktā spēlēs individuālas lomas. Šādi Eiropas globālā loma tiktu pastiprināta. Brīdī, kad nav satricinājumu mājās, ir vēlme spēlēt individuālu lomu. Bet tagad situācija ir tāda, kas liek Eiropas politiķiem uz āru spēlēt vienotāku pozīciju.

Eiropas Savienībai ir ārlietu dienests. Kā ir ar pašu ārpolitiku? Nav taču noslēpums, cik sadalītas ir valstis savos uzskatos, cik šķēpu lauzts par to pašu Ukrainu.

Esmu pārliecināts, ka ir gan dienests, gan ārpolitika, jo kādēļ gan mums ir ikmēneša ārlietu ministru sanāksmes, kādēļ gan dienas kārtībā ir visas starptautiskās krīzes un kādēļ mēs par tām diskutējam — ne tikai tādēļ, lai apmainītos ar viedokļiem, bet arī lai izkristalizētu kopēju vadmotīvu un kopsaucēju tam, ko mēs vēlamies darīt ārpolitikā.

Sen zināms, ka Eiropas Savienības ārpolitika būs zemākais kopsaucējs, jo apvienot visas divdesmit astoņas valstis būs ļoti liels izaicinājums jebkuram Eiropas ārējo attiecību pārstāvim. Tā nav jauna pozīcija. Šī problēma ir bijusi dienas kārtībā jau pietiekami ilgu laiku. Var vaicāt, vai Eiropas Savienības ārpolitika ir stipra. Tā būs tik stipra, cik augsta būs vienotība. Jo par augstāku vienotu kopsaucēju Eiropas Savienības valstis spēs vienoties, jo tā būs spēcīgāka. Šajā kontekstā nevajag par zemu novērtēt katras Eiropas Savienības dalībvalsts individuālo ārpolitiku. To nav jāmēra tikai un vienīgi ārpus Eiropas Savienības. Eiropas ārpolitiku ir jāmēra arī iekšēji Eiropas Savienībā — cik sekmīgi katra no dalībvalstīm var aizstāvēt un pārliecināt savus kolēģus Eiropas Savienībā. Tā tad ir mūsu kopējā pozīcija, par ko ir jāiestājas. Ir jāspēj rast pietiekami daudz pārdomātu argumentu, ka šī ir tā līnija, par kuru Eiropas Savienības dalībvalstīm vajadzētu savstarpēji vienoties. Jo sekmīgāka būtu katras dalībvalsts ārpolitika, jo augstāk celtos kopējā latīņa iepretim trešajiem spēlētājiem, politikām, dažādiem reģioniem vai valstīm.

Eiropas Komisijas prezidents Žans Klods Junkers neseno notikumu kontekstā ir paudis, ka Eiropas Savienības lomu un varu globāli stiprinātu arī kopīgas Eiropas armijas izveidošana. Vai ir pamats šādam apgalvojumam?

Šā brīža drošības situācija Eiropas Savienībā pamatoti liek uzdot šo jautājumu, taču ideju par kopīgu armiju mēs varam atvasināt dažādos segmentos.

Pēc nesenantiem notikumiem Briselē atkal ir parādījies jautājums, ka ir nepieciešams kopīgs Eiropas Savienības izlūk dienests. Tas pēc būtības nav tiešs jautājums par Eiropas armiju, taču mēs to arī nevaram pilnībā atdalīt. Bēgļu krīzes kontekstā arvien aktuālāks kļūst jautājums par to, vai ir vajadzīga kopēja Eiropas robežsardze, kas arī nav temats par armiju, taču savā ziņā sasaucas ar šo ideju. Diskusija par Eiropas armiju nav jauna. Tā ir pastāvējusi jau vairākus gadu desmitus. Katru reizi, kad tā atgriežas dienaskārtībā, mēs piedzīvojam jaunu pakāpienu kopējā Eiropas kapacitāšu attīstībā. Taču mums vajadzētu paskatīties, kādas iespējas mums jau tagad ir un cik veiksmīgi tās ir izmantotas. Piemēram, pēdējo desmit, piecpadsmit gadu laikā Eiropas Savienība ir strādājusi pie koncepta par kaujas grupām, kuras ir izveidotas, tās eksistē, un tiek pakļautas nepārtrauktai rotācijai un gatavības pakāpei, bet nekad nav izmantotas. Kādēļ mums veidot armiju, ja šo esošo instrumentu — kaujas grupas — līdz šim neesam izmantojuši. Pirms speram šo lielo soli, vajadzētu paraudzīties uz to, kas mums jau ir.

III

DISKUSIJA

Diskusija “NATO un ES apaļais galds 2016”¹

Daiga Deģe,

Tallinas Universitātes lektore un doktorante

No 2016. gada 31. marta līdz 2. aprīlim norisinājās ikgadējais Igaunijas Atlantiskā līguma asociācijas (*Eesti NATO Ühing*) organizētais pasākums “NATO un ES apaļais galds 2016” (*NATO & EU Roundtable 2016*). Starp organizatoriem minami NATO, Igaunijas Ārlietu ministrija, Igaunijas Ārpolitikas institūts, Frīdriha Eberta fonds (*Friedrich Ebert Foundation*), Lielbritānijas vēstniecība Tallinā, NATO kibernetikas ekselences centrs un Starptautiskais Aizsardzības un drošības centrs. Diskusijas mērķis bija aplūkot tādas aktualitātes kā Varšavas samits un NATO un ES sadarbība hibrīdkara jautājumu risināšanā un pārrunāt topošajā ES Globālajā stratēģijā iekļautos jautājumus.²

Dalībnieki atzina, ka pašlaik drošības vide ir strauji mainījusies, nesenie notikumi Ukrainā un terora akti Parīzē un Briselē ir sašūpojuši Eiropas un transatlantisko drošību, liekot pievērst pastiprinātu uzmanību nepieciešamajiem drošības pasākumiem un jaunām iniciatīvām. Eksperti, akademiķi un politikas veidotāji arvien lielāku uzmanību pievērš drošības stiprināšanas pasākumiem. Mūsdienu draudu hibrīditāte un savstarpēji atkarīgā

¹ Šis diskusijas apraksts veidots saskaņā ar Chatham house noteikumiem, kā arī tas neatspoguļo autora individuālo viedokli un ekspertīzi apspriestajos jautājumos.

² Sīkāk par diskusijas gaitu skatīt: NATO and EU Roundtable — 31.03.-02.04.16. Izgūts no: <https://www.facebook.com/media/set/?set=a.10154766638763642.1073741868.203447508641&type=3>

starptautiskā vide rosina arvien aktīvākas debates, apzinoties, ka saliedētība un sadarbība ir galvenie priekšnosacījumi Eiropas un pasaules drošības veicināšanai.

Diskusiju sākumā tika raksturota Igaunijas aktīvā iniciatīva kļūt par ES un NATO dalībvalsti jau kopš neatkarības atgūšanas 1991. gadā. Līdz šim brīdim Igaunija ir bijusi un arī nākotnē plāno būt aktīva dalībvalsts, kas solidarizējas ar pārējām NATO dalībvalstīm un partnervalstīm. Tika uzsvērts, ka viens no galvenajiem NATO komponentiem ir sadarbība hibridkara un kibernetiskās drošības radīto apdraudējumu un citu draudu risināšanā. Viena no prioritātēm šobrīd ir Velsas samita plānu īstenošana. Mūsdienā mainīgajā drošības vidē NATO ir nepieciešams fokusēties uz NATO 360 grādu pieeju, kas ietver visa veida draudu un drošības problemātikas risināšanu daudzvektoru rakursā, izmantojot dalībvalstu pieejamos resursus.³ NATO tika mudināts neaizmirst par draudiem, kas nāk no Krievijas, kā arī turpināt iesāktās drošības stiprināšanas aktivitātes arī Dienvidos. Jāpiemin, ka izaicinājumi nebeigsies pēc Varšavas samita.

Neraugoties uz neseno notikumiem Parīzē un Briselē, Šengenas zonai ir liela nozīme Eiropas tirdzniecības jomā, tādējādi robežu slēgšana negatīvi ietekmēs Eiropas izaugsmi. Ja šāda pieeja tiks piemērota, tai ir jābūt kā pagaidu līdzeklim. Lai atrisinātu esošās problēmas, ir nepieciešams izveidot ES robežkontroles iestādi, kā arī ir jābūt gataviem pārskatīt ES patvēruma politiku. Nenoliedzami, pastāv ļoti pretrunīgi uzskati saistībā ar migrācijas jautājumiem starp valstīm, sabiedrību un politiskajām partijām, taču solidaritātei un vienotībai ir jāstāv pāri šīm pretrunām. Lai arī pasaule sastopas ar arvien nopietnākiem drošības izaicinājumiem, Eiropa 2015. gadā ir paudusi savu vienotību un solidaritāti, it īpaši tas ir bijis vērojams sankciju jautājumā pret Krieviju.

Pirmajā diskusiju panelī tika aplūkoti vieni no būtiskākajiem mūsdienā izaicinājumiem, kas vērojami gan Austrumos, gan Dienvidos, un iezīmēta Varšavas samita nozīme to risināšanā. Pasaule piedzīvo lielāko bēgļu krīzi kopš Otrā pasaules kara. Ne tikai bēgļu krīze, bet arī Krievijas aktivitātes ir veicinājušas sašutumu starptautiskajā vidē. Krievija ir apdraudējusi Ukrainu gan politiskajā, gan militārajā jomā. Diskusijā tika uzsvērts, ka ir

³ Ferdinando, L. Breedlove: Russia, Instability Threaten U.S., European Security Interests. Izgūts no: <http://www.defense.gov/News-Article-View/Article/673338/breedlove-russia-instability-threaten-us-european-security-interests>

nepieciešams stiprināt alianses rīcības plānu, militārās apmācības, pastiprināt savstarpējo atkarību un palielināt Moldovas un Gruzijas aizsardzības spējas. Runājot par NATO turpmāko virzību, tika atzīmētas, pirmkārt, atturēšanas spējas, kurām jābūt mobilām un elastīgām. Otrkārt, ir nepieciešama NATO rotējošo spēku klātbūtne pie Krievijas robežas, lai nodrošinātu draudu paredzamību. NATO ir jābūt redzamai, noteiktai un spējīgai, jo tikai tādā veidā ir iespējams stiprināt drošību Ziemeļu un Baltijas valstu reģionā. Treškārt, neraugoties uz Krievijas draudiem, NATO ir jāturpina diplomātiskais dialogs ar Krieviju, aicinot to sekot starptautiskajiem likumiem. Ceturtkārt, būtiska uzmanība jāpievērš hibrīdkara risināšanas pieejas stiprināšanai, kā arī politiskai sadarbībai ar Somiju un Zviedriju. Piektkārt, lai arī atturēšanas spējas ir nozīmīgs NATO līdzeklis, tomēr tas nespēj cīnīties ar *Daesh*, tādēļ NATO būtu nepieciešams sadarboties ar arābu valstīm, kā arī jātiecas atrisināt terorisma rašanās cēloņus. Sestkārt, ir nepieciešama NATO dalībvalstu un partnervalstu elastība stabilitātes veicināšanai. Septītkārt, viena no būtiskākajām problēmām Eiropā ir pieaugošais populisms. Ir nepieciešams interešu un vērtību līdzsvars, bet nereti politiķi izvēlas īstenot savas intereses, nevis likt uzsvāru uz vērtībām. Astotkārt, lai pārvarētu pastāvošos draudus, viens no būtiskākajiem pasākumiem ir civilās un politiskās gatavības stiprināšana, kā arī cieša ES un NATO sadarbība.

Igaunija ir viena no NATO dalībvalstīm, kas ir sasniegusi NATO izvirzītos 2% no IKP militāriem izdevumiem, taču ir jādomā ne tikai par procentuālajiem tēriņiem, bet arī par to efektīvu izlietojumu. Ir nepieciešams stiprināt kooperatīvo drošību, izturētspēju gan Eiropas iekšpolitikas, gan ārpolitikas jautājumos. NATO ir jāpievērš pastiprināta uzmanība atbalsta sniegšanai un sadarbībai ar tādām valstīm kā Ukraina, Gruzija, Moldova, Irāka, Libija, Afganistāna, Austrālija un Ziemeļvalstis. NATO atvērto durvju politika attiecas uz jeburu valsti, kura izpilda NATO prasības, līdz ar to nevienam trešajam spēlētājam šajā procesā nedrīkstētu būt ietekme.

Būtisku vietu diskusijā ieņēma solidaritātes jēdziens, uzsverot, ka veiksmīgākā aizsardzība ir alianses un ES dalībvalstu solidaritāte. Šajā sakarā īpaša nozīme ir jāpievērš Lielbritānijas gaidāmajam referendumam par palikšanu ES.

Viena no būtiskākajām mūsdienu problēmām atspoguļojas sadalītajos NATO uzskatos — politiskajos un militārajos. Diemžēl daudzkārt politiskās nostādnes, kas tiek iekļautas alianses oficiālajos dokumentos, ne vienmēr ir

veiksmīgi izpildāmas militārajā jomā, un lielākoties tas ir saistīts ar nepietiekamiem līdzekļiem.

Atbildot uz jautājumu, kādas garantijas NATO spēj sniegt Baltijas valstīm, tika iezīmēta būtiska atbilde. Pētnieku viedokļos dažkārt izskan bažas nevis par Baltijas valstu aizsargāšanu, bet gan par to, vai NATO nebūs jākaro šo trīs valstu labā. Līdz ar to Baltijas valstīm un visām pārējām NATO dalībvalstīm ir jāpievērš pastiprināta uzmanība nacionālo spēju stiprināšanai, lai draudu gadījumā spētu atvieglot NATO funkcijas.

Otrais diskusiju panelis pastiprinātu uzmanību pievērša NATO un ES sadarbībai, kā arī hibrīdkara jautājumam. Tika izskaidrots, kas īsti ir hibrīdkarš un ko ietver hibrīditātes jēdziens. Hibrīditātes koncepts nosaka to, ka pretiniekiem ir neierobežoti paņēmieni. Taču eksperti piedāvāja lietot "pilnā spektra" konceptu, kas ļauj akcentēt hibrīdkaru ierobežojošus aspektus. Tas nozīmē, ka tiek pielietoti gan konvencionāli, gan nekonvencionāli paņēmieni. Maldīgi ir pieņemt, ka konvencionālais pārākums mūsdienās nespēlē ietekmīgu lomu. Kā piemēru var minēt Ukrainas gadījumu. Lai spētu darboties pretī militārajam pārākumam, ir nepieciešama sadarbība un katras valsts nacionālo spēju stiprināšana. Valstīm ir būtiski saprast, ka nedrīkst paļauties vienīgi uz ES un NATO. Hibrīditāte ietver paņēmienus no visdažādākajām jomām, piemēram, no diplomātijas, ekonomikas, enerģētikas, izlūkošanas, atbalsta pret rietumnieciskiem spēkiem, migrācijas, stratēģiskās komunikācijas un daudzām citām. Lai valstis un starptautiskā sabiedrība spētu cīnīties ar hibrīdkaru, ir jāpievērš uzmanība sadarbībai un saliedētībai. Jo saliedētāka ir valsts un valstu kopienas, jo mazāk vārīgas tās ir.

Kiberuzbrukumi ir hibrīdkara neatņemama sastāvdaļa. Lai stātos pretī kiberuzbrukumiem, viens no lielākajiem izaicinājumiem ir neskaidrība par to, kas patiesībā ir spēlētāji, kuri veic uzbrukumus. Eksperti skaidroja, ka kiberuzbrukumus izmanto informatīvajam karam, dokumentu nopludināšanai, mobilo zvanu un mājaslapu pārtveršanai, kā arī kiberspiegošanas nolūkiem. Krievija ir lielisks spējīga kiberuzbrucēja piemērs. Lai spētu efektīvi cīnīties ar kiberuzbrukumiem, valstīm ir jāattīsta savas nacionālās spējas šajā jomā, un NATO ir jābūt tikai ietvaram, kurā tiek apvienotas šīs spējas.

Lai stiprinātu Eiropas un transatlantisko drošību, ir nepieciešama komunikācija ar sabiedrību un citiem spēlētājiem. Šobrīd pastāv vairākas problēmas. Ir ne tikai jāinvestē 2% no IKP valstu aizsardzībā, bet arī jāiegulda cilvēkos, zināšanās, izglītībā, sabiedrības informēšanā, jāpiesīķir

vērība kibertelpas drošībai, kā arī ir jāpārskata NATO un ES sadarbības struktūras un procedūras. Krievija vairākkārt ir centusies pārbaudīt Rietumvalstu spējas un ir mēģinājusi pierādīt, ka pastāv atšķirības valstu viedokļos. Līdz ar to Krievija ir secinājusi, ka Rietumi ir tikpat vāji politiski, cik Krievija ekonomiski.

Kā vēl viens no būtiskiem aspektiem diskusijā tika iezīmētas atturēšanas spējas. Rietumvalstīm būtu jāmacās no Ukrainas pieredzes, jo tā zina, kādi ir Krievijas paņēmieni. Atturēšanas koncepts gadu laikā nav būtiski mainījies, taču ir mainījusies vide, kādā valstis mijiedarbojas.

Neraugoties uz mūsdienu izaicinājumiem, ir jāpiemin, ka Rietumvalstis apspriež kibernetiku, savukārt Krievija fokusējas uz informatīvās telpas drošību. Krievija jau izsenis ir izmantojusi propogandu kā vienu no ietekmes līdzekļiem, taču jāmin, ka aukstā kara propoganda bija samērā nekaitīga, jo tā centās pārliecināt Rietumus, savukārt mūsdienās šī propoganda ir vērsta, lai mulsinātu Rietumu sabiedrību. Diemžēl ir sarežģīti izveidot likumu pret šādām darbībām.

Kopš 2009. gada ir veikti daudzi pasākumi, lai mazinātu energoatkarību no Krievijas. Jāatceras, ka nav jāatsakās no Krievijas pakalpojumiem, taču ir jāveicina tās iesaiste konkurētspējīgās attiecībās ar citiem piegādātājiem, tādējādi mazinot Krievijas politisko ietekmi. Diskusijas dalībnieki atzīmēja, ka ES būtu jācīnās arī pret ES vērstiem spēkiem dalībvalstu iekšienē. ES iekšējās problēmas vājina tās spēju cīnīties ar draudiem no ārpuses.

Sadarbība starp NATO ir, taču tā nedarbojas vēlamojā līmenī. Apspriežot NATO un ES sadarbību, tika secināts, ka ir jāuzmanās no funkciju pārklāšanās un savstarpējās sāncensības. Ir jārod vienoti risinājumi saistībā ar migrācijas jautājumiem. ES ir civila organizācija, savukārt NATO — militāra. Savienojot abas šīs jomas, ir iespējams rast visefektīvāko risinājumu, sadalot atbildības jomas un atbilstoši rīkojoties.

Trešais diskusijas panelis pievērsās topošajai ES Globālajai stratēģijai. Jaunā stratēģija ārpolitikas un drošības jomā iezīmēs ES pamatpozīcijas, tādējādi tā nebūs politikas dokuments, bet gan veidols, kas atspoguļos Eiropas mērķus un vīzijas. Šī stratēģija nevērsīs pastiprinātu uzmanību uz mūsdienu problemātikas risinājumiem, bet gan fokusēsies uz ES turpmāko starptautisko virzību.

Atšķirībā no iepriekšējām stratēģijām, jaunā nevis piekops vienotu pieeju visiem spēlētājiem, bet gan veidos individuālu un daudzpusēju pieeju.

Jāmin, ka jaunā stratēģija pievērsīs nozīmi pārvaldības jautājumam, apvienojot ārpolitikas un drošības platformu. Diskusiju dalībnieki uzsvēra, ka ir jāturpina iesāktā visaptverošā pieeja, balstoties uz vienprātības principu. Ir jāspēj domāt globāli un rīkoties reģiona ietvaros. ES būtiska loma jāpievērš sadarbībai ar NATO un ANO.

Diskusijas dalībnieki vienojās par svarīgāko vēstījumu — mūsdienu pasaule saskaras ar draudiem, kuru hibriditāte ir nenoliedzama. Arvien jauni izaicinājumi prasīs inovatīvu pieeju, līdz ar to NATO dalībvalstis turpinās darbu arī pēc Varšavas samita. Izšķirošie faktori šajā situācijā būs saliedētība, sadarbība un solidaritāte.

IV

DOKUMENTI

Eiropas Parlamenta 2016. gada 13. aprīļa rezolūcija par ES mainīgā globālā vidē — saistītāka, strīdīgāka un sarežģītāka pasaule (2015/2272(INI))

Izvilcumi (pilns teksts pieejams te: <http://j.mp/globala-strategija>)

/.../

C. tā kā 2003. gada Eiropas Drošības stratēģijā identificētie apdraudējumi — terorisms, masu iznīcināšanas ieroči, reģionālie konflikti, valstu sabrukums un organizētā noziedzība — joprojām ir aktuāli; tā kā pašlaik ES ir jārisina arī vairākas nopietnas un neparedzētas papildu problēmas, proti, revizionistisku spēku centieni vardarbīgi mainīt robežas, pārkāpjot starptautiskās tiesības, un apstrīdēt uz noteikumiem pamatoto globālo kārtību, klimata pārmaiņas, lēna ekonomikas izaugsme, būtiskas migrācijas un bēgļu plūsmas, lielākā bēgļu krīze kopš Otrā pasaules kara un, līdztekus sasniegumiem kosmosa un kibernetikas tehnoloģiju jomā, finanšu noziegumi, kodolieroču izplatīšana, bruņošanās sacensības, hibrīdkari un asimetriski kari un apdraudējumi;

E. tā kā, ņemot vērā reģionālās drošības samazināšanos, ES jāpiešķir prioritāte situācijas stabilizēšanai tuvākajās kaimiņvalstīs, bet neatsakoties no savām globālajām saistībām; tā kā drošības krīze pie ES robežām ir sarežģīta un to ietekmē pasaules tendences, turpretī reģionālās drošības efektīva pārvaldība ir galvenais nosacījums ES spējai darboties pasaules līmenī;

G. tā kā nolūkā nodrošināt ātru un efektīvu ES reakciju uz draudiem ir nepieciešama cieša dalībvalstu solidaritāte, jāpārvar starpiestāžu šķēršļi un jāatsakās no vienpatņa pieejas iestādēs, kā arī Eiropas Ārējās darbības dienesta (EĀDD) un dalībvalstu ārvalstu pārstāvniecībās, un jāpiešķir pietiekami un elastīgi budžeta resursi ES interešu īstenošanas atbalstam; tā kā, lai Eiropas stratēģija būtu efektīva, dalībvalstīm vispirms un galvenokārt jāizrāda stingra politiskā griba un kopēja mērķa apzināšanās nolūkā izstrādāt un izmantot patiesi Eiropas mēroga instrumentus;

J. tā kā tik nestabilā un nedrošā starptautiskā vidē ES ir nepieciešama stratēģiska patstāvība, kas ļautu nodrošināt ES drošību un atbalstīt ES intereses un vērtības;

N. tā kā turpmākās stratēģijas īstenošanā būtu jāsniedz gada īstenošanas ziņojumi un jāiekļauj turpmāk minētie mērķi, kuri jāizstrādā sīkāk apakšstratēģijās, nosakot īpašus noteikumus attiecībā uz dažādām darbības jomām;

Eiropas Savienības aizsardzība

1. norāda, ka Eiropas Savienības mērķis ir veicināt mieru, tās vērtības un tās iedzīvotāju labklājību, vienlaikus nodrošinot tās iedzīvotāju un teritorijas drošību;...

2. uzskata — lai pielāgotos izmaiņām globālajā vidē, ES stratēģijai jāpievēršas:

- a) apdraudējumu un problēmu apzināšanai un prioritāšu noteikšanai;
- b) iespējamo risinājumu noteikšanai;
- c) nepieciešamo līdzekļu noteikšanai;

5. uzskata, ka ir izšķirīgi svarīgi noteikt visu ES 28 dalībvalstu patiesās kopējās intereses ārpolitikas jomā katrā pasaules reģionā un katrā attiecīgajā politikas jomā; turklāt uzsver, ka, padarot šādas kopējās intereses redzamas, būtu ievērojami palielināta ES nozīme ārlietu jomā;...

6. uzskata, ka Amerikas Savienotās Valstis ir ES galvenā stratēģiskā partnervalsts; norāda, ka ES un tās dalībvalstīm jābūt vienotākām un gatavākām uzņemties lielāku atbildību par savu kolektīvo drošību un teritorijas aizsardzību, mazāk paļaujoties uz ASV, jo īpaši Eiropas kaimiņreģionos; uzsver, ka transatlantiskajai aliansei arī turpmāk jābūt par būtisku pilāru vispārējai uz

noteikumiem pamatotai sistēmai; tāpēc aicina ES un tās dalībvalstis uzlabot savas aizsardzības spējas, lai tās saskaņotībā ar NATO un būtu gatavas reaģēt uz plašo civilo, militāro un hibrīdo apdraudējumu un risku loku, un pilnībā izmantot Lisabonas līguma noteikumus par kopējo drošības un aizsardzības politiku (KDAP);

7. attiecīgi mudina ES veicināt saskaņotu un strukturētu sadarbību aizsardzības jomas pētniecībā un attiecībā uz tehnoloģisko un rūpniecisko bāzi un kiberaizsardzību, apvienojot un koplietojot resursus un efektīvāk koordinējot valstu aizsardzības budžetu izmantošanu, ...; uzskata, ka ir jānostiprina Eiropas Aizsardzības aģentūras (EAA) loma un jāpalielina tai piešķirtie resursi, lai tā varētu rīkoties iedarbīgāk; uzskata arī, ka dalībvalstīm būtu jāuzņemas lielāka atbildība par steidzami nepieciešamo Eiropas spēju veidošanu un ES stratēģiskās autonomijas veicināšanu, jāpalielina savi ar EAA starpniecību īstenotās militārās pētniecības izdevumi un jānostiprina Eiropas aizsardzības tehniskais un rūpnieciskais pamats (Eiropas DTIB) un Eiropas aizsardzības tirgus (EDM); prasa palielināt dalībvalstu drošības un aizsardzības budžeta izmantošanas pārredzamību un pārskatbildību; aicina arī ES dalībvalstis nodrošināt, ka ir pieejamas atbilstīgas spējas pildīt LES 43. pantā noteiktos uzdevumus, tostarp attiecīgajām ANO miera uzturēšanas misijām; turklāt uzskata, ka būtu jāuzlabo Eiropas izlūkdienestu apmaiņa ar informāciju un jāattīsta patiesas Eiropas līmeņa izlūkošanas un prognozēšanas spējas, ieviešot atbilstīgus pārraudzības mehānismus;

8. aicina PV/AP novērst pašreizējās neskaidrības par savstarpējās aizsardzības klauzulu, kas paredzēta LES 42. panta 7. punktā, izstrādājot šajā jomā pamatnostādnes, kā arī to īstenošanas kārtību, lai dalībvalstis vajadzības gadījumā varētu efektīvi reaģēt;

9. nopietni kritizē Komisiju par laikus neizpildītajiem 2013. gada Eiropas padomes uzdotajiem uzdevumiem saistībā ar plānotajām pamatnostādnēm visaptverošai ES līmeņa piegāžu drošības sistēmai, plānoto Zaļo grāmatu par aizsardzības un sensitīvu drošības preču rūpniecības spēju kontroli, aizsardzības un drošības jomas iepirkuma uzraudzību, kā arī ar tirdzniecības darījumiem starp valstu valdībām aizsardzības nozarē;

11. uzskata, ka galvenajam mērķim vajadzētu būt pārejai uz pastāvīgi apvienotām starptautiskām militārām vienībām, kopējiem aizsardzības spēkiem

un kopējas aizsardzības politikas izstrādei, kam galu galā sekos Eiropas aizsardzības savienības izveide; šajā sakarā prasa izveidot pastāvīgu ES militāro štābu, lai uzlabotu militāru krīžu pārvarēšanas spēju, nodrošinātu ārkārtas rīcības plānošanu un spēku un aprikojuma savietojamību; aicina dalībvalstis kopīgi, divpusēji vai reģionālās kopās pastiprināt sadarbību aizsardzības jomā; atbalsta uz ES globālo stratēģiju balstītas Baltās grāmatas par ES aizsardzību pieņemšanu;

12. uzskata, ka ES Līguma 42. panta 7. punkta aktivizēšanai pašreiz jābūt kā katalizatoram, kas atbrīvos visu Līguma noteikumu potenciālu attiecībā uz drošību un aizsardzību;

13. norāda, cik būtiski svarīgi ir stiprināt ES un NATO sadarbību, kam būtu jāgarantē operāciju koordinācija, un atbalsta tādu Eiropas spēju izveidi, kas teritoriālajā aizsardzībā pastiprinātu NATO un spētu autonomi veikt intervences operācijas ārpus ES robežām; uzsver, ka KDĀP būtu jānostiprina NATO Eiropas pilārs un jānodrošina, ka Eiropas dalībvalstis, kas ir NATO dalībnieces, patiesi pilda savas NATO saistības; iesaka apvienot ES kaujas vienību un NATO reaģēšanas spēku jēdzienus; atgādina, ka militārie ieguldījumi jāpamato ar solidaritātes principa piemērošanu starp ES dalībvalstīm;

Eiropas plašākā kaimiņreģiona stabilizēšana

19. uzskata — lai ES būtu efektīvāka un uzticamāka pasaules mēroga dalībniece, tai vajadzētu uzņemties lielāku atbildību par drošības vakuuma aizpildīšanu tās kaimiņvalstīs un plašāk kaimiņreģionā un stabilitāti un labklājību veicinošu apstākļu izveidē, pamatojoties uz tiesiskumu un cilvēktiesību ievērošanu, kas nozīmē, ka ir jārisina pašreizējo karu un konfliktu, migrācijas plūsmu un bēgļu krīzes pamatcēloņi;

20. pauž pārliecību, ka ES būtu vairāk jāiesaistās saspilējuma mazināšanas diplomātijā, jo īpaši dienvidu kaimiņvalstīs; uzskata, ka jaunā stratēģija jāizstrādā, norādot veidus, kādos ES varētu pamatoties uz neseno vienošanos ar Irānu kodolprogrammas jomā un veicināt turpmāku uzticamības palielināšanu un citus ar drošību saistītus reģionālos mehānismus, kuru pamatā arī varētu būt Eiropas pieredze saistībā ar tādiem reģionāliem drošības mehānismiem kā Eiropas Drošības un sadarbības konference (CSCE) un tādiem nolīgumiem kā Helsinku Nobeiguma akts;

21. uzskata — lai nostiprinātu stabilitāti un mieru un veicinātu cilvēku drošību, tiesiskumu, cilvēktiesību ievērošanu un demokratizāciju, ES ir jāturpina īstenot sava apņemšanās attiecībā uz paplašināšanos un integrāciju, balstoties uz politiku, kas veicina ekonomikas izaugsmi un iekļaujošu sabiedrību, un jāturpina sadarbība ar ļoti cieši saistītām valstīm nesen pārskatītās Eiropas kaimiņattiecību politikas (EKP) kontekstā; atgādina, ka saskaņā ar LES 49. pantu jebkura Eiropas valsts var iesniegt pieteikumu, lai kļūtu par Eiropas Savienības dalībvalsti, ja tā izpilda Kopenhāgenas kritērijus, kuri ir noteikti un neapstrīdami, ievēro demokrātijas principus, pamatbrīvības, cilvēktiesības un minoritāšu tiesības un nodrošina tiesiskumu; uzskata, ka ES nepārtraukti jāturpina saskaņota un konsekventa iesaistīšanās gan austrumu, gan dienvidu kaimiņreģionā;

22. ir pārliecināts, ka pašreizējās bēgļu krīzes risināšanai ir nepieciešama visaptveroša Eiropas līmeņa pieeja un steidzama saskaņota rīcība, izmantojot gan ārējus, gan iekšējus instrumentus; prasa nodrošināt ilgtermiņa stratēģiju un uz kopīgiem principiem un solidaritāti balstītu ilgtspējīgu patvēruma, migrācijas un atpakaļuzņemšanas politikas vadību, pienācīgi ievērojot cilvēktiesības un cilvēku drošību; prasa pastiprināt Šengenas sistēmu, Eiropas robežu un krasta apsardzi un aģentūru FRONTEX ; šajā sakarībā lūdz Komisiju piedāvāt iedarbīgus un ilgtspējīgus risinājumus; šajā sakarā uzskata, ka ES vajadzētu veicināt praktiskāku un plašāku pieeju attiecībā uz palīdzību Āfrikai, Tuvajiem Austrumiem un nestabilām un kara apdraudētām valstīm un reģioniem;

23. ir pārliecināts, ka daudzpusēja diplomātija AP/PV koordinācijā un vadībā ir izšķirīgi svarīga konfliktu risināšanai un krīžu pārvaldībai gan kaimiņvalstīs, gan pasaulē; uzsver, ka ir jāveido vairāk stratēģiskās virzības, konsekvences un pozitīvu sinerģiju starp ārējās darbības politiku un iekšējo politiku ES līmenī, kuras kļūst arvien ciešāk saistītas, kā arī dalībvalstu iekšienē un starp EĀDD un Komisiju;

Daudzpusējas globālās pārvaldības stiprināšana

24. ir pārliecināts, ka ES vajadzētu būt konstruktīvai un noturīgai pasaules līmeņa dalībniecei ar reģionālu ievirzi, kuras rīcībā ir vajadzīgie civilie un militārie līdzekļi, un jācenšas būt „noteikumu veidotāji”, kura

veicina un stiprina efektīvu daudzpusēju globālo pārvaldību nolūkā stiprināt demokrātiju, labu pārvaldību, tiesiskumu un cilvēktiesības; uzsver, ka KDAP ir būtisks instruments krīžu novēršanai un atrisināšanai;

25. aicina ES iestādes un dalībvalstis savā ārējā darbībā censties ievērot visaptverošu/vienotu/integrētu pieeju un ņemt vērā iekšējās un ārējās drošības nesaraujamo saikni; šajā sakarā aicina ES pilnveidot drošības, attīstības, tirdzniecības, cilvēktiesību, demokrātijas veicināšanas darbību un ES ārējās darbības sinerģiju, kā arī veidot politiku saskaņā ar savu globālo stratēģiju; uzsver nepieciešamību nodrošināt, ka Eiropas Savienības darbība tirdzniecības jomā palīdz īstenot arī mērķus saistībā ar ieroču neizplatīšanu, miera veicināšanu un cilvēktiesību aizsardzību;

26. atgādina par energoapgādes drošības būtisko un arvien pieaugošo nozīmi ES turpmākajos iekšējās attīstības procesos un ES attiecībās ar vietējiem, reģionālajiem un starptautiskajiem partneriem; aicina strauji un pilnībā īstenot Enerģētikas savienības piecus pīlārus; uzskata, ka ES stratēģiskajās interesēs ir piešķirt Komisijai izņēmumtiesības piedalīties sarunās par visiem enerģijas piegādes līgumiem no trešām valstīm un to parakstīšanā;

27. uzsver, ka ir vajadzīga dalībvalstu politiskā griba būt elastīgākām ar KDAP saistītos jautājumos, lai panāktu reālu virzību šajā jomā; atbalsta aizsardzības ministru padomes kā struktūras izveidi, kā arī regulāras Eiropas padomes sanāksmes aizsardzības jomā; mudina dalībvalstis, kuras to vēlas, izveidot pastāvīgu strukturētu sadarbību aizsardzības jomā (PESCO); šajā saistībā uzsver vajadzību pārvarēt strukturālos ierobežojumus, kas jo īpaši ir saistīti ar vajadzību novērtējumu, spējām (civilajām un militārajām) un kopējo finansēšanu; uzskata, ka PESCO un LES 44. panta īstenošana ir piemērotākie institucionālie mehānismi reālistiskai šīs kopējās politikas virzīšanai;

28. atbalsta principu, saskaņā ar ko ES dalībvalstīm līdz 2024. gadam vajadzētu apņemt aizsardzības vajadzībām tērēt vismaz 2 % no sava IKP, lai sasniegtu civilo un militāro spēju līmeni, kas vajadzīgs, lai sasniegtu KĀDP/DKAP mērķus, vienlaikus līdzattīstības un sadarbības ceļā veicinot apjomradītus ietaupījumus un samazinot atšķirības starp dalībvalstīm;

31. aicina pastiprināti sadarboties ar reģionālajiem spēkiem un struktūrām, lai censtos nodrošināt ilgtspējīgas sinerģijas attiecībā uz mieru, drošību,

konfliktu novēršanu un krīžu pārvaldību, un pastiprināt atbalstu valstīm, uz kurām tiek radīts spēcīgs spiediens reģionālo krīžu dēļ, tostarp iesaistoties noturīgu un stabilu iestāžu un iekļaujošas sabiedrības veidošanā, izmantojot tirdzniecības un nozaru nolīgumus nolūkā veicināt drošību, stabilitāti un labklājību, un īstenojot visaptverošas reģionālās stratēģijas;

34. norāda — lai sasniegtu iepriekš minētos mērķus, ES ir jāpastiprina sadarbība ar reformētu ANO un jāiegūst tādas pozīcijas, no kurām tā var ietekmēt un vadīt darbību pasaules līmeņa forumos attiecībā uz to jomu pārvaldību, kuras skar ES stratēģiskās intereses un drošību, un jāpadziļina partnerattiecības ar citiem pasaules un reģionāla līmeņa dalībniekiem, jāatdzīvina savas stratēģiskās partnerattiecības, tostarp ar nevalstiskiem dalībniekiem, un jāpārveido tās par iedarbīgiem politikas instrumentiem; uzskata, ka ES ir jāstiprina arī Eiropas diplomātija, jāpalielina tās operatīvās spējas novērst konfliktus, atbalstīt demokrātiju un mieru, pārvaldīt krīzes un veidot alianses, īstenojot starpniecību un dialogu, un sekmēt un spēcīnāt pilsonisko sabiedrību; mudina padziļināt ES un ANO un ES un ĀS sadarbību miera atbalsta operācijās; uzsver, ka pieejas konfliktu risināšanai būtu pēc iespējas vairāk jāiekļauj savstarpēji saskaņotajos risinājumos, pienācīgi ņemot vērā daudzās dimensijas, ko šādām intervencēm jāaptver tādās jomās kā miera uzturēšana un miera stiprināšana, ilgtspējīga attīstība, migrācijas pamatcēloņu novēršana un cilvēktiesību ievērošana;

35. atgādina, ka Savienībai ir nozīmīga loma attīstības palīdzības sniegšanā, prasa dalībvalstīm ievērot to saistības ar mērķi novirzīt 0,7 % IKP publiskajai palīdzībai attīstības jomā; aicina Eiropas Savienību īstenot pragmatisku pieeju palīdzībai — veicināt budžeta atbalsta izmantošanu; mudina dalībvalstis veikt visu nepieciešamo, lai sasniegtu ilgtspējīgas attīstības mērķus;

43. uzsver, ka ES ir jāturpina un jāstiprina centieni veicināt ekonomikas attīstību un noturību tās kaimiņvalstīs un ES interesēm būtiski svarīgos reģionos; atgādina, ka mazie un vidējie uzņēmumi ir galvenie darbvietu nodrošinātāji, tāpēc viņu darba atvieglošana ir būtiski svarīga ekonomikas attīstības veicināšanai;

44. aicina PV/AP, Komisiju un dalībvalstis izveidot nepārprotamu saikni starp ES globālo stratēģiju un ES budžeta struktūru un prioritātēm, tostarp piešķirot pašai stratēģijai lielākus resursus, piešķirot tās īstenošanai

nepieciešamos resursus un pēc iespējas labāk izmantojot esošo budžetu, veicot labāku sadarbību un koordinētu rīcību diplomātijas, attīstības, tirdzniecības, enerģētikas un aizsardzības jomā;

Eiropas Savienības, dalībvalstu parlamentu un Eiropas iedzīvotāju iesaiste

45. uzsver, ka globālā stratēģija būtu jāpārskata ik pēc pieciem gadiem vienlaikus ar Eiropas Parlamenta pārvēlēšanu un jauna Eiropas Komisijas sastāva izraudzīšanos, kas ļautu pārliecināties, vai stratēģijas mērķi un prioritātes joprojām atbilst pastāvošajiem apdraudējumiem un drošības videi, un sniegtu iespēju jaunajam PV/ AP piedalīties tās pārskatīšanā;

46. uzsver, ka ES darbības ir pakļautas Eiropas Parlamenta un valstu parlamentu pārraudzībai un ka Eiropas Parlamentam ir būtiska ietekme regulārā un visaptverošā ES iestāžu ārējās darbības izvērtēšanā; uzskata, ka šajā izvērtēšanā būtu ciešāk jāiesaista valstu parlamentus; atgādina, ka Eiropas Parlaments ir nozīmīgs PV/AP partneris ES ārējo attiecību veidošanā un pašreizējo problēmu risināšanā, tostarp pārraugot ES ārpolitikas darbības; prasa iesniegt Eiropas Parlamentam ikgadējos ziņojumus par stratēģijas īstenošanu;

47. uzskata, ka Eiropas Parlamentam būtu pilnībā jāpiedalās ES centienos novērst konfliktus;

48. uzsver, cik svarīgi ir procesā aktīvi iesaistīt valstu parlamentus, ko paveiktu, tiem kopā ar Eiropas Parlamentu īstenojot rūpīgāku kopīgu pārbaudi starpparlamentārās konferences par KĀDP/KDAP sesiju laikā;

49. stingri mudina Eiropas politikas veidotājus uzrunāt un uzklaustīt iedzīvotājus, pilsonisko sabiedrību, nozari, kā arī vietējās un reģionālās iestādes par vajadzību nodrošināt stingrāku Eiropas drošības satvaru;

50. uzdod priekšsēdētājam nosūtīt šo rezolūciju Padomei, Komisijai un Eiropas Ārējās darbības dienestam.

LATVIJAS
POLITOLOGU BIEDRĪBA

LATVIJAS INTERESES EIROPAS SAVIENĪBĀ